

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Velká francouzská revoluce – od jejího počátku
po konec jakobínské diktatury**

Miloslav Kučera

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Velká francouzská revoluce – od jejího počátku
po konec jakobínské diktatury**

Miloslav Kučera

Vedoucí práce:

Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své diplomové práce

Prof. RNDr. Ivo Budilovi, Ph.D., Dsc., za cenné rady, ochotu a trpělivost.

Zároveň bych chtěl poděkovat své rodině a blízkým, kteří mě v průběhu psaní diplomové práce podporovali.

Obsah

1 ÚVOD.....	8
2 STARÝ REŽIM.....	11
2.1 Podoba starého režimu.....	11
2.1.1 Neprivilegovaný stav, šlechta a duchovenstvo.....	12
2.2 Ideové základy revoluce.....	15
2.3 Neúspěšné pokusy o reformu monarchie.....	19
2.4 Svolání generálních stavů.....	22
3 POČÁTEK VELKÉ FRANCOUZSKÉ REVOLUCE (1789).....	25
3.1 Příčiny revoluce.....	25
3.2 Revoluce napříč celou společností.....	26
3.2.1 Revoluce na půdě generálních stavů.....	27
3.2.2 Revoluční Paříž a její obyvatelé.....	29
3.2.3 Revoluce na venkově a „Velký strach“.....	31
3.3 Srpnové dekrety a Deklarace práv člověka a občana.....	32
3.4 Pochod žen na Versailles aneb tlak pařížského lidu.....	33
3.5 Co přinesl rok 1789?.....	34
4 PRVNÍ REVOLUČNÍ ROKY PLNÉ NADĚJE (1789–1791).....	37
4.1 Politické kluby a společnost revoluční Francie.....	37
4.1.1 Revoluční instituce a organizace soupeřící s Ústavodárným shromážděním o moc.....	40
4.1.2 Proměna společnosti.....	41

4.2 Reformy Ústavodárného shromáždění.....	42
4.2.1 Změna organizace státní správy.....	42
4.2.2 Finanční reformy.....	43
4.2.3 Reforma církve.....	44
4.2.4 Trestní zákoník.....	45
4.2.5 Ústava.....	46
4.3 Situace ve Francii do roku 1791.....	48
4.4 Králův neúspěšný útěk z Francie a jeho následky.....	49
5 FRANCIE VE VÁLCE A KONEC MONARCHIE (1791–1792).....	53
5.1 Nové rozložení sil ve francouzské politice.....	53
5.2 První válka revoluční Francie.....	55
5.3 Konec monarchie.....	58
5.4 Nárůst vlivu komuny.....	59
6 FRANCOUZSKÁ REPUBLIKA, KONVENT GIRONDY (1792–1793).....	61
6.1 Složení Národního Konventu.....	61
6.2 Politická kultura.....	64
6.3 Proces s králem.....	65
6.4 Válka za hranicemi i uvnitř Francie, prohlubující se hospodářská krize.....	67
6.5 Zřízení Revolučního tribunálu a Výboru veřejného blaha.....	69
6.6 Červnové povstání a pád Girondy.....	70

7 JAKOBÍNSKÁ DIKTATURA, KONVENT HORY (1793–1794)....	73
7.1 Republikánská ústava, pokračující hospodářská a sociální krize.....	73
7.2 Občanská válka a masová mobilizace.....	75
7.3 Cesta k diktatuře.....	75
7.4 Teror.....	77
7.4.1 Politický teror I.....	78
7.4.2 Umělecký, jazykový a náboženský teror.....	79
7.4.3 Politický teror II.....	80
7.4.4 Kult Nejvyšší bytosti a druhý náboženský teror.....	81
7.5 Thermidorský převrat.....	82
8 ZÁVĚR.....	84
9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	87
9.1 Literatura.....	87
9.2 Odborné články.....	90
10 RESUMÉ.....	92
11 PŘÍLOHY.....	94

1 ÚVOD

Velká francouzská revoluce propukla roku 1789 v nejlidnatějším státě Evropy 18. století, který v té době procházel dlouhodobou hospodářskou, politickou a společenskou krizí. Během prvních revolučních let došlo ve Francii k radikálním změnám, revoluční ideály proměnily tehdejší společnost k nepoznání. Z absolutistické monarchie se stala monarchie konstituční. Tímto však revoluční nálada nepohasla, tlak mas nutil k dalším reformám. Ani nově ustanovená parlamentní republika nebyla dostatečně silná, aby odolala. Působily na ni mnohé rozvratné vnitřní faktory (četné radikální skupiny a nesourodost politického spektra, hospodářská a sociální krize), zároveň byla nucena čelit hrozbám z vnějšku v podobě první protifrancouzské koalice. Za podpory pařížských povstalců se proto jakobínům bez velkých obtíží podařilo odstavit od moci girondiny, ovládnout Konvent a nastolit vládu teroru, a to pod záminkou ochrany republiky před zrádci a kontrarevolucionáři. Jakobínská diktatura byla ukončena thermidorským převratem v roce 1794.

Cílem této diplomové práce je poskytnout ucelený výklad událostí Velké francouzské revoluce od jejího počátku po konec jakobínské diktatury. Chronologicky je zde postihnout vývoj revoluce od pádu Bastily až do převratu v červenci roku 1794. Vedle tohoto jsou zde načrtnuty příčiny i důsledky revolučních událostí samotných. Záměrem diplomové práce je také vysvětlení klíčových skutečností, které ovlivňovaly rozhodování čelních představitelů Francie, vznik nových revolučních institucí, potažmo průběh celé revoluce. Práce je orientována především na vývoj uvnitř francouzského státu.

Chronologickému průběhu revoluce odpovídá členění kapitol diplomové práce. První kapitola je věnována předrevoluční podobě starého režimu, zvaného. *ancien régime*. Jsou zde popsány marné pokusy absolutistické monarchie o vyřešení krizí, které jí zmítaly, především se jednalo o krizi hospodářskou. Též je zde osvětlen postoj jednotlivých stavů, šlechty, duchovenstva a třetího stavu, k těmto snahám.

První kapitola obsahuje též pasáž týkající se filozofických kořenů francouzské revoluce.

Druhá kapitola přibližuje vývoj v roce 1789. Uvádí příčiny vypuknutí revoluce, popisuje opětné svolání a zasedání generálních stavů a poté ustaveného Národního shromáždění. Je v ní rozebráno, v jakých částech společnosti se revoluční nálada projevovala. Dále je zařazena podkapitola o změnách v oblasti lidských práv a jejich ukotvení v právním řádu země (*Deklarace práv člověka a občana*).

Třetí kapitola, jež je vymezena léty 1789–1791, si klade za cíl přiblížit, jak se změnil francouzský politický život v tomto období. Je zde hovořeno o politických klubech, o reformách Ústavodárného shromáždění, o reformách v oblasti církevní – příkladně o přijetí *Civilní ústavy duchovenstva*. Rovněž je zařazena podkapitola věnující se pokusu krále Ludvíka XVI. a jeho rodiny o útěk z Francie.

Další kapitola mapuje období působení Zákonodárného shromáždění (1791–1792). Vykládá rozložení sil na francouzské politické scéně, zabývá se rovněž počátky vypuknutí války, kterou v dubnu 1792 Francie vyhlásila uherskému a českému králi. Na konci kapitoly je pak osvětlena konečná fáze monarchie a nárůst vlivu komuny.

Pátá kapitola je vymezena obdobím vlády girondinů v nově ustaveném Konventu, tedy léty 1792–1793. Je zde uvedeno složení Konventu, zmíněna je též problematika tehdejší politické kultury. Dále je pozornost věnována soudnímu procesu s Ludvíkem XVI. Kapitola je ukončena částí zabývající se povstáním v červnu 1793 a pádem Girondy.

Poslední kapitola je časově vymezena obdobím vlády jakobínů (1793–1794), která byla spojena především s diktaturou a terorem panujícím na celém území Francie. V této kapitole rovněž nechybí pasáž o thermidorském převratu, kterým byla jakobínská hrůzovláda ukončena.

Nedílnou součástí diplomové práce je obsáhlá obrazová příloha věnovaná tématu revoluční Francie. Vedle textu *Deklarace práv člověka a*

občana z roku 1789 (v původním i českém znění) jsou uvedena umělecká díla, zejména francouzských malířů, znázorňující revoluční dění. U děl, kde bylo možné dohledat jejich autora a rok vzniku, jsou tyto údaje uvedeny. V opačném případě je u díla učiněna poznámka o jeho neznámém původu.

Diplomová práce je sestavena na základě kompilační metody. Je využíváno zejména sekundární literatury dostupné v českém jazykovém prostředí. Jelikož je v českých překladech k dispozici velké množství zahraniční literatury zabývající se tématem francouzské revoluce, mohlo jej být při psaní diplomové práce využito. Jsou zastoupeni autoři jako Georges Duby, Marc Ferro, Francois Furet, André Maurois, Jules Michelet či Simon Schama. Kromě publikací v češtině byly použity též knihy a odborné články publikované v anglickém jazyce. Co se anglických odborných článků týče, byla většina z nich uveřejněna v časopisech *French History* či *The Journal of Modern History*. Pokud jde o bohatou tvorbu z pera domácích vědců, byly využity například monografie Stanislava Balíka, Miroslava Hrocha, Petra Křivského, Aleše Skřivana či Daniely Tinkové.

2 STARÝ REŽIM

2.1 Podoba starého režimu

Francie před revolucí byla monarchií, ve které měl král absolutní moc. Stavovská společnost byla hierarchicky strukturovaná. Svou ekonomickou sílu čerpala Francie ze zámořského obchodu s Afrikou a oblastí Karibského moře. Ztráta kolonií v sedmileté válce na počátku 60. let 18. století byla pro francouzskou monarchii citelnou ranou, byla především zemědělským státem, průmyslová výroba se zatím jen pozvolna vyvíjela.

Král byl zástupcem Boha na zemi, disponoval absolutní mocí, která však byla omezena různými regionálními privilegii a stavovskými zvyky (viz příloha č. 1). Jak píše Hugh Brogan: „Královský despotismus byl tak mocnou silou, že nejen oloupil Francouze o veškerou zálibu ve svobodě, ale zničil i všechny instituce a zrušil zákony, které konstituovaly sociální a politický řád, takže když zeslábl, stát se okamžitě zhroutil do revoluce.“¹

Stále existoval systém prodejných státních úřadů. Ten, kdo měl dostatečný finanční obnos, si mohl úřad koupit. Královská pokladna tím sice získávala další vítaný zdroj příjmů, ale v důsledku tohoto systému docházelo k přivlastnění si postů ze strany kupujících, kteří se ne vždy chovali loajálně ke svému panovníkovi. Vlády, ve kterých často docházelo k neshodám mezi jednotlivými ministry, neměly dostatečnou sílu, aby dokázaly plně ovládnout regionální parlamenty – svrchované soudní dvory, jež schvalovaly každý zákon vydaný králem. Parlamenty sídlily v hlavních městech 13 francouzských provincií.²

Monarchií dlouhodobě zmítaly ekonomické problémy. Velmi nákladné války a neefektivní státní správa přivedly monarchii k bankrotu. Francie, navzdory snaze o co největší centralizaci, byla velmi roztržštěným státním celkem. Různé správní systémy (soudy, administrativní a finanční

¹ BROGAN, Alexis de Tocqueville: prorok demokracie ve věku revoluce, Brno 2011, s. 437.

² TINKOVÁ, Francouzská revoluce, Praha 2008, s. 21n; dále jen TINKOVÁ, 2008a.

úřady, církevní farnosti) měly své vlastní hranice, které se navzájem nepřekrývaly. I z tohoto důvodu byly v 70. a 80. letech pokusy o zavedení volného trhu s obilím neúspěšné. (Volný trh by mohl zefektivnit hospodářský systém celé země.) Problémy se nevyhýbaly ani administrativnímu a fiskálnímu systému. Jejich nepružnost, zastaralost a neefektivita dále zvyšovaly nároky na zadluženou státní pokladnu, která nebyla schopna takovou zátěž dlouhodobě snášet. Finanční prostředky na splácení dluhů francouzského království proto zpravidla pocházely z dalších půjček.³

2.1.1 Neprivilegovaný stav, šlechta a duchovenstvo

Zvyšování daní mělo za následek další vlnu nespokojenosti neprivilegované části obyvatelstva. Šlechta daně neplatila a duchovenstvo do státní pokladny přispívalo neúměrně málo, vzhledem ke svým příjmům a majetkům (viz příloha č. 2). Daňová zátěž byla rozdílná mezi oblastmi (sever a jih Francie) i mezi městy a venkovem. Lidé žijící na venkově nebyli zatíženi jen královskými daněmi, ale měli i celou řadu jiných povinností, mezi nimiž lze uvést příkladně stavby královských cest nebo cest pro vojenské přesuny. Další značnou finanční přítěží pro neprivilegované obyvatelstvo byly daně placené aristokracii a duchovnímu stavu, a to v podobě části sklizně. Ačkoli patřila většina Francouzů mezi katolíky, neznamenalo to, že by ji tyto výsady církevních představitelů a vysoký majetek biskupů nepobuřovaly. Tocqueville církev vnímal jako utlačovatelku rolníků právě kvůli tomu, že jí museli platit množství feudálních poplatků.⁴

Všechna výše zmíněná nařízení se tvrdě podepsala na životní úrovni především rolnictva, a nejen jeho. Chudí obyvatelé venkova svou produkcí dokázali s obtížemi nasytit sami sebe, natož aby mohli prodávat sklizeň na trzích. Obyvatelstvo žádalo přísnou kontrolu trhu s obilím a stanovení pevné ceny chleba, jenž byl pro mnoho lidí nedostupný.

3 TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 20; dále jen TINKOVÁ, 2008b.

4 BROGAN, 2011, s. 447; MAUROIS, Dějiny Francie, Praha 2000, s. 227n.

Zemědělská produkce tak nebyla schopna uspokojit potřeby obyvatel celé země, nepřipravené na rychlý nárůst populace. Životní úroveň obyvatel království proto postupně klesala. Všechny tyto důvody stále více a více přibližovaly Francii k povstání.⁵

Ani privilegovaným vrstvám se problémy nevyhýbaly. Šlechta a duchovenstvo nebyly jedním celkem. Vysocí církevní hodnostáři rozhodně neměli stejně těžký život jako řadoví faráři, kteří měli podobnou životní úroveň jako chudí vesničané. Není potom překvapením, že mnoho z těchto vesnických farářů podpořilo revoluční změny, měli totiž blíže k neprivilegovaným poddaným krále než ke svým církevním nadřazeným a bohaté vrstvě francouzské společnosti. Opravdovým privilegovaným stavem byla šlechta, která svým počtem převyšovala členy církve. Aristokracie nemusela platit osobní daně a měla celou řadu jiných výsad. Nejmajetnější šlechtici obsazovali státní úřady a zastávali i nejvyšší funkce v armádě a církvi.⁶

Šlechtického stavu mohl člověk nabýt svým narozením nebo tím, že vykonával určitou soudní nebo administrativní funkci. Během 18. století bylo do šlechtického stavu povýšeno nejméně 6500 rodin.⁷ Při pozdějších revolučních změnách hrála aristokracie klíčovou roli. Podobně jako u představitelů církve, ani urozený stav nebyl stejnorodý. Mezi rodovou šlechtou postupně pronikala ta nová z řad bohatých měšťanů – buržoazie. Ti se svými zájmy blížili spíše k neprivilegovaným občanům než k tradiční šlechtě, která přicházela o svůj vliv na státních úřadech, jež se pro ni stávaly příliš drahými. Aristokracie tak pomalu ztrácela své opodstatnění – výkon státní správy a veřejné služby. Pozemková šlechta, jejíž příjmy pocházely z velké části z rodových pozemků a statků, se dostávala do stále větších finančních problémů.⁸

5 TINKOVÁ, 2008a, s. 23nn.

6 KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, Věk starý a nový: dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18. století, Praha 1987, s. 314n.

7 DUNNE, The French Nobility and the Revolution: Towards a Virtual Solution to Two Age-Old Problems, In: French History, Vol. 17, No. 1, 2003, pp. 96–107, s. 99.

8 TINKOVÁ, 2008b, s. 21nn.

Na rozdíl od bohatých měšťanů podnikala šlechta jen výjimečně. Nákladný životní styl už pro ni nebylo možné dlouhodobě udržet, v nastalé situaci tak tradiční šlechta stále více trvala na svých právech a stavěla se odmítavě k veškerým návrhům na omezení svých výsad. Oslabením staré vládnoucí třídy, která podporovala tehdejší státní systém, se narušila rovnováha ve státě. Třetí stav, tedy neprivilegované vrstvy obyvatelstva, získával na síle a, vzhledem k rostoucí hospodářské a sociální krizi, se stále usilovněji hlásil o svá práva, která mu byla monarchií upírána. Jak již bylo výše řečeno, slábnoucí aristokracie neměla zájem na změnách, které by ji připravily o další privilegia, reformní snahy krále skončily i z tohoto důvodu neúspěchem. Když nedošlo k vnitřní reformě systému, nastoupila revoluce ze strany lidových mas.⁹

Rolníci, kteří tvořili přibližně 80 procent francouzského obyvatelstva, byli z velké většiny svobodní a mohli vlastnit půdu. Přestože se tak velký počet obyvatel věnoval zemědělství, nestačilo to k nasycení neustále se zvyšujícího počtu obyvatelstva. Zemědělská technika rolníků byla totiž na nízké úrovni a pro stále rostoucí populaci nebyl ani dostatek půdy k obdělávání. Mnozí venkované proto odcházeli do měst, kde se jim však nežilo o mnoho lépe, chudoba zde postihla nejen je, ale i drobné obchodníky a řemeslníky. To se však netýkalo bohatých měšťanů,¹⁰ kteří neustále společensky stoupali a získávali moc tím, že skupovali půdu a pořizovali si tituly skrze koupené královské úřady. Jejich vliv nabýval na síle spolu s výší jejich majetku. Bohatí majitelé půdy nebo úřadů se stali hybnou silou pozdější revoluce, jejich urozenost či neurozenost nehrála roli. Napříč společenskými vrstvami se spojili, aby prosadili své zájmy. V revoluční snaze však nebyli osamoceni, protože revoluční myšlenky prostupovaly celou společností. Revoluci podpořili také venkované, prostí obyvatelé měst i část šlechty.¹¹

9 DUBY, Dějiny Francie: od počátku po současnost, Praha 2003, s. 403n.

10 Obchodníci, finančníci a různá svobodná povolání: lékaři, advokáti či žurnalisté.

11 TINKOVÁ, 2008a, s. 28–32.

2.2 Ideové základy revoluce

Osvícenská filozofie byla jedním z faktorů, které ovlivnily budoucí vývoj ve Francii. Pravděpodobně by k revoluci došlo i bez filozofů, avšak vliv jejich myšlenek je nesporný. Jejich názory formovaly veřejné mínění a lidé nejen, že začali doufat, že se monarchie brzy změní, ale začali se na změnách i aktivně podílet. Tlak veřejnosti byl jedním z důležitých prvků vývoje revoluce po roce 1789. Lid odmítl dále snášet despotickou zvlášť a nespravedlnost.¹²

Charles Louis Montesquieu¹³ byl zastáncem reformy, konstituční monarchie a parlamentarismu. Chtěl změnit stávající absolutistický systém, ne jej celý zavrhnout a začít budovat stát od základů. Lze ho tedy chápat ne jako revolucionáře, ale spíše jako reformátora. V *Perských listech* (1721) prokázal svůj cit pro satiru a kritický postoj vůči feudálnímu zřízení. Neváhal kritizovat církevní i světské autority. Svým odhodláním si získal mnoho stoupenců. V *Úvahách o příčinách velikosti a pádu Říma* (1734) Montesquieu uvádí, že stát vedený šlechtou má blíže k lidem, zatímco monarchie se spíše zvrhne v despotii. Již zde je možno nalézt jeho požadavek na rozdělení moci ve státě, jenž by měl být svobodný a zároveň by v něm měly působit politické strany.¹⁴

Montesquieuovým stěžejním dílem se pak stala kniha *O duchů zákonů* (1748). Zde se Montesquieu domnívá, že nelze vytvořit univerzální systém společenských zákonů z toho důvodu, že každá společnost má jiné zákony a formu státní moci. Lidský rozum je obecným zákonem. Podoba zákonů se odvíjí především od ústavy, která může sloužit obecnému dobru nebo naopak panovníkovi, kterého bude držet u moci. Vlády mohou nabývat třech různých podob. V republikánské vládě má celý národ nebo část národa (aristokracie) svrchovanou moc. V druhém případě se jedná o vládu monarchickou, veškerá moc je sice

¹² TRETERA, Nástin dějin evropského myšlení, Praha 1999, s. 335n.

¹³ Charles Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu (1689–1755), filozof, spisovatel.

¹⁴ ADAMOVÁ, KŘÍŽKOVSKÝ, Dějiny myšlení o státě, Praha 2000, s. 191n.

koncentrována v rukách pouze jednoho člověka, ten se ale musí řídit zákony. V despotické vládě jedinec není omezován zákony a řídí se pouze svou vůlí. V ideálním případě je moc v rukách lidu (republika demokratická) nebo šlechty (republika aristokratická). Forma vlády určuje míru politické svobody občanů. Umírněná forma vlády respektující zákony má tyto svobody zaručit.¹⁵ Demokracie je svou podstatou určena především pro malé státy. Ve velkých státech by její zavedení bylo velmi složité, Montesquieu proto malým státům doporučuje, aby zakládaly republiky. Pro střední státy je vhodnější monarchie, velké státy jsou pak odsouzeny k despotické formě vlády. Všem státům je tedy doporučeno, aby si zachovávaly svou současnou rozlohu, neboť se jim se změnou velikosti jejich území může proměnit i forma vlády.¹⁶

Velmi významnou se stala Montesquieuova teorie o rozdělení moci ve státě na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Účelem tohoto dělení je, aby se jednotlivé složky moci navzájem vyvažovaly. Oddělené a nezávislé složky moci jsou svěřeny různým orgánům – lid spravuje zákonodárnou moc pomocí svých volených zástupců v parlamentu, výkonná moc je svěřena panovníkovi a úřednickému aparátu a moc soudní vykonávají soudci z lidu.¹⁷

Montesquieu preferoval konstituční monarchii s dvoukomorovým parlamentem, kde se dolní komora skládá z volených zástupců lidu a horní komora je obsazena nevolenými zástupci aristokracie. Rovnováha moci spočívá v neexistenci nadřízené nebo podřízené moci, tím pádem se jednotlivé orgány nemohou navzájem odvolávat. Zákonodárná moc kontroluje, jak moc výkonná zavádí schválené zákony, a zároveň určuje obsah a způsob fungování moci výkonné i moci soudní. Soudci jsou jmenováni panovníkem. Soudy přezkoumávají ústavnost nově přijatých zákonů, regulérnost voleb zástupců lidu v parlamentu a rozhodnutí správních orgánů.

15 KRSKOVÁ, Dějiny evropského politického a právního myšlení, Praha 2003, s. 330n.

16 MONTESQUIEU, O duchu zákonů, Dobrá Voda 2003, s. 159n.

17 HOLZBACHOVÁ, Příspěvky k dějinám francouzské filozofie společnosti, Brno 2011, s. 37n.

Vedle výše zmíněného se Montesquieu věnoval i mnoha jiným politickým a sociálním problémům: odsoudil rasovou nesnášenlivost, jako jeden z mála vyzýval ke zrušení otroctví a navrhoval vzestupnou osobní daň z majetku.¹⁸

Voltaire¹⁹ byl také odpůrcem absolutismu, odsuzoval nevolnictví a prosazoval rovnost lidí před zákonem. Ve spisu *Republikánské myšlenky* (1765) uvedl, že si společnost za špatného vládce může sama, protože si nedokáže vládnout. Tato myšlenka by se dala chápat jako výzva k větší angažovanosti lidí v politice a správě státu. Voltaire byl též zastáncem svobody a rovnosti, rovněž se domníval, že práva lidí dokáže nejlépe zabezpečit konstituční monarchie v čele s osvíceným monarchou. Ke konci života se nakonec přiklonil k názoru, že republika je nejlepším ochráncem lidu. Nepřál si revoluci, ale jen změnu absolutní monarchie směrem k té konstituční.²⁰ Nesouhlasil s tím, aby se lidé sami chopili vlády. Třetí stav ovlivňoval svou prací prosperitu země, proto Voltaire vyzdvihoval jeho práci. Podle něj se státu bude dařit tehdy, pokud bude mít dobrého panovníka, který bude udržovat vyrovnaný rozpočet.²¹

Rousseau²² napsal několik děl, která značně ovlivnila mnohé revolucionáře. Jeho politické myšlenky je možné najít především v *Rozpravě o původu a základech nerovnosti mezi lidmi* (1754) a v knize *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva* (1762). Dle něj jsou si lidé ze své podstaty rovni, jsou svobodní a nezávislí. Tento přirozený stav je však narušen moderním státem a vytvořením soukromého vlastnictví, které přináší mezi lidmi nerovnost. Druhý stupeň nerovnosti Rousseau nachází v oblasti politické moci. Nejhorší stupeň nerovnosti ztotožňuje s despotismem. Společenská smlouva může být uzavřena pouze mezi svobodnými lidmi, jejichž práva jsou si rovna. Politická moc je důležitá pro zachování pořádku či trestání zločinů.

18 ADAMOVÁ, KŘÍŽKOVSKÝ, 2000, s. 196n.

19 François Marie Arouet de Voltaire (1694–1778), filozof, historik, publicista, básník a dramatik.

20 ADAMOVÁ, KŘÍŽKOVSKÝ, 2000, s. 199n.

21 HOLZBACHOVÁ, 2011, s. 106n.

22 Jean Jacques Rousseau (1712–1778), filozof, spisovatel, pedagog.

Veškerou moc vkládá Rousseau pouze do rukou lidu, ze kterého tato moc vychází. Uzavřením společenské smlouvy se člověk vzdá své moci ve prospěch všeobecné vůle, zároveň se stane součástí státního celku. Stát svou moc získá právě na základě společenské smlouvy, lidé touto výměnou dostanou záruku svých občanských svobod a vlastnického práva.²³

Rousseau též trval na prosazení prvků přímé demokracie, protože podle něj jen ona dokáže zachovat suverenitu lidu. V rámci této formy demokracie lidé hlasují v referendech nebo na pravidelných shromážděních za účelem schvalování zákonů, které není možné bez jejich souhlasu přijmout. Přímá demokracie by se tak stala zárukou svobody a lidé by se ochotněji podřídili zákonům, které si sami schválili. Úkolem vlády je pak takto schválené zákony naplňovat. Reprezentativní systém vlády se v Rousseauových dílech jeví spíše negativně, jako systém, kterým se lidé připraví o svou moc a díky němuž tak ztratí svůj vliv na chod státu, přijdou tedy o svou suverenitu.²⁴ Vláda proto má být zřízena na základě zákona. Zástupci výkonné moci nemají lid ovládat, nýbrž mu mají sloužit. Úředníci mají být podřízeni vůli lidu, který je jmenoval, a mohou být kdykoliv odvolatelní. Pokud je vláda řízená panovníkem nebo aristokracií neslučitelná s obecným blahem, dává Rousseau lidu právo takovou vládu sesadit.²⁵

Předpoklad založený na tom, že revoluce se uskutečnila jen na základě osvícenských myšlenek, by nebyl úplně pravdivý. Osvícenské myšlení vyzývalo k postupným liberálním reformám. V průběhu revoluce se filozofové přikláněli spíše na stranu umírněných než na stranu radikálů. Osvícenská filozofie oslovila především aristokracii, která filozofy ochraňovala a finančně podporovala. Řada myslitelů měla také šlechtický původ. Velkou část populace osvícenské myšlenky nezajímaly, protože jejich každodenní problémy byly naprosto odlišné. Venkované a městská

23 KRŠKOVÁ, 2003, s. 350.

24 ADAMOVIČ, KRŠKOVSKÝ, 2000, s. 200nn.

25 ROUSSEAU, O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva, Dobrá Voda 2002, s. 113n.

chudina se starali spíše o to, co budou jíst. O problémech monarchie se diskutovalo v kavárnách, veřejných čítárnách i provinčních akademiích. Nové myšlenky se šířily skrze tisk, knihy, letáky nebo pamflety. Kritika absolutistického režimu ze strany filozofů podněcovala lid k přemýšlení a debatám o problémech monarchie. Mnozí pozdější revolucionáři působili před rokem 1789 právě jako žurnalisté či autoři různých politických pamfletů. Velká část obyvatel tehdejší Francie byla negramotná, proto důležitou roli v předrevoluční a revoluční době sehrály debaty, divadelní představení a různé slavnosti.²⁶

2.3 Neúspěšné pokusy o reformu monarchie

Mezi hlavní příčiny revoluce bezesporu patřila politická krize celého dosavadního režimu, na jedné straně mezi králem a dříve privilegovanými stavy a na straně druhé mezi bohatými měšťany a prostým lidem. Jak již bylo zmíněno, privilegované stavy se stavěly proti všem pokusům o omezení své moci a výsad. Z toho důvodu nebyly přijaty pro monarchii klíčové reformy na úrovni finanční, strukturální a sociální. Velmi nákladné války nastalou krizi dále prohlubovaly.

Po smrti Ludvíka XV. usedl v roce 1774 na francouzský trůn jeho vnuk Ludvík XVI. (viz příloha č. 3). Již první rok jeho vlády zahájil generální kontrolor financí²⁷ Anne Robert Turgot první reformy. Byl fyziokratem, zastával tedy názor, že hlavní zdroj blahobytu pochází ze zemědělství a půdy. Zároveň byl zastáncem svobodného obchodu a podnikání. Nelze se tedy divit, že zavedl volný obchod a zrušil celní bariéry uvnitř Francie. Tento krok však způsobil růst cen obilí, což zapříčinilo nepokoje v Paříži i na venkově. O dva roky později se pokusil o další radikální změnu, se kterou ovšem narazil na silný odpor šlechty i duchovenstva. Dle jeho návrhu měl zaniknout cechovní systém a robota

²⁶ TINKOVÁ, 2008b, s. 29n.

²⁷ Dnes by zastával funkci ministra financí.

měla být nahrazena výkupem. Po tomto neúspěchu byl Turgot odvolán z úřadu.²⁸

V této době byl ministrem zahraničí Charles Gravier de Vergennes, který ve svém úřadu setrval až do roku 1787. Jeho úkolem bylo stabilizovat zahraniční vztahy Francie, jelikož si královská pokladna nemohla dovolit vedení dalších nákladných válek. To však nezabránilo tomu, aby se Francie zapojila do americké války za nezávislost, tuto příležitost k oslabení Velké Británie si nemohla nechat ujít a vyslala k americkým břehům své námořnictvo. Francie se stala klíčovým spojencem amerických kolonistů a postavila se do čela protibritské koalice. Ve Versailles vznikla americká úřadovna, která verbovala dobrovolníky, jako byl příkladně La Fayette. Pod vlivem války o americké kolonie začal narůstat počet příznivců Deklarace nezávislosti Spojených států z roku 1776.²⁹ Do roku 1783, kdy byla v Paříži podepsána definitivní mírová smlouva, v níž Británie uznala nezávislost Spojených států amerických, byly ve Francii vydány četné překlady americké Deklarace nezávislosti či překlady amerických listin týkajících lidských práv, zde je možno uvést například listinu práv státu Virginia. V samotném roce 1783 byl pod názvem *Constitutions des treize Etats-Unis de l'Amérique* publikován soubor amerických zakládajících dokumentů.³⁰

Turgotovým nástupcem se v roce 1777 stal švýcarský bankéř Jacques Necker. Vzhledem k tomu, že byl švýcarským protestantem, nemohl se stát generálním kontrolorem financí. Proto zastával funkci správce královské pokladny. Jeho hlavním cílem a úkolem bylo snížit velký státní dluh. Daně zvýšit nemohl, protože už v té době byly neúnosně vysoké. Jejich dalším zvýšením by zapříčinil silnou nevoli mezi obyvatelstvem. Státní rozpočet se pokusil vyrovnat pomocí dalších

28 KUDRNA a kol., Dějiny Francie, Praha 1988, s. 288.

29 FURET, Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770–1814), Praha 2004, s. 54n; PERRY, JACOB M., JACOB J., CHASE, VON LAUE, Western Civilization: Ideas, Politics, and Society, Boston 2009, s. 461.

30 MARIENSTRAS, WULF, French Translations and Reception of the Declaration of Independence, In: The Journal of American History, Vol. 85, No. 4, 1999, pp. 1299–1324, s. 1302–1305.

půjček. Bylo to však jen krátkodobé řešení, které celý problém pouze odsunulo, aby si Necker koupil čas na provedení nutných reforem. Plánoval omezení moci královských intendantů. Proto navrhl králi, aby byla svolávána provinční shromáždění, ve kterých by byly zastoupeny všechny tři stavy. Tato shromáždění by svolával král. Stavy si však své zástupce chtěly volit samy, takže celá reforma opět skončila neúspěchem. Na přelomu 70. a 80. let 18. století státní dluh Francie dále stoupal. V roce 1781, poprvé v historii Francie, Necker zveřejnil, jaký je stav státních financí a jakým způsobem je se státními penězi nakládáno. Reakce krále se dala předvídat. Necker byl ihned odvolán.³¹

Neckerův postup dále prohloubil nedůvěru rodové šlechty vůči reformám. Případné zvýšení daní nebylo možné, protože by neprivilegované vrstvy další daňové zatížení už neunesly. Jejich životní náklady rostly, zatímco jejich příjmy postupně klesaly. Životní úroveň a kupní síla se neustále snižovala. Jedním z možných řešeních by bylo zavést rovné daně pro všechny vrstvy a kraje bez výjimek. V této situaci na pozici generálního kontrolora financí nastoupil Charles Alexandr de Calonne. Roku 1786 zveřejnil svůj plán na zlepšení stavu státních pokladny. Navrhoval, aby se sjednotila daň ze soli pro celé království a aby byli nově zdaněni všichni majitelé půdy bez rozdílů. Dále usiloval o ustanovení volného trhu s obilím a zrušení celních hranic v zemi. O rok později svolal do Versailles shromáždění notáblů,³² od kterého očekával podporu pro své změny, jež měly zastavit nebo aspoň zpomalit hrozivý vývoj finanční krize. S žádostí o podporu se obrátil právně na notáblů, protože neočekával, že jeho záměry podpoří provinciální stavy a duchovenstvo. Shromáždění notáblů jeho návrhy však odmítlo a Calonne byl odvolán.³³

31 THOMA, Z trůnu na popraviště: tragický konec korunovaných hlav, Praha 2000, s. 117; TINKOVÁ, 2008a, s. 42.

32 Jednalo se o privilegované osoby: například starostové velkých měst, zástupci provinčních stavů, důstojníci, preláti či vévodové.

33 HARTMANN, Francouzští králové a císaři v novověku: od Ludvíka XII. k Napoleonovi III. (1498–1870), Praha 2005, s. 280; WHITE, The French Revolution and the Politics of Government Finance, 1770–1815, In: The Journal of Economic History, Vol. 55, No. 2, 1995,

Finance měl poté na starosti Etienne Charles Loménie de Brienne. Uzavřel další půjčky, ale nakonec mu nezbylo nic jiného, než začít uvažovat o zavedení reforem naplánovaných jeho předchůdcem. Zavedl svobodu obchodu s obilím, šlechta i duchovenstvo musely platit daně ze svých pozemků a robota se změnila na finanční platbu. Shromáždění notáblů tyto změny opět odmítlo, proto bylo v květnu 1787 rozpuštěno. Než se tak stalo, vymohl si Loménie de Brienne na shromáždění a parlamentech další půjčku. Notáblové prostřednictvím generála La Fayettea³⁴ krále požádali, aby byly svolány generální stavy, které naposledy zasedaly v roce 1614 a jako jediné měly právo schvalovat nové daně.³⁵

2.4 Svolání generálních stavů

Nespokojenost obyvatel se dále stupňovala. V červenci roku 1788 se v kraji Dauphiné dokonce sešly provinční stavy bez králova souhlasu. Třetí stav v nich měl dvojnásobné zastoupení než doposud. Advokáti Antoine Barnave a Jean-Joseph Mounier vyzvali i ostatní kraje, aby se zachovaly stejným způsobem. Provinční stavy by měly odmítnout platit daně, dokud nebudou svolány generální stavy. Loménie de Brienne jim přislíbil svolání generálních stavů na 1. května 1789. V srpnu 1788 odstoupil z úřadu. Francie se propadala do stále větších problémů. Tuhá zima se velmi negativně podepsala na celkové úrodě obilí a vína.³⁶ Vzrostly ceny obilí a celkové životní náklady. Také rostla nezaměstnanost jako následek poklesu průmyslové výroby. Ve velkých městech došlo ke stávkám a nepokojům, na venkově propukaly vzpoury proti šlechtě. V tomto krizovém období byl opět povolán Jacques Necker, který potvrdil svolání generálních stavů, ale v podobě z roku 1614, kdy každý stav měl pouze jeden hlas a stavy hlasovaly odděleně. Tím potvrdil privilegované

pp. 227–255, s. 233.

34 Gilbert du Motier, markýz de La Fayette (1757–1834), francouzský šlechtic, generál, politik, velitel pařížské Národní gardy, roku 1792 se vydal Rakušanům a byl vězněn v Olomouci.

35 TINKOVÁ, 2008b, s. 33n.

36 MICHELET, Francouzská revoluce, Praha 1989, s. 13.

postavení šlechty a duchovenstva. Třetí stav požadoval své dvojnásobné zastoupení a hlasování podle jmen. Dále požadoval záruku základních svobod a rovnost daňovou, občanskou i soudní. Shromáždění notáblů požadavek na dvojnásobné zastoupení třetího stavu odmítlo. Pro budoucí revoluci však bylo klíčové, že tuto změnu v prosinci 1788 podpořil pařížský parlament.³⁷

Obyvatelé Francie volby s radostí přivítali. Volit mohl každý muž starší 25 let, musel být v seznamu daňových poplatníků nebo platit v Paříži daň z hlavy ve výši alespoň šesti livrů. V této době ještě nebyl žádný rozdíl mezi právem volit a být volen. Voličská účast byla velmi vysoká. Panovala atmosféra nadšeného očekávání, které bylo podporováno letáky a spisy. V jednom z nejpopulárnějších spisů *Čím je třetí stav?*, jehož autorem byl abbé Sieyès³⁸ (viz příloha č. 4), bylo kritizováno nerovné postavení třetího stavu vůči těm privilegovaným, jejichž zástupci byli povyšováni nad zbytek společnosti. Třetí stav zde reprezentoval národ a jen on mohl zastupovat národní zájmy. Sepsáním tohoto pamfletu se abbé Sieyès stal nejmenovaným mluvčím třetího stavu.³⁹

Na volebních shromážděních se začaly sepisovat *Sešity stížností*, které byly souhrnem reforem navržených obyvateli.⁴⁰ Tento soubor stížností byl pořizován již na zasedání generálních stavů v roce 1484. Každá obec měla možnost sepsat své stížnosti, které pak byly předány zvolenému poslanci, jenž měl případné návrhy na zasedání generálních stavů prosazovat. Třetí stav požadoval zejména práva, která by zaručovala individuální svobodu.⁴¹ Také žádal, aby se generální stavy svolávaly pravidelně. Padl i návrh na vytvoření ústavy, jež by zaručovala omezení královské moci. Vzhledem k různorodosti jednotlivých stavů se

37 FERRO, Dějiny Francie, Praha 2006, s. 157; TINKOVÁ, 2008a, s. 44nn.

38 Emmanuel Joseph Sieyès (1748–1836), duchovní, spisovatel, politik zvolený za Paříž do generálních stavů, spoluautor *Deklarace práv člověka a občana*, předseda Ústavodárného shromáždění, poslanec Konventu, hlasoval pro smrt krále.

39 VOKÁL, Velká francouzská revoluce: Sieyès, [Česká republika] 2002, s. 16.

40 FERRO, Dějiny Francie, Praha 2006, s. 155n.

41 Daňová rovnost, svobodný tisk, reforma soudnictví a zrušení feudálního práva.

nelze divit, že u nich nepanovala vnitřní shoda v otázce reforem. Nižší šlechta si nerozuměla s tou vyšší. Podobně to vypadalo i v řadách duchovenstva. Lidé ve svých stížnostech výslovně nezpochybňovali podstatu monarchie.⁴² Celospolečenská krize si však žádala nutné změny státu, který by více odpovídal požadavkům francouzské populace.⁴³

42 Postavení krále, vrchnostenský režim a hierarchická struktura společnosti.

43 TINKOVÁ, 2008b, s. 35.

3 POČÁTEK VELKÉ FRANCOUZSKÉ REVOLUCE (1789)

3.1 Příčiny revoluce

Přicházející revoluce byla důsledkem spojení dlouhodobě neřešených potíží, které francouzskou společnost trápily. Vládní, politické, finanční, rozpočtové, sociální i zásobovací problémy se v roce 1789 vyhroutil současně. Neúspěšné pokusy o reformu daňové soustavy starého režimu podněcovaly v lidech revoluční smýšlení, králi nakonec nezbylo nic jiného, než svolat generální stavy. V posledních letech před revolucí si aristokracie spolu s parlamenty sama podkopala vlastní privilegované postavení uvnitř monarchie. Šlechta svým odmítavým postojem k zásadním reformám dávala jasně najevo, že se nehodlá vzdát svých stavovských privilegií, svým chováním však příchod revoluce jen uspíšila. Kdyby ze svých pozic ustoupila, byla by v revolučních letech větší šance na zachování monarchie a stavovského uspořádání společnosti. Jakmile generální stavy začaly jednat, bylo všem přítomným jasné, že malé dílčí změny monarchie nebudou stačit. Aristokracie se svým dosavadním postupem sama připravila o možnost podílet se na budoucích reformách. Král ve vysoké šlechtě ztratil oporu a za těchto okolností byl dokonce ochoten se o svou moc dělit s později vytvořeným Národním shromážděním.⁴⁴

Existuje několik ohnisek pohledu na příčiny Velké francouzské revoluce. Nejprve lze příčinu revoluce spatřovat v rostoucí síle buržoazie, která se vytvořila díky poměrně dlouhému období prosperity. Tocqueville se domnívá, že již za starého režimu došlo k úpadku aristokratického principu.⁴⁵ Michelet naopak příčiny revoluce hledá ve zbídačených masách. Druhá polovina 80. let byla pro neprivilegované vrstvy velmi nepříznivá. Furet revoluci pojímá jako soubor mnoha příčin, které vyústily do nekontrolovaného běhu událostí. Na konci 18. století se ekonomika

44 TINKOVÁ, 2008a, s. 47n.

45 TOCQUEVILLE, Starý režim a revoluce, Praha 2003, s. 14.

Francie nezastavila, ale byla vystavena působením krize vyvolané shlukem negativních okolností v době dlouhodobého růstu.⁴⁶

3.2 Revoluce napříč celou společností

Francouzská republika slaví 14. července, tedy den, kdy byla dobytá Bastila, jako svůj státní svátek. Lze však přesně určit datum, od kdy lze chápat počátek revoluce? Například by to mohl být 5. květen, den, kdy začaly zasedat generální stavy (viz příloha č. 5). Stejně tak by to mohlo být 17. června, kdy se třetí stav prohlásil Národním shromážděním. Rovněž 20. červen byl významným, neboť toho dne poslanci přísahali, že se nerozejdou, dokud nedají Francii ústavu.

Francouzský historik Francois Furet člení revoluci na tři propojené proudy. Již na přelomu července a srpna 1789 mohlo dojít k zásadnímu rozkolu. V záchvatu paniky z revolučního dění se vzbouřily venkovské oblasti. Poslanci Ústavodárného shromáždění stáli před složitou situací. Pokud by se rozhodli prosadit pořádek silou za pomoci městských milicí a královských žoldáků, rozpadla by se iluze jednotného národa, jenž svorně usiluje o reformu monarchie. Druhou možností bylo přistoupit na požadavky rolníků a tím projevit jednotu revolučního národa. To však znamenalo přijmout rovnost daní a zrušit vrchnostenský systém.⁴⁷

Parlamentní revoluce probíhala především na půdě generálních stavů, které se po bezvýsledných debatách v červnu roku 1789 prohlásily Národním shromážděním, jež se záhy změnilo v Ústavodárné shromáždění. Byla zrušena vrchnostenská privilegia a byla vyhlášena *Deklarace práv člověka a občana* (viz přílohy č. 10 a 11). Dalším důležitým aktérem revoluce byli obyvatelé Paříže, kteří v celém průběhu revoluce hráli velmi důležitou roli. Nálada pařížských ulic mnohdy ovlivnila rozhodování čelních představitelů revoluční Francie. V reakci na odvolání Neckera a přesunutí vojenských jednotek směrem k hlavnímu městu se

⁴⁶ FURET, Promýšlet Francouzskou revoluci, Brno 1994, s. 116.

⁴⁷ FURET, 2004, s. 105n.

Pařížané vzbouřili a 14. července 1789 dobyli královskou věznicí Bastilu. Síla lidu se ukázala i tím, že se mu král podvolil a přesídlil do Paříže. Stejně tak se zachovali i poslanci. Revoluce se projevila i na venkově, kde došlo k ozbrojeným střetům a k vypalování sídel šlechticů. Období tzv. Velkého strachu bylo vyprovokováno fámami o toulavých loupeživých bandách. Neklid na venkově posléze přiměl poslance k rychlejšímu jednání o zrušení feudálních práv.⁴⁸

3.2.1 Revoluce na půdě generálních stavů

Většina poslanců byla smířena s tím, že k určitým změnám musí dojít. Dosavadní stav byl neudržitelný. Podle Jeremyho Blacka „Ludvíku XVI. chyběla politická obratnost a porozumění pro změny probíhající vně dvora, a proto se nedokázal chopit příležitosti, aby vytvořil nový konsenzus, kterému by se postavil do čela.“⁴⁹ Dokonce i privilegované stavy byly ochotné připustit úpravy výběru daní tak, aby většinu daňové zátěže nemusel nést třetí stav. Méně smířlivěji se ale stavěly k úpravě politických práv neprivilegovaného třetího stavu. Za duchovenstvo bylo zvoleno 300 poslanců. Šlechtu zastupovalo 291 poslanců. Byl mezi nimi například generál La Fayette a další, kteří zanedlouho budou ochotni hlasovat se třetím stavem. Nejpočetnější zastoupení v generálních stavech měl třetí stav, za který bylo zvoleno 600 poslanců. Někteří z nich však svým původem patřili do privilegovaného stavu, jako například abbé Sieyès nebo hrabě Mirabeau⁵⁰ (viz příloha č. 6). Přibližně polovina z celkového počtu poslanců pocházela z řad právníků. Zasedání generálních stavů začalo 5. května 1789. Od samého počátku bylo zřejmé, že nebude snadné nalézt kompromis. I z toho důvodu, že stavy zasedaly odděleně. Celý květen se vedly dlouhé a bezvýsledné debaty. Zástupcům třetího stavu začala docházet trpělivost.⁵¹

48 TINKOVÁ, 2008a, s. 51n.

49 BLACK, Evropa osmnáctého století, Praha 2003, s. 491.

50 Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau (1749–1791), vysoce postavený aristokrat, politik, spisovatel, novinář, velmi vlivný stoupenec revoluce, spoluautor *Deklarace práv člověka a občana*, předseda Ústavodárného shromáždění.

51 TINKOVÁ, 2008b, s. 39n.

Na Sieyèsův podnět vyzval třetí stav privilegované poslance, aby se k němu v debatách připojili. Výzvu vyslyšeli především níže postavení zástupci duchovenstva, kteří dokonce uvažovali o vytvoření svého vlastního stavu. Jejich požadavky se mnohdy neslučovaly s názory vysoce postavených církevních představitelů. Abbé Sieyès a spolu s ním hrabě Mirabeau dále prosadili, aby se 17. června třetí stav prohlásil Národním shromážděním, což mělo lépe vystihnout skutečnost, že zastupuje zájmy francouzského lidu. Většina šlechty a biskupové se snažili přesvědčit krále, aby proti třetímu stavu zasáhl. Král souhlasil a 20. června nechal uzavřít sál Drobných rozkoší, kde nejradikálnější poslanci zasedali. Jejich jednání považoval za nezákonné, zároveň odmítl svolat zasedání všech tří stavů, kterému by sám předsedal. Když vzbouření poslanci našli svůj sál zamčený, odmítli ustoupit a rozhodli se obsadit královskou Míčovnu, kde slavnostně přísahali, že se nerozejdou, dokud nedají Francii ústavu.⁵² (Viz příloha č. 7, mužem uprostřed obrazu je Jean Bailly.⁵³) Zajímavé je, že přísaha byla podepsána na vysazených dveřích, které posloužily jako provizorní stůl. Přísahu podepsali všichni přítomní poslanci, jen Martin d'Auch ji nepodepsal, k jeho jménu bylo proto dopsáno „odpůrce“.⁵⁴

Zasedání generálních stavů král předsedal 23. června 1789. Souhlasil s fiskální rovností i s tím, aby provinční stavy mohly schvalovat daně, ale s tou podmínkou, že se změnami budou souhlasit i privilegovaní. Přislíbil svobodu osobní i svobodu tisku a zrušení daně z hlavy a povinnosti odvádět práci na královských cestách a šlechtických sídlech. Ludvík XVI. stále trval na odděleném zasedání stavů a na udržení společenské hierarchie. Případné reformy chtěl schvalovat sám. Po svém proslovu vyzval poslance, aby sál opustili.⁵⁵ Mirabeau jim však připomněl slib, ke kterému se část zástupců lidu zavázala, že se nerozejdou, dokud nesepeší ústavu. Bailly ho podpořil a poslanci

52 MEJDŘICKÁ, Listy ze stromu svobody, Praha 1988, s. 10.

53 Jean Sylvain Bailly (1736–1793), předseda Národního shromáždění a první starosta Paříže.

54 DUBY, 2003, s. 406; TINKOVÁ, 2008a, s. 54n.

55 BORDONOVE, Ludvík XVI.: král mučedník, Praha 2003, s. 154n.

odhlasovali svou vlastní nedotknutelnost. O den později se ke třetímu stavu připojila podstatná část duchovenstva a 47 šlechticů, především z kraje Dauphiné. V této situaci král vyzval nerozhodnuté poslance privilegovaných stavů, aby se i oni připojili k Národnímu shromáždění. Dne 7. července byl vytvořen Ústavní výbor, jemuž předsedal Jean Mounier.⁵⁶ Dne 9. července se shromáždění prohlásilo Národním shromážděním ústavodárným – Konstituantou.⁵⁷

3.2.2 Revoluční Paříž a její obyvatelé

Král si začal uvědomovat vážnost situace a povolal do Paříže armádu. Jednalo se zejména o najaté cizince. Přivolané pluky měly za úkol obsadit důležité body, jako například mosty. Zároveň Ludvík XVI. odvolal Neckera a do funkce jmenoval barona de Breteuil, jenž byl věrný monarchii.⁵⁸ Také se šířily zvěsti, že král hodlá rozpustit Ústavodárné shromáždění. Mezi obyvateli Paříže tyto zprávy vyvolaly strach z možného násilného zásahu armády, došlo k prvním ozbrojeným střetům. Dne 12. července 1789 vyzýval Camille Desmoulins⁵⁹ k ozbrojenému boji za svobodu.⁶⁰

O den později se dav vyzbrojil puškami z vyloupené Invalidovny. Vzbouřenci se většinou rekrutovali z řad řemeslníků, služebnictva či drobných obchodníků. Tito radikální revolucionáři z řad chudých obyvatel Paříže se označovali jako *sansculoti*, v překladu bez kalhot, neboť nenosili kalhoty po kolena charakteristické pro příslušníky vyšších vrstev. Dne 14. července padla Bastila (viz příloha č. 8). Tato pevnost byla královským vězením zejména pro politické vězně a symbolizovala královskou moc a útlak. Královské zatykače umožňovaly zatčení a

⁵⁶ Jean Joseph Mounier (1758–1806), soudce, politik, pozdější zakladatel monarchistické strany.

⁵⁷ TINKOVÁ, 2008b, s. 41n.

⁵⁸ HUSSEY, *Tajné dějiny Paříže*, Praha 2010, s. 197.

⁵⁹ Lucie Simplicie Camille Benoit Desmoulins (1760–1794), advokát, novinář, politik, blízký přítel Maximiliena Robespiera a Georgese Dantona, psal do novin *Francouzská a brabantská revoluce*, spolu s Dantonem byl popraven.

⁶⁰ DORAZIL, *Vládcové nového věku. Kniha 2., 1725–1792 : Kniha o vladařích 18. století: (1648–1937)*, Klatovy 1993, s. 52.

uvěznění bez řádného procesu před soudem. V tomto vězení se člověk mohl ocitnout ze třech možných důvodů.⁶¹ Forma uvěznění se lišila podle společenského postavení vězně. Šlechtici a literáti měli povolené návštěvy a bylo s nimi dobře zacházeno. Většinou se v pevnosti nacházelo méně než deset vězňů. Záhy po dobytí byla Bastila zbořena. Pozoruhodné je, že o zboření pevnosti se již nějakou dobu uvažovalo, bránila totiž rozvoji města. Čekalo se pouze na dostatek finančních prostředků.⁶² Aby nedošlo ke krveprolití, guvernér Bastily markýz de Launay vydal pevnost vzbouřencům. Tento vstřícný krok mu ovšem nepomohl, rozvášněný dav ho zlynčoval. Posmrtně mu byla oddělena hlava, kterou vzbouřenci nosili pařížskými ulicemi nabodnutou na kopí. Pád Bastily se stal symbolickým okamžikem počátku francouzské revoluce.⁶³

Obyvatelé Paříže tímto činem jasně prokázali, že i oni se chtějí podílet na započaté revoluci a odmítají dále čekat. Vedle Ústavodárného shromáždění se tak vytvořil další silný revoluční aktér, který nejednou změnil vývoj revoluce. Dobytím Bastily Pařížané popřeli nejen královskou moc, ale i autoritu Ústavodárného shromáždění, neboť jednali impulzivně a bez schválení tohoto kroku ze strany poslanců. Zástupci lidu si rychle uvědomili, že se na politické scéně objevil nový silný hráč, se kterým je nutné počítat. Mínění ulice bylo nepředvídatelné a do jisté míry neovladatelné. Pařížané se mohli nechat snadno strhnout populistickými proslovy zdatných řečníků, kteří by jim slibovali rychlé a snadné řešení jejich těžké životní situace. Již po pádu Bastily se začaly ozývat hlasy, aby lid táhl na Versailles a prosadil si návrat Neckera zpět do funkce.⁶⁴ Dne 15. července král nechal stáhnout armádu z okolí Paříže, generál La Fayette se stal velitelem Národní gardy, jež se vytvořila z občanské milice.⁶⁵ Po vzoru Paříže se začaly jednotky Národní gardy formovat

61 Političtí a náboženští vzbouřenci, spisovatelé či novináři kritizující monarchii, problémoví lidé z vyšších kruhů uvěznění na žádost vlastní rodiny.

62 TINKOVÁ, 2008a, s. 59.

63 HUSSEY, 2010, s. 197; MAUROIS, 1994, s. 240.

64 HIBBERT, Francouzská revoluce, Ostrava 1999, s. 74.

65 FURET, 2004, s. 102.

i v jiných městech po celé Francii. Tato nově vytvořená vojenská síla byla mimo strukturu pravidelné armády. O den později povolal král Neckera zpět do úřadu. Dne 17. července nový starosta Paříže Bailly předal králi tříbarevnou kokardu⁶⁶ (viz příloha č. 9).⁶⁷ Síla městských obyvatel se projevila i o několik měsíců později, když si v říjnu 1789 lidé vynutili přesun krále i jeho rodiny z Versailles do Paříže. S několikátýdenním zpožděním se revoluce rozšířila i do dalších velkých měst. Autorita a politická moc monarchie se rozplynuly. Královští intendanty opouštěli svá místa, díky tomu se rozpadla královská správa krajů a zastavil se výběr daní. Postupně se začala vytvářet místní samospráva.

3.2.3 Revoluce na venkově a „Velký strach“

Ani obyvatelé menších měst nezůstali stranou revoluce. Týden po dobytí Bastily zavládl na venkově „Velký strach“, mezi lidmi se šířila zpráva o loupeživých bandách, které měly na příkaz šlechty ničit úrodu. Rolníci v reakci na tuto zprávu drancovali a vypalovali šlechtická sídla. Tímto povstáním se i venkov přidal k revoluci. Venkované se obávali, že aristokracie odmítne jejich návrhy sepsané v *Sešitech stížností*, kde především žádali zrušení vrchnostenských i feudálních práv a různých nucených prací či poplatků. Ve svém revolučním zápalu venkované ničili vše, co odporovalo rovnosti a naznačovalo urozený původ vlastníka.⁶⁸ Za účelem odstranění rozdílů mezi majetnými a nemajetnými občany byla propagována rovnost i v oblékání. Náboženská ošacení byla zrušena.⁶⁹ Poslanci Ústavodárného shromáždění si byli vědomi situace v zemi a začali urychleně jednat o zrušení feudálních práv.⁷⁰

66 Město Paříž symbolizovala modrá a červená barva, bílá barva byla znakem monarchie.

67 MAUROIS, 1994, s. 241.

68 TINKOVÁ, 2008b, s. 44nn.

69 HUNTOVÁ, Francouzská revoluce: politika, kultura, třída, Brno 2007, s. 95.

70 HROCH, Buržoazní revoluce v Evropě, Praha 1981, s. 187.

3.3 Srpnové dekrety a Deklarace práv člověka a občana

Nepokoje měly tedy prokazatelný vliv na průběh revoluce na půdě Ústavodárného shromáždění. Nejprve poslanci uvažovali o potlačení venkovských nepokojů, ale nakonec raději zvolili cestu kompromisu a urychlili zrušení práv privilegovaných. Pojmem *srpnové dekrety* se označuje soubor dokumentů přijatých Ústavodárným shromážděním 4. srpna 1789. Schválením dekretů byl vytvořen základ pro zrušení privilegií a vrchnostenského režimu. Původně se mělo jednat o vlastnickém právu. Povstání nespokojených rolníků debatu o nových nařízeních pozměnilo. V nadšené atmosféře poslanci odhlasovali zrušení všech individuálních, cechovních, regionálních a stavovských privilegií, včetně privilegií daňových, ale také roboty, odúmrť a dalších osobních závazků, dále byly zrušeny královské penze a úřady, cechovní, městské i provinční imunity, stejně jako všechny výjimky z placení poplatků. Zrušeno bylo i právo lovu, právo zřizovat obory a holubníky, rovněž byla zrušena vrchnostenská justice a možnost prodeje úřadů.⁷¹ Dále byla schválena tak dlouho požadovaná daňová rovnost. Desátků se duchovenstvo samo vzdalo. V důsledku těchto změn se finanční aristokracie již přestala lišit od té rodové. Lidé si byli rovni před zákonem. *Srpnovými dekrety*, jež byly vydány mezi 5. až 10. srpnem 1789, byly položeny základní kameny nové právní a politické jednoty národa. Feudální režim zanikl a spolu s ním i jeho instituce. Povinnosti spojené s užíváním půdy rolníkům ovšem zůstaly, sice se z nich mohli vykoupit, ale jen za velmi těžkých podmínek. To vyvolalo další vlnu venkovských povstání.⁷²

Klíčovým dokumentem celé revoluce byla *Deklarace práv člověka a občana* (viz příloha č. 10 a 11), byla totiž souhrnem revolučních myšlenek. Přijata byla 26. srpna 1789, hlavními autory dokumentu byli hrabě Mirabeau a abbé Sieyès. Než byla deklarace přijata, proběhla nad její konečnou podobou týdenní rozprava v Ústavodárném shromáždění,

⁷¹ TINKOVÁ, 2008a, s. 64n.

⁷² KŘIVSKÝ, Francouzská buržoazní revoluce, Praha 1989, s. 17.

neboť se předpokládalo, že se stane základním dokumentem budoucí ústavy z roku 1791.⁷³ Proto byl do dokumentu zanesen požadavek dělby moci a zároveň byla vymezena odpovědnost státních úředníků. Jednání o podobě deklaráce se neobešlo bez komplikací. Problematický byl článek o svobodě myšlení a svobodě náboženské, protože se duchovenstvo pokusilo prosadit státní náboženství. Mirabeau tento požadavek odmítl, odporoval podstatě svobody svědomí a vyznání. Už první článek *Deklarace práv člověka a občana* zcela jasně prohlašoval, že lidé se rodí svobodní a rovní ve svých právech, stejně tak mají právo na svobodu osobní, svobodu myšlení, tisku a vyznání. Jak poznamenává Edmund Burke: „Každý jednotlivý člověk má právo nezávisle dělat vše, co nepoškozuje jiného...“.⁷⁴ Vlastnictví každého občana je nedotknutelné a každý člověk má právo na bezpečnost a na odpor proti útlaku. Deklarace se stala prostředkem pro vytvoření nové společnosti založené na respektování lidských práv. Král však *srpnové dekrety* i *Deklaraci práv člověka a občana* odmítl podepsat, čímž zablokoval proces reform a prohloubil stávající hospodářskou krizi.⁷⁵

3.4 Pochod žen na Versailles aneb tlak pařížského lidu

Na počest příjezdu vlámského pluku se ve Versailles, za účasti královské rodiny, konala 1. října 1789 hostina důstojníků Královské tělesné stráže. Vojáci posilnění alkoholem šlapali na kokardu s trikolorou a připínali si jen kokardu v barvě bílé, která byla symbolickou barvou krále a monarchie.⁷⁶ Noviny tento incident zveřejnily o dva dny později. Tato zpráva pařížské občany pobouřila. Jejich nálada byla již tak dosti roztrpčená kvůli stále vysokým cenám chleba. Dne 5. října se 6000 žen vydalo na pochod k pařížské radnici, aby zde žádalo chléb. Cíl cesty se v průběhu pochodu změnil, dav nově zamířil k Versailles (viz příloha č. 12), aby krále i s jeho rodinou přivedl do Paříže. K ženám se přidalo dalších 20000 mužů,

73 RUDÉ, *Revolutionary Europe 1783–1815*, Oxford 2000, s. 80n.

74 BURKE, *Úvahy o revoluci ve Francii*, Brno 1997, s. 69.

75 TINKOVÁ, 2008b, s. 47.

76 HOTMAR, *Dobrodružství Velké revoluce: 1789–1799*, Praha 1989, s. 42.

většinou to byli členové Národní gardy. Celý průvod vedl generál La Fayette, jenž nechtěl být mimo dění a zároveň si nemohl být jist, co dav ve Versailles způsobí, zaručoval se také za královu bezpečnost.⁷⁷ Pod tlakem rozvášněného davu se král 6. října rozhodl, že i s rodinou přesídí do paláce Tuileries na nábřeží Seiny v Paříži. Obyvatelé hlavního města se tím stali klíčovou silou revoluce, od této doby měli značný vliv na poslance Ústavodárného shromáždění, které se také přestěhovalo do paláce Tuileries.⁷⁸ Nově zasedalo v bývalé zámecké Jízdárně. Bylo to již podruhé v krátké době, co dav pařížské ulice prosadil svou vůli. Rozhňevaní občané se opět neptali vlády ani poslanců a učinili, co se jim zachtělo. Ostatním nezbylo nic jiného, než se mínění nespokojených občanů Paříže podvolit. Král podepsal *srpnové dekrety*, díky čemuž přestal být králem Francie, nyní byl králem Francouzů, z vůle boží a nově i z vůle ústavních zákonů.⁷⁹

3.5 Co přinesl rok 1789?

Nikdo již nepochyboval o tom, že ve Francii proběhla revoluce, jež změnila politické a sociální poměry. Země stále zůstávala dědičnou monarchií, ale starý režim už byl nenávratně pryč, stejně tak i tradiční sociální vzestup skrze koupené úřady. Společenský růst byl nyní možný pouze za pomoci nashromážděného vlastnictví. Většina šlechticů se podřídila, ti, co nesouhlasili, přešli do odboje nebo do emigrace. Svým odchodem z vlasti však riskovali konfiskaci a případný prodej svého majetku. Přesto se k tomuto činu odhodlalo mnoho šlechtických rodin. Jejich přesný počet není znám, je ale uváděno, že se emigrace mohla týkat jedné ze čtyř šlechtických rodin, maximální odhady počtů rodin, které odešly, se pohybují v poměru jedna rodina ze dvou.⁸⁰

Král svou zákonodárnou moc musel sdílet s jednokomorovým sborem, který reprezentoval vůli národa a nebyl již rozdělen podle stavů.

77 THOMA, 2000, s. 129.

78 HROCH, 1981, s. 188.

79 TINKOVÁ, 2008a, s. 67n.

80 DUNNE, 2003, s. 99.

Duchovenstvo přestalo být stavem a katolictví přestalo být státním náboženstvím. Dědičná šlechta a všechny její výsady byly zrušeny.⁸¹ Poslanci si uvědomovali, jak snadno jsou ovládáni vůlí davu. Události z července a října prokázaly sílu občanů v Paříži, ale i v menších městech a na venkově. Revoluce se na půdě Ústavodárného shromáždění vyvíjela spíše skrze konflikty než skrze kompromisy, idea jednoty národa tak nebyla, k nelibosti zvolených zástupců lidu, naplňována. Na rozdíl od americké revoluce se ta francouzská vyvíjela nekontrolovatelně a bylo v ní zapojeno více faktorů. Po zrušení autority starého režimu se Francie nacházela v mocenském vzduchoprázdnu, ve kterém Ústavodárné shromáždění nemělo potřebnou moc, aby zabránilo spontánním projevům násilí.⁸²

Revoluce zahájená nespokojenými vlastníky byla urychlena nekompromisními požadavky sansculotů a venkovanů. Bohatí měšťané se dožadovali své účasti na vládě, tedy svých politických práv. Paradoxní je, že poslanci Ústavodárného shromáždění, složeného většinou z advokátů či literátů, měli blíže k dříve privilegovaným vrstvám než k chudému obyvatelstvu.⁸³ Prostí lidé napomohli revoluci se udržet a prohloubit, ale zároveň znamenali hrozbu pro ni samotnou, protože ji svým příliš radikálním jednáním mohli změnit v něco, co by se ani jim samotným moc nelíbilo. Nově vytvořená reformní elita nebyla schopná kontrolovat reformní kurz, proto se nebránila zásahům vzbouřenců z ulice, kteří měli, na rozdíl od ní, sílu změny prosadit. Problém spočíval v tom, že tato síla ulice byla často doprovázena těžko kontrolovatelným násilím. Sansculoti chtěli rychlé a snadné řešení, které bylo často narychlo vymyšlené a neprodiskutované s politickými zástupci národa nebo dokonce proti jejich vůli. Pouliční revolucionáři se skládali především z řemeslníků či drobných obchodníků, kteří žádali levný chléb a zachování svých tradičních práv, která byla dle jejich mínění ohrožena ze strany královských ministrů, reformátorů či spekulantů. Důvody

81 HROCH, KUBIŠOVÁ, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha 1990, s. 73.

82 TINKOVÁ, 2008b, s. 49n.

83 DAWSON, Bohové revoluce, Praha 1997, s. 63.

venkovských povstání byly velmi podobné. V období „Velkého strachu“ dali vesničané volný průběh násilí, jež pramenilo z dlouhodobého odporu vůči šlechtě. Dne 4. srpna 1789 se venkov již zcela jasně zapojil do revolučního dění. To však neznamenal, že by venkov a Paříž nějak spolupracovaly na revolučním úsilí a tvořily společně jednotný národ, jak si to přálo Ústavodárné shromáždění. Spíše zde přetrvávala nedůvěra a strach.⁸⁴

84 FERRO, s. 158nn; TINKOVÁ, 2008a, s. 70n.

4 PRVNÍ REVOLUČNÍ ROKY PLNÉ NADĚJE (1789–1791)

4.1 Politické kluby a společnost revoluční Francie

Ústavodárné shromáždění nebylo vůbec tak jednotné, jak se snažilo působit. Prohlášení o bezkonfliktním sboru poslanců, který zastupuje sjednocený národ, bylo spíše snem než realitou. Ústavodárné shromáždění bylo díky svým členům velmi nesourodé uskupení. Jak již bylo zmíněno, ke třetímu stavu se přidali zástupci duchovenstva i šlechty, lze tedy předpokládat, že docházelo k názorovým konfliktům. Dnešní dělení politických stran na levice a pravici má svůj původ právě v Ústavodárném shromáždění, v jeho pravé části seděli největší zastánci starého uspořádání a stavovských privilegií. Ne zrovna lichotivě jim ostatní říkali „aristokrati“. Nejvíce konzervativními poslanci byli tzv. černí, jejich politický klub se nazýval Francouzský salon, přispívali do novin *Přítel králův* a *Skutky apoštolů*. Monarchisté byli považováni spíše za umírněné konzervativce. Svůj Klub přátel monarchistické ústavy založili již v srpnu 1789 jako klub vlastenecké pravice. Usilovali o zachování královských práv, ale zároveň prosazovali konstituční monarchii. Zastávali názor, že by měl být revoluční proces zpomalen.⁸⁵ Členové tohoto politického spolku, mezi nimiž byli například La Fayette, Mirabeau či Mounier, se již v době generálních stavů snažili zachovat vrchnostenskou společnost a zajistit rovnováhu moci mezi králem a národem. Chtěli vytvořit dvoukomorový parlament po vzoru Anglie, král měl být ztělesněním moci výkonné a zároveň měl disponovat právem veta.⁸⁶

V levé části Ústavodárného shromáždění byla skupina poslanců s pestřejšími politickými názory. Zasedali tu zastánci liberálních myšlenek spojených s konstitučním uspořádáním státu i zástupci budoucích republikánů. Cílem této různorodé skupiny poslanců bylo založení

85 HANSON, Monarchist Clubs and the Pamphlet Debate over Political Legitimacy in the Early Years of the French Revolution, In: French Historical Studies, Vol. 21, No. 2, 1998, pp. 299–324, s. 304; MANFRED, Tři podobizny z doby Velké francouzské revoluce, Praha 1982, s. 182.

86 TINKOVÁ, 2008b, s. 52.

jednokomorového parlamentu, který se měl stát symbolem definitivního zrušení všech stavovských bariér. Na půdě Ústavodárného shromáždění si všichni poslanci byli rovni. Společnou řeč však nenalezli v otázce postavení krále v politickém systému a v otázce podoby hlasovacího práva. Skupina poslanců, tzv. demokraté, do níž patřil například Maximilien Robespierre⁸⁷ (viz příloha č. 13), prosazovala všeobecné volební právo. Konstituční monarchisté, tzv. obránci ústavy, měli ve svých názorech blízko k monarchistům. Lze mezi ně počítat abbé Sieyèse a tzv. triumvirát⁸⁸ – Barnave,⁸⁹ Lameth⁹⁰ a Duport.⁹¹ Společně měli velký vliv na mnoho poslanců Ústavodárného shromáždění. V jeho levé části zasedala rovněž skupina poslanců, která se považovala za tzv. patrioty.

V tomto období byli skoro všichni tito zástupci lidu napojeni na jakobínský klub, který vznikl z Klubu bretonských poslanců. Ten se ustavil již v době zasedání generálních stavů ve Versailles. Postupně se k nim přidávali i poslanci z jiných krajů, lze jmenovat Barnava nebo Sieyèse. Po přestěhování Ústavodárného shromáždění do Paříže se klub začal scházet v bývalém dominikánském klášteře v ulici Saint-Honoré, dříve však sídlil v ulici Saint-Jaques – ulici sv. Jakuba. Proto se klubu zjednodušeně říkalo jakobínský, i když se ve skutečnosti jmenoval Klub přátel ústavy. V klubu se platily vysoké členské příspěvky, nelze tedy říci, že by byl masovým. V roce 1790 se počet jeho členů pohyboval okolo čísla 1200. Z počátku tento klub vystupoval umírněně a byl zastáncem konstituční monarchie. Po králově nezdařeném pokusu o útěk v červnu

87 Maximilien François Marie Isidore de Robespierre (1758–1794), advokát, zvolen do generálních stavů, poslanec Ústavodárného shromáždění, představitel Výboru pro veřejné blaho, diktatury a revolučního teroru.

88 VOKÁL, 2002, s. 23.

89 Antoine Pierre Joseph Marie Barnave (1761–1793), poslanec generálních stavů a Ústavodárného shromáždění, zastánce parlamentní monarchie, člen klubu jakobínů a klubu feuillantů, během období teroru popraven za zradu.

90 Alexandre Théodore Victor, hrabě de Lameth (1760–1829), generál, politik, odpůrce hraběte Mirabeaua, člen generálních stavů, Ústavodárného shromáždění a jakobínského klubu, v roce 1792 opustil Francii.

91 Adrien Duport (1759–1798), advokát, politik, člen generálních stavů, Ústavodárného shromáždění a klubu jakobínů, v roce 1792 emigroval do zahraničí.

1791 došlo k rozštěpení klubu. Umírnění monarchisté si založili svůj vlastní klub *feuillantů*,⁹² skrze který dál prosazovali konstituční monarchii.⁹³

Mnohem méně smířlivá a podstatně radikálnější byla Společnost přátel lidských práv založená v dubnu 1790, jež měla své sídlo v bývalém klášteře františkánů nedaleko bulváru Saint-Michel. Říkalo se jim kordeliéři, protože kolem pasu nosili provaz – francouzsky *corde*. Na rozdíl od jakobínů se v tomto klubu neplatily vstupní ani členské příspěvky. Společnost sdružovala především méně majetné pařížské občany a *sansculoty*. Byli zde zastoupeni i radikálové, neboť neměli dostatek peněz, aby mohli být zvoleni do Ústavodárného shromáždění. V klubu bylo zastoupeno i mnoho cizinců, kteří rozšířili už tak početné řady radikálů.⁹⁴ Mezi silné kritiky monarchie a přesvědčené revolucionáře patřili Danton⁹⁵ (viz příloha č. 14), Marat,⁹⁶ Desmoulins a Hébert.⁹⁷ Dalšími vlivnými politiky byli například filosof Condorcet⁹⁸ či publicista Brissot,⁹⁹ kteří později patřili mezi girondiny.¹⁰⁰ Nově se v politice začaly angažovat

92 Klub svůj název získal od kláštera, ve kterém se scházel. Již zmíněný tzv. triumvirát tento klub vedl.

93 TINKOVÁ, 2008a, s. 74n.

94 BALÍK, Státní zřízení Francie v letech 1789–1814, Praha 1977, s. 18.

95 Georges Jacques Danton (1759–1794), advokát, politik, člen Výboru pro veřejné blaho, v roce 1794 obviněn z korupce a napomáhání nepřítelům revoluce, popraven společně se svým přítelem Camillem Desmoulinsem.

96 Jean Paul Marat (1743–1793), politik, lékař, velmi vlivný a neústupný revolucionář, publicista, novinář, kordeliér, poslanec Konventu, od září 1789 vydával své vlastní noviny *Přítel lidu*, v roce 1794 zavražděn.

97 Jacques René Hébert (1757–1794), radikální politik, novinář, vydával list *Otec Duchesne*, prosazoval demokracii podle Rousseauova vzoru, silně protináboženský, v roce 1793 byl jedním z vůdců protikřesťanské kampaně, podporoval *sansculoty*, jeho sympatizanti si říkali *hébertisté*, v roce 1794 obviněn z rojalistického spiknutí a následně popraven.

98 Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, markýz de Condorcet (1743–1794), filozof, matematik, politik, propagátor rovného a bezplatného veřejného vzdělání, zastávce rovnosti práv žen a lidí všech ras.

99 Jacques Pierre Brissot (1754–1793), advokát, politik, novinář, vězněn v Bastille za protistátní spisy, poslanec Ústavodárného shromáždění, vůdce girondinů v Konventu, v roce 1793 popraven.

100 Svůj název odvozovali od kraje Gironde, zastánci demokracie a republiky, mezi léty 1792–1793 vedli vládu, v roce 1793 klub zanikl.

také ženy, například ve smíšeném klubu Přátel zákona. Pouze ženským spolkem byla Vlastenecká společnost dobročinnosti a přítelkyň pravdy. V oblasti Bordeaux a Dijonu působil klub Společnosti přítelkyň ústavy. Stále ještě přetrvávala tradice salonů vzdělaných dam, která měla původ ve starém režimu. Nově se místo vědy a umění diskutovalo zejména o politických tématech.¹⁰¹

4.1.1 Revoluční instituce a organizace soupeřící s Ústavodárným shromážděním o moc

Politické kluby a Ústavodárné shromáždění neměly v této bouřlivé době monopol na moc. Po roce 1789, kdy se hroutila královská autorita a s ní spojená správa, vznikaly různé organizace, které byly podporovány občany z chudých vrstev společnosti. Národní garda byla městskou milicí vytvořenou 13. července 1789 v Paříži zvolenými zástupci voličů shromážděnými na radnici, aby chránila hlavní město před drancováním, zároveň měla za úkol udržovat ve městě pořádek. Jak Simon Schama poznamenává: „Gardisté měli v ruce dvousečnou zbraň: na jednom křídle museli zahnat rojalistické spiknutí, na druhém davovou anarchii. La Fayette s upřímným souhlasem Baillyho a Neckera dohlížel na to, aby se ozbrojené síly skládaly pouze z elementů, které považoval v obou ohledech za spolehlivé.“¹⁰² Dne 14. října 1791 byla uzákoněna povinnost pro všechny aktivní občany starší 18 let sloužit v Národní gardě. V souvislosti s gardami se utvářely mezi obcemi tzv. federace za účelem větší vzájemné spolupráce.

Od června 1790 vznikaly na základě bývalých volebních okresů do generálních stavů tzv. sekce, jež byly správními okrsky měst. Tyto sekce měly své vlastní volené orgány a dokonce měly vliv na Národní gardu, takže disponovaly i vojenskou silou. Zástupci nově vytvořených městských okrsků se považovali za lepší zástupce suverénnosti lidu, než jakými byli poslanci Ústavodárného shromáždění. Paříž byla rozdělena do

101 MAUROIS, 1994, s. 250n; TINKOVÁ, 2008b, s. 54n.

102 SCHAMA, Občané: kronika Francouzské revoluce, Praha 2004., s. 474.

48 sekcí. Na ně byla navázána komuna, která měla své sídlo na radnici. Mezi léty 1789–1795 fungovala jako pařížská vláda. Ta mohla upravovat ceny či povolát Národní gardu. Komuna měla 144 členů, každý pařížský okrsek v ní měl tři své zástupce. Komuna, sekce i Národní garda uplatnily svůj vliv při pádu monarchie v roce 1792 a v roce 1793 napomohly ustanovit a udržet diktaturu.¹⁰³

4.1.2 Proměna společnosti

V průběhu porevolučního vývoje se postupně vytvořily symboly, se kterými se nově utvářející se společnost ztotožňovala. Kokarda, frygická čapka či strom svobody byly neodmyslitelně spjaty s revolucí. Tyto symboly byly využity při pokusu o ustanovení nového občanského náboženství, jež mělo být vyznáváno celou francouzskou společností, včetně křesťanů. Slavnost federace, která spojovala občanské a náboženské prvky, měla za cíl demonstrovat sílu a jednotu národa a jeho sepětí s králem. Slavnost se konala rok po pádu Bastily, tedy 14. července 1790, na Martově poli, kde se v době starého režimu konaly vojenské přehlídky.¹⁰⁴ Na úpravě celého prostoru se podíleli neurození lidé i šlechtici, včetně Marie Antoinetty. Na „oltáři vlasti“ posvětil Talleyrand, biskup z Autun, před zahájením samotné mše národní prapor a korouhve jednotlivých francouzských krajů. Následně generál La Fayette přísahal věrnost národu, zákonu a králi (viz příloha č. 15). Velitel Národní gardy byl mezi lidmi velmi oblíbený. Z popularity se však mohli radovat i politici, jako například hrabě Mirabeau, Antoine Barnave, Andrien Duporte či bratři Lamethové, kteří reprezentovali třetí stav. Právě k těmto osobnostem prostý lid vzhlížel s nadějí. Za dva roky se ovšem situace zcela změnila – Mirabeau zemřel, La Fayette a bratři Lamethové emigrovali, Barnave a Duport byli stati gilotinou. Politické kluby poskytly zázemí pro nejrůznější debaty o stavu společnosti, která měla do té doby nebývalý přístup k informacím. Lidé byli zaplaveni politickými tiskovinami hlásajícími velmi různorodé politické názory, které formovaly nejen

¹⁰³ TINKOVÁ, 2008a, s. 78nn.

¹⁰⁴ DUBY, 2003, s. 408; KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 328n.

veřejné mínění, ale i rozvoj občanské společnosti. Nikým neřízené toky informací, jež však nebyly vždy pravdivé, mohl snadno vyvolat lidové povstání.¹⁰⁵

4.2 Reformy Ústavodárného shromáždění

4.2.1 Změna organizace státní správy

Poslanci Ústavodárného shromáždění stáli před nelehkým úkolem. Museli vyřešit velmi tíživou finanční situaci státu, která byla jednou z hlavních příčin pádu starého režimu. Ještě před daňovou reformou muselo být přeměněno administrativní uspořádání země. Před rokem 1789 bylo správní uspořádání velmi nepřehledné v důsledku mnoha různých druhů členění. V prosinci roku 1789 byly staré územní celky nahrazeny departementy, v roce 1790 jich bylo vytvořeno celkem 83, byly číslovány podle své geografické polohy od severu k jihu. Názvy departementů vycházely z místní geografie, aby se zcela oprostily od starých tradic, jež měly kořeny ve starém režimu. Inspirací pro pojmenování jednotlivých departementů byly především řeky, hory a jezera. V čele departementu stála rada a volební shromáždění; podobně byly organizovány i okresy, které se dále dělily na kantony a obce. Ty navíc získaly značné pravomoci – vybíraly daně a určovaly jejich základ, mohly povolát Národní gardu nebo dokonce vyhlásit výjimečný stav za účelem udržení veřejného pořádku. Obecní rada byla volena v přímých volbách na dvouleté období a jejím členem se mohl stát jakýkoliv aktivní občan.¹⁰⁶

Nové členění administrativních celků však nezabránilo starým třenicím, ke kterým docházelo z politických, náboženských i společenských důvodů. Neshody panovaly i na úrovni samotných měst, a to v otázce výběru hlavního města celého departementu, například spor města Aix, od roku 1790 hlavního města departementu Ústí Rhony, a

105 OZOUFOVÁ, Revoluční svátky: 1789–1799, Brno 2006, s. 62; TINKOVÁ, 2008b, s. 56–59.

106 RUDÉ, 2000, s. 83; TINKOVÁ, 2008a, s. 85nn.

města Marseille, to se stalo hlavním městem daného území o dva roky později.

Také soudy doznaly velkých změn. V období předrevoluční monarchie disponovaly tehdejší parlamenty (svrchované soudní dvory) značnou mocí. Tyto soudy byly nahrazeny tribunály, soudci byli nově voleni, prokurátoři byli jmenováni vládou. Porotčí soudy, tento model byl převzatý z anglického systému soudnictví, se na úrovni departementů vyjadřovaly k rozsudkům a měly zajistit řádnou kontrolu občanů nad spravedlností. Soudy byly na králi již zcela nezávislé, i když se rozsudky vyhlášovaly jeho jménem.¹⁰⁷

4.2.2 Finanční reformy

Stabilizace státu byla pevně spojena se stabilizací finančního a daňového sektoru. Nejprve byly zrušeny nepřímé daně (příkladně daň ze soli), upravily se i daně přímé, pozemková daň (z příjmu z pronajaté půdy) a živnostenská daň (ze zisků z průmyslu a obchodu).¹⁰⁸ Zrušení nepřímých daní chudí občané Francie s radostí přivítali, v oblasti přímých daní byli zvýhodněni spíše bohatší obyvatelé, neboť na přímé daně nebyl uplatněn princip progresivity. Jak již bylo zmíněno, daně byly nově vybírány obcemi, které ale na svou úlohu nebyly připraveny; výběr daní ani nepřinášel potřebný příjem do státní pokladny. V důsledku zrušení prodejnosti úřadů a zavedení kněžských platů se státní dluh nadále prohluboval. Díky nedostatku finančních prostředků zůstávala cena půdy stále velmi vysoká. Ani 4. srpen 1789 nezměnil nic na faktu, že pro většinu vesničanů byla půda stále velmi drahá, a tudíž naprosto nedostupná. Státní dluh a problémy spjaté s nově zavedeným systémem výběru daní měla vyřešit reforma církve, jednalo se především o její rozsáhlé majetky. Biskup Talleyrand již 10. října 1789 navrhoval jejich zabavení a transformaci na majetek celého národa.¹⁰⁹ Ústavodárné

107 TINKOVÁ, 2008b, s. 60n.

108 KUDRNA a kol., 1988, s. 309.

109 KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 329.

shromáždění tento návrh odhlasovalo 2. listopadu, pro návrh byl i abbé Sieyès či hrabě Mirabeau. Zabavený majetek se stal výhradním zdrojem příjmu pro státní pokladu,¹¹⁰ začal se rozprodávat v březnu následujícího roku, bylo ho možné zakoupit i za asignáty, státní poukázky s úrokem čtyř procent, které však nepřinesly požadované finance. Jejich vysoký počet krizi neukončil, naopak vyvolal nárůst cen a nedostatek peněz.¹¹¹

4.2.3 Reforma církve

Reorganizace postavení církve uvnitř státu byla úzce spojena se snahou vyřešit neutěšenou finanční situaci státní pokladny. Revoluce sama o sobě nestála v opozici vůči církvi a církevní představitelé z počátku proti revoluci také nevystupovali. Vždyť revoluce by bez podpory nižších církevních představitelů, kteří hlasovali společně se třetím stavem, nemohla ani začít. Z výše zmíněné konfiskace církevního majetku musela nutně vyplynout přeměna postavení církve a jejího fungování. V únoru roku 1790 byly zrušeny některé církevní řády a o dva měsíce později ztratila církev možnost spravovat svůj majetek. Církev už také neměla výhradní právo na vedení matrik, v důsledku schválené svobody vyznání a také díky tomu, že protestantům byl udělen občanský status. Kněží už neskládali sliby a po opuštění řádu mohli založit rodinu. Duchovenstvo tak kvůli těmto změnám přišlo o své privilegované postavení ve společnosti. Zrušením desátků přišla církev o značnou část svých příjmů, veškerý její majetek měl sloužit pouze na splacení státních dluhů a na státní výdaje.¹¹²

Na návrh abbé Grégoira byla 12. července 1790 v Ústavodárném shromáždění odhlasována *Občanská ústava duchovenstva*. Byly zrušeny církevní diecéze, 83 biskupství odpovídalo počtu departementů. Podle vzoru státních úředníků byli kněží nově voleni s tou podmínkou, že jejich zvolení muselo být odsouhlaseno jejich nadřízenými. Tyto volby však přinesly jednu komplikaci, mohli se jich zúčastnit i nekatolíci. Biskupové již

110 BURKE, 1997, s.129.

111 KŘIVSKÝ, 1989, s. 24n; TINKOVÁ, 2008a, s. 87n.

112 TINKOVÁ, 2008b, s. 62.

nebyli potvrzováni papežem, v této činnosti ho nahradili metropolitní arcibiskupové, papež byl o jmenování pouze informován. Francouzská církev se stala církví národní, papeži byla odebrána církevní jurisdikce na francouzském území, díky čemuž byly zrušeny roční dávky odváděné papeži. Papežské listy začala vláda cenzurovat. Kněží nepřísahali věrnost papeži, ale *Občanské ústavě duchovenstva*, králi a Ústavě království. Novou přísahu složila pouze polovina farářů a jen sedm biskupů, tento stav nevyhnutelně vedl k rozkolu mezi francouzskými katolíky. Kněží, kteří složili přísahu, se označovali jako přísežní, ústavní či konstituční, ti, co zůstali věrni papeži a předrevoluční tradici, byli nazýváni jako nepřisežní nebo také odbojní. Král *Občanskou ústavu duchovenstva* schválil, papež ji z pochopitelných důvodů odsoudil.¹¹³

Tímto rozkolem se církev vzdálila od myšlenky revoluce, ačkoliv část duchovních stála u jejího zrodu a aktivně se na ní podílela. Ve střední Francii došlo ke změně systému bez větších problémů. Nespokojenost obyvatel vzrůstala se zvětšující se vzdáleností měst od Paříže. Byly to oblasti se silnou katolickou tradicí. Čím méně tyto odlehlejší oblasti získaly z revoluce, tím více se revolučním změnám bránily. Svou roli zde sehrála i dlouhodobá rivalita mezi venkovem a městy, v čele s Paříží. Stávalo se, že přísežné kněží, kteří byli dosazeni do odbojných oblastí, obyvatelé vyhnali. Ústavodárné shromáždění si těchto skutečností bylo vědomo, proto 7. května 1791 přijalo tzv. *toleranční dekret*, jenž umožňoval sloužit mši i nepřisežným kněžím, avšak pouze s tou podmínkou, že nebudou podněcovat odpor vůči *Občanské ústavě*.¹¹⁴

4.2.4 Trestní zákoník

Ústavodárné shromáždění také odhlasovalo první trestní zákoník v historii Francie. Nově král nemohl jmenovat ani navrhnout soudce, bylo mu

¹¹³ BLACK, 2003, s. 496; KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 329n; TINKOVÁ, 2008a, s. 89nn.

¹¹⁴ FURET, 2004, s. 128nn; TINKOVÁ, 2008b, s. 63n..

odebráno i právo veta a již nedisponoval funkcí hlavního prokurátora.¹¹⁵ Byly zrušeny staré zločiny proti náboženství a podstatná část deliktů proti mravnosti. Za nedůstojné a ponižující bylo označeno mrzačení, bití bylo úplně zrušeno; Francie tímto krokem předběhla ostatní evropské země. Trest smrti platil ve francouzském právu dál, jen byl oproti předrevolučnímu období značně omezen, nově se vztahoval pouze na trestné činy proti státu a životu. V Ústavodárném shromáždění se také jednalo o úplném zrušení tohoto typu trestu. Mezi odpůrce trestu smrti patřil například Maximilien Robespierre.¹¹⁶

4.2.5 Ústava

První ústava revoluční Francie byla přijata 3. září 1791 a přinesla princip oddělených státních mocí,¹¹⁷ které se navzájem kontrolovaly a omezovaly. Francie zůstala dědičnou monarchií v čele s králem, který však byl podřízen ústavě, na niž přísahal. Ludvík XVI. se stal hlavou výkonné moci a rozhodoval společně se svými šesti ministry, které si mohl sám jmenovat, králova moc byla tímto de facto omezena. Dále měl na starosti zahraniční politiku státu a mohl jmenovat vysoké státní úředníky a generály. Zásadní politická rozhodnutí, jako vyhlášení války či důležité mezinárodní smlouvy, musel konzultovat s Ústavodárným shromážděním, které tento postup muselo předběžně schválit. V souvislosti s královským vetem proběhla mezi poslanci vášnivá debata. Základní otázkou bylo, zda má mít král vůbec nějaké veto. A pokud ano, v jaké podobě. Mounier jako zástupce pravice a aristokracie požadoval, aby bylo veto králi zachováno, aby mohl rušit zákony přijaté Ústavodárným shromážděním. Nakonec bylo odhlasováno, že král bude disponovat suspenzivním vetem omezeným na dva roky. Královo veto mohlo být zrušeno až při třetím hlasování. V důsledku mělo veto jen zdržovací funkci, pokud byli poslanci jednotní a dokázali ho přehlasovat.¹¹⁸

115 BURKE, 1997, s. 205.

116 TINKOVÁ, 2008a, s. 92.

117 Výkonná, zákonodárná a soudní moc.

118 HROCH, KUBIŠOVÁ, 1990, s. 82; TINKOVÁ, 2008b, s. 64n.

Pravicoví poslanci neuspěli ani s návrhem na zřízení druhé horní komory zákonodárského sboru. Se svým návrhem byli jasně přehlasováni umírněnými poslanci sdruženými kolem silného triumvirátu Barnave, Duport a bratři Lamethové. Zákonodárnou mocí tak mohlo disponovat jen Zákonodárské shromáždění se 745 poslanci volenými na dva roky. Tato ústavní instituce měla za úkol navrhnout a schvalovat zákony, dále měla volnost ve finanční otázce, především ve výši a výběru daní. Tento sbor měl za úkol dohlížet na činnost krále a jeho ministrů. Král neměl pravomoc Zákonodárské shromáždění rozpustit. Občané Francie svou moc uplatňovali skrze své volené zástupce v tomto sboru, to se však netýkalo celé populace. Existovalo zde majetkové omezení, které zamezilo tomu, aby se ve Francii uplatnil model přímé demokracie či se posílila role demokracie v podobě všeobecného volebního práva. Ústava rozlišovala obyvatele země na dvě kategorie – na „aktivní“ občany, muže starší 25 let, platící daně ve výši tří pracovních dnů, mající právo volit; a na „pasivní“ občany, kteří volit nemohli, ale měli právo na osobní svobodu a na vlastnění majetku. „Aktivním“ občanům bylo umožněno volit obecní samosprávu a volitele. (Tím se mohl stát pouze občan platící daně ve výši 150 dní placené práce.) Zároveň se mohli účastnit volebních shromáždění, na kterých se vybírali soudci, poslanci a zástupci departementů. Brissot a Robespierre se snažili prosadit, aby volební právo získali i obyvatelé francouzského státu s černou barvou pleti, ti však volební právo nezískali. Tento dvoustupňový volební systém s majetkovým censem měl za úkol nahradit rodovou šlechtou šlechtou peněžní. Robespierre a abbé Gregoire, kteří stáli v čele opozice, s tímto omezením ostře nesouhlasili. V září roku 1791 se Francie stala konstituční monarchií. Mnoho revolucionářů se domnívalo, že Ústavodárské shromáždění splnilo svůj cíl a revoluce je úspěšně dokončena. Ke stabilizaci však bylo nutné zřídit a udržet silnou a stabilní vládu, která by zaručila svobodu a rovnost všech občanů a dokázala zajistit veřejný pořádek.¹¹⁹

119 KŘIVSKÝ, 1989, s. 28; KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 332; TINKOVÁ, 2008a, s. 93nn.

4.3 Situace ve Francii do roku 1791

Překotná modernizace a zásahy do staletých tradic, a nejen těch církevních, destabilizovaly celou Francii, jež byla značně různorodá, už při zavádění departementů se jasně ukázalo, jak těžké bude prosadit revoluční změny v tak nesourodé zemi. Nejhuře obyvatelé nesli reformu církve, která byla pro ně nedotknutelnou institucí, jež je ovlivňovala po celý jejich život. Změny vnímali jako vnucené z Paříže, která podle venkovských obyvatel neměla pochopení pro jejich potřeby. Katoličtí představitelé nezřídka vyzývali obyvatele k odporu vůči náboženským zákonům, jež vyvolaly náboženský rozkol a málem přivedly Francii k občanské válce. Za pomoci manifestací a petic se katolíci snažili o znovuzavedení katolictví jako státního náboženství. Na mnoha místech Francie probíhaly náboženské nepokoje, protestanti, kteří byli před revolucí pronásledováni, získali občanská práva a v důsledku nově nabitého sebevědomí se začali katolíkům mstít za předešlý útlak. Tyto konflikty neměly jen náboženský rys, ale i rys politický, neboť protestanti revoluci a ústavu podporovali a naopak katolíci se hlásili ke starým pořádkům a neváhali si připnout královskou bílou kokardu. Oslavovaná národní jednota byla pouhou iluzí. K destabilizaci země napomáhali i emigranti, kteří v příhraničních oblastech podporovali protirevoluční síly.¹²⁰

Ústavodárné shromáždění si uvědomovalo sílu davu a veřejného mínění, proto v květnu 1791 zakázalo kolektivní petice. Dne 14. června byl přijat zákaz shromažďování a aliancí mezi občany stejné profese. Tento zákon byl pojmenován po tehdejších poslanci a bývalém předsedovi Ústavodárného shromáždění Le Chapelierovi, který 4. srpna 1789 předal králi návrh na zrušení šlechtictví. Tyto zákony značně zvýšily nedůvěru vůči poslancům ze strany nezávislých, veřejně vystupujících občanů, zejména žurnalistů, kteří měli vliv na veřejné mínění. Sympatizanti Brissota, tzv. brissotini, volené zástupce lidu za tyto kroky velmi odsuzovali. Úmrtí hraběte Mirabeaua 2. dubna 1791 dále prohloubilo

120 TINKOVÁ, 2008b, s. 66nn.

nejistotu, touto událostí byla totiž znatelně narušena komunikace mezi královským dvorem a poslanci Ústavodárného shromáždění.¹²¹

4.4 Králův neúspěšný útěk z Francie a jeho následky

V noci z 20. na 21. června 1791 král Ludvík XVI. s rodinou opustil v přestrojení palác Tuileries a v kočáře se vydal k pevnosti Montmédy na východní hranici Francie. Při zastávce v Saint-Ménéhouldu byl král poznán (viz příloha č. 16) a po čtyřech dnech se opět vrátil do Paříže. Poslanci Ústavodárného shromáždění si byli vědomi výbušnosti této situace, sami se tedy snažili celou událost zlehčit, byla jimi vytvořena teze o údajném královu únosu. Poslanec Antoine Barnave se pokusil o záchranu královské rodiny, tím se však připravil o podporu lidu. Nezdařený králův útěk do Varennes podkopal zbytky důvěry, kterou mezi občany Francie měl, chtěl je opustit a zároveň je zradil. Celá událost vyvolala mezi lidmi strach z možné kontrarevoluce ze strany emigrace, lidé opět zaútočili na zámky a symboly monarchie. Ústavodárné shromáždění chtělo přijetím ústavy revoluci zastavit, ale králův pokus o útěk přinesl do země další nepokoje a strach lidu. Nejistota Ústavodárného shromáždění plynula z povahy královské funkce, náležela mu veškerá moc a nešlo ho vnímat jako pouhého občana, neboť byl v principu nedotknutelný. Brissot se domníval, že se tento předpoklad nemůže vztahovat na jeho soukromé činy. Condorcet ve svém projevu *O republice neboli Je k nastolení svobody nutná existence krále?* požadoval urychlené založení republiky a svržení monarchie. Poslanci

121 KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 331; KUDRNA a kol., 1988, s. 311; TINKOVÁ, 2008a, s. 99n.

Ústavodárného shromáždění Pétion¹²² a Buzot¹²³ dokonce navrhovali vytvořit shromáždění, které by soudilo krále.¹²⁴

Neshody mezi umírněnou většinou Ústavodárného shromáždění, mezi radikálními poslanci a veřejným míněním, které bylo ovlivněno dlouhodobým sociálním pnutím, kolujícími fámmami o aristokratickém spiknutí a o hrozbě vypuknutí kontrarevoluce, musely nutně nějakým způsobem eskalovat.¹²⁵ Měsíc po královském pokusu o útěk a rok po slavnosti Federace, 17. července 1791, sepsali kordeliéři na Martově poli petici požadující zřízení republiky a královu demisi, celé události přihlíželo až 50000 občanů. Ústavodárné shromáždění vyhlásilo výjimečný stav, „oblíbenec lidu“ La Fayette nechal střílet do davu. Podle úřadů zemřelo 13 lidí, jeden z předáků demonstrace však uvedl 50 osob.¹²⁶ Tento čin vyvolal zděšení, neboť se Ústavodárné shromáždění poprvé postavilo davu a radikálům. Jednotliví aktéři revoluce stáli proti sobě. Na určitou dobu museli žurnalisté omezit svou činnost, stejně tak i radikální kordeliérský klub. Danton utekl do Anglie. Radikalismus z politického života Paříže však nevyumizel. Kordeliéři a brissotini požadovali sesazení krále a zavedení všeobecného volební práva. Tisk, který ovládal Brissot a jeho stoupenci, mezi červencem a srpnem 1791 začal zdůrazňovat, že legitimita jakékoliv vlády spočívá v její zastupitelské roli vycházející z řádných voleb. Dále, že možnost volby patří mezi základní práva člověka,

122 Jérôme Pétion de Villeneuve (1756–1794), advokát, poslanec generálních stavů, předseda trestního soudu, mezi léty 1791–1792 starostou Paříže, poslanec a první předseda Konventu, zasedal s girondiny a hlasoval proti popravě krále, během teroru pronásledován, spáchal sebevraždu.

123 François Nicolas Léonard Buzot (1760–1794), advokát, člen generálních stavů, Ústavodárného shromáždění a Konventu, girondin, hlasoval pro smrt krále a dále požadoval trest smrti pro každého, kdo by chtěl navrátit monarchii, navrhoval zřídit gardu, která by chránila poslance před davem z ulice, požadoval uzavření jakobínského klubu, nesouhlasil se založením Revolučního tribunálu a Výboru obecného blaha, spáchal sebevraždu.

124 HUSSEY, 2010, s. 199; TINKOVÁ, Praha 2008b, s. 68–71.

125 ANDRESS, Economic Dislocation and Social Discontent in the French Revolution: Survival in Paris in the Era of the Flight to Varennes, In: French History, Vol. 10, No. 1, 1996, pp. 30–55, s. 46.

126 SCHAMA, 2004, s. 588n.

nikdo nemůže reprezentovat lid, pokud není lidem zvolen, že existence královského úřadu tento klíčový ústavní princip porušuje, že republika má být založena na dobrovolné smlouvě mezi jednotlivci a její vznik má být nenásilný. Tím, že se král pokusil uprchnout, se vlastně dobrovolně vzdal svého úřadu a vědomě tak porušil společenskou smlouvu mezi ním a občany, kteří už tím pádem nemusí respektovat dědičnou monarchii a mohou vyhlásit republiku. Tyto myšlenky se zatím rozvíjely pouze v kruhu intelektuálů. Jejich hlavní čas měl teprve nastat.¹²⁷

Do této doby si ostatní evropské státy držely od Francie odstup a se zájmem sledovaly, jakým směrem se vydá. Vnitřní nestabilita a porevoluční chaos uvnitř Francie jim vyhovoval, neboť jejich tradiční rival na mezinárodním poli byl oslaben. To se však změnilo s rostoucí radikalizací a s ohrožením monarchického principu. Kdyby se revoluce rozšířila do celé Evropy, mohly by být tak ohroženy i ony. Ve městě Pillnitz pruský král Fridrich Vilém II. a císař Leopold II. podepsali deklaraci o případném zásahu ve Francii, ale pouze za té podmínky, že budou podpořeni i ostatními evropskými panovníky. Proti této smlouvě se ostře postavilo francouzské veřejné mínění, považovalo ji totiž za nepřijatelné vměšování, jejich revoluční smýšlení se tím jen posílilo.¹²⁸

V důsledku letní krize v roce 1791 došlo v jakobínském klubu k tak vážnému názorovému rozkolu, že významní umírnění monarchisté Barnave, Le Chapelier, Sieyès, La Fayette, bratři Lamethové, Duport a Bailly opustili tento klub a založili svůj vlastní v bývalém klášteře feuillantů (cisterciáků), od nichž převzali svůj název. Dále prosazovali monarchii a dodržování ústavy z roku 1791, jejich politický vliv ale upadal, neboť monarchisté jim nevěřili, považovali je za skryté radikály, pro jakobíny byli zrádci. Navzdory odchodu významných představitelů, počet členů jakobínského klubu stále rostl a rozšiřoval svou působnost i do departementů. Uvolněný prostor ve vedení strany umožnil prosazení nových vůdců v čele s Maximilienem Robespierrem, který požadoval

127 TINKOVÁ, 2008a, s. 104nn.

128 TINKOVÁ, 2008b, s. 72n.

republikánské a demokratické změny. Právě on prosadil, že stávající členové Ústavodárného shromáždění nemohou kandidovat do příštího zákonodárného sboru. Revoluce se neměla ukončit, nýbrž naopak urychlit. Uvolněná poslanecká křesla měli obsadit radikálové, kteří by se tak dostali na vysoké politické posty, z nichž by mohli ovlivňovat směřování revoluce. Aristokraté si od tohoto kroku slibovali, že se revoluce díky radikalismu sama zdiskredituje a Francie se opět navrátí k tradicím starého režimu. Situace byla velmi nestabilní. Králův pokus o útěk, střelba na Martově poli a pillnitzká deklaráce narušily křehkou politickou rovnováhu mezi králem a umírněnými revolucionáři, v jejichž společném zájmu bylo udržet od moci pařížské radikály. Naneštěstí s novým zákonodárným sborem měli radikálové otevřené dveře k politické moci. Vidina zastavení revoluce se začala pomalu vzdalovat.¹²⁹

129 KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 333; TINKOVÁ, 2008a, s. 107nn.

5 FRANCIE VE VÁLCE A KONEC MONARCHIE (1791–1792)

5.1 Nové rozložení sil ve francouzské politice

Se vznikem Zákonodárného shromáždění vstoupila mezi politické elity řada nových poslanců. Členové předešlého Ústavodárného shromáždění se nemohli znovu ucházet o tuto funkci. Mnohým nově zvoleným zákonodárcům nebylo ještě ani 35 let, a tudíž nebyli tak úzce svázáni se starým režimem jako jejich předchůdci. Voleb se zúčastnila čtvrtina „aktivních“ občanů, z toho celá desetina z nich pocházela z Paříže. V pravé části zákonodárného sboru sedělo přibližně 250 feuillantů. Patřili mezi umírněné konstituční rojalisty, kteří nebyli ani pro návrat ke starému režimu, ani pro nastolení větší demokracie. Ve středu Zákonodárného shromáždění zasedalo více než 300 poslanců podporujících ústavu. Levé křídlo pak obsadil zbytek zákonodárců složený především z jakobínů a částečně také kordeliérů; společně prosazovali všeobecné hlasovací právo. (Z části těchto poslanců se v budoucnu stanou brissotini a girondini.) Bojovali proti zbytkům monarchie a pochopitelně proti feuillantům. Poslanci za departement Gironde měli ve Francii velký vliv, a to především na jihozápadě, kde ležela bohatá obchodní města Bordeaux a Marseille. Souhlasili s případnou válkou a s tvrdými zákony proti emigraci a odbojným kněžím. Právě tito poslanci poprvé navrhli změnu monarchie na republiku. Dále zdě seděli i budoucí poslanci „Hory“ Lazare Carnot¹³⁰ a Couthon,¹³¹ kteří těžili ze svého vlivu v Paříži. Za největší radikály je v tomto období možné považovat „kordeliérské trio“: Basire, Chabot¹³² a Merlin Thionville. Girondin Jacques Pierre Brissot, ačkoliv nebyl poslancem Zákonodárného

¹³⁰ Lazare Nicolas Marguerite Carnot (1753–1823), poslanec Zákonodárného shromáždění, člen Vojenského výboru, člen Výboru obecného blaha pro vojenské otázky, efektivně reorganizoval republikánskou armádu, podílel se na svržení Robespiera.

¹³¹ Georges Auguste Couthon (1755–1794), advokát, poslanec Zákonodárného shromáždění a Konventu, podporoval Robespiera, člen Výboru obecného blaha, podílel se na přípravě zákona na zrychlení soudních procesů a teroru, popraven při thermidorském převratu.

¹³² François Chabot (1756–1794), jako kapucín přísahal na *Občanskou ústavu duchovenstva*, poslanec Zákonodárného shromáždění a Konventu, ve kterém patřil mezi nejradikálnější zástupce Hory, byl popraven spolu s Dantonem.

shromáždění, zasedal v Diplomatickém výboru, který měl na starosti zahraniční politiku. Girondin Jérôme Pétion ve volbách porazil La Fayette a stal se starostou Paříže. Brissot i Pétion stále zůstávali vlivnými politiky a významně se podíleli na událostech v Paříži.¹³³

Zákonodárné shromáždění se dále potýkalo s ekonomickou situací země. Díky falšování a spekulacím ztratily státem vydané asignáty 20 procent ze své hodnoty. Vypukaly nepokoje ve městech, neboť díky povstání černochoů a míšenců ve francouzské kolonii Saint-Domingue byl nedostatek kávy a cukru. Na venkově docházelo k nepokojům v důsledku neúrody a zvýšené ceny obilí. V reakci na tyto lidové bouře obce požadovaly, aby byly stanoveny maximální ceny nejdůležitějších potravin. Především na jihu Francie stále docházelo k ozbrojeným střetům mezi zastánci revoluce a jejími odpůrci. Podobně jako v roce 1789 lidé vyprovokovaní různými fámami drancovali šlechtická sídla. Rozvášněnému davu se nedokázala postavit ani ozbrojená Národní garda. Stále přetrvávaly náboženské bouře vyvolané odbojnými kněžími, zejména ve Vendée v západní Francii. Na konci října a v průběhu listopadu 1791 přijalo Zákonodárné shromáždění čtyři dekrety proti emigrantům a odbojným kněžím – pokud se emigranti nevrátí, přijdou o svá dědičná práva a část majetku. Králův bratr hrabě de Provence (později Ludvík XVIII.) by v případě neuposlechnutí výzvy mohl přijít o své nástupnické právo. Poslanci dále požadovali, aby se rozpustila emigrantská armáda vedená princem de Condé (budoucí Karel X.) v Koblenzi. Dále všichni duchovní museli opět složit přísahu loajality vůči ústavě z roku 1791. Král dekrety proti emigraci a odbojným kněžím vetoval, výzvu k návratu svého bratra zpátky do Francie a k rozpuštění emigrantského vojska nechal projít. Doufal, že se tímto postupem urychlí vyhlášení války.¹³⁴

133 Tamtéž, s. 110–113.

134 TINKOVÁ, 2008b, s. 77n.

5.2 První válka revoluční Francie

Hlavním autorem dekretů proti emigrantům byl Brissot, i když v předrevoluční době zastával názor, že by svobodní občané měli mít právo emigrovat. Spojil vnitřní politiku s tou zahraniční, neboť si byl vědom toho, jak vnější hrozba v podobě emigrace ovlivňuje smýšlení uvnitř Francie. Dle jeho názoru mohou prostí občané beztréstně odejít, to se však netýká veřejných funkcionářů a členů královské rodiny, jejichž majetek může být po jejich emigraci zabaven a uprchlíci samotní mohou být považováni za nepřátele Francie. Mnoho poslanců již považovalo revoluci za ukončenou. Brissot vyzýval k válce, a to s cílem opět probudit revoluční zápal, vítězná válka by totiž mohla podpořit revoluční smýšlení nejen ve Francii, ale i mimo ni. Francie by šířila myšlenku revoluce a svobody do celé Evropy. Girondini si od války slibovali, že donutí krále, aby si definitivně vybral jednu ze stran, buď podpoří revoluci nebo její nepřátele. V Rakousku byla spatřována jakási obdoba starého francouzského režimu. Proti válce naopak vystupovali feuillanti, v čele s trojicí Barnave, Duport a bratři Lamethové, kteří po Leopoldovi II. požadovali zrušení emigrantských armád. Proti válce se stavěli také Robespierre, Danton a Desmoulins, kteří se snažili obrátit pozornost na vnitřní problémy státu. Francouzská armáda navíc nebyla připravená na válku. Část generálů a vysokých důstojníků emigrovala, vojákům chyběla výstroj i zbraně.¹³⁵

Zákonodárské shromáždění bylo nakloněno válce, stejně tak král, i když si od ní sliboval opačný výsledek, tedy porážku revoluce a návrat Francie ke starému režimu.¹³⁶ Na počátku byla odvolána umírněná vláda nakloněná feuillantům, nová vláda stranila spíše stoupencům Brissota a girondinům. Finance vedl Clavière, vnitro Roland¹³⁷ a ministrem války se stal Dumouriez.¹³⁸ Gironda tak ovládala vnitřní i zahraniční politiku

135 FURET, 2004, s. 158; TINKOVÁ, 2008a, s. 116nn.

136 THOMA, 2000, s. 136.

137 Jean Marie Roland de La Platière (1734–1793), girondin a člen Konventu, v roce 1793 odešel z Paříže, v nepřítomnosti odsouzen k smrti, spáchal sebevraždu.

Francie.¹³⁹ Na popud girondinů vyhlásilo 20. dubna 1792 Zákonnodárné shromáždění válku králi českému a uherskému, nikoli však Svaté říši římské národa německého. Jen několik dní po vyhlášení války vznikla slavná píseň Marseillaisa, původně Vojenský pochod Rýnské armády.¹⁴⁰ Válka se však nevyvíjela podle představ revolucionářů, francouzská armáda prohrávala díky nekázi a nedostatku kvalitních generálů. La Fayette, Barnave, Duport a bratři Lamethové požadovali ukončení války. Královna a feuillanté byli v revolučním tisku označeni za zrádce. Protirevoluční tábor se z vojenských neúspěchů naopak radoval. Brissotinům i girondinům rychle klesala popularita. Desmoulin ve svém pamfletu obvinil Brissota ze styků s La Fayettem. V Zákonnodárném shromáždění příslušník girondinů Vergniaud¹⁴¹ požádal o další zpřísnění zákonů proti emigrantům a nepřisežným kněžím. Dekrety z přelomu května a června rozpustily královskou gardu, umožnily vyhoštění každého odbojného kněze, kterého udá alespoň 20 občanů departementu, také nechaly povolat 20000 členů Národní gardy, kteří se měli zúčastnit oslav federace, hlavním důvodem jejich svolání však byla ochrana hlavního města před generály podporujícími krále.¹⁴² Jakobínský klub se stále více radikalizoval, proto do něj girondini přestali docházet. Tendence jakobínů k větší radikalnosti měla i svůj symbolický projev – na zasedání jakobínského klubu 11. března 1792 byla na hlavách některých členů spatřena revoluční čapka, což naznačovalo jejich napojení na radikální sansculoty.¹⁴³

138 Charles François Dumouriez (1739–1823), generál, francouzský maršál, sympatizoval s La Fayettem a Mirabeauem, podporoval válku proti evropským mocnostem, v roce 1793 odešel k Rakušanům.

139 DORAZIL, 1993, s. 57.

140 Autorem písně byl kapitán Rouget de Lisle, v roce 1795 byla Marseillaisa prohlášena za národní hymnu.

141 Pierre Victorin Vergniaud (1753–1793), advokát, girondin v Zákonnodárném shromáždění, hlasoval pro smrt krále, v roce 1793 popraven při procesu s girondiny.

142 TINKOVÁ, 2008b, s. 80nn.

143 WRIGLEY, Transformations of a Revolutionary Emblem: The Liberty Cap in the French Revolution, In: French History, Vol. 11, No. 2, 1997, pp. 131–107, s. 147n..

Král dekrety o odbojných kněžích a povolání Národní gardy vetoval, čímž proti sobě popudil ministra vnitra Rolanda, a odvolal vládu složenou z řad girondinů, opět je nahradil feuillantů. Dne 18. června 1792 La Fayette dopisem vyzval Zákonodárné shromáždění, aby nepodléhalo vlivu jakobínů. O dva dny později kordeliéři zorganizovali demonstraci proti královskému vetu a proti odvolání ministrů z klubu girondinů. Demonstranti se nejprve vydali k Zákonodárnému shromáždění a poté zamířili ke královskému paláci Tuileries, kde se setkali se členy královské rodiny a přinutili je, aby si nasadili symboly revoluce. Královně byla předána kokarda a byla ji nasazena revoluční čapka, stejně jako králi a jejich synovi.¹⁴⁴

Dne 28. června La Fayette v Zákonodárném shromáždění opět požadoval rozpuštění jakobínského klubu a také žádal trest pro organizátory demonstrace z 20. června.¹⁴⁵ Neúspěšná válka se stávala hlavním politickým tématem. Do boje proti revoluční Francii se přidala i pruská armáda vedená vévodou Brunšvickým. Vergniaud obvinil krále, že si přeje prohloubení války a prohru revolučních armád, dále ho vinil z porušení ústavy a ze zrady. Dne 7. července byl odvolán vlivný pařížský starosta Pétion, o tři dny později podala vláda složená z feuillantů demisi. Tyto skutečnosti vyvolaly pocit rozpadu státní i městské autority a v lidech podnítily strach z anarchie. Dne 11. července 1792 vydalo Zákonodárné shromáždění prohlášení *Vlast je v nebezpečí*, na jehož základě byli povoláni všichni členové Národní gardy a tvořily se pluky dobrovolníků. Poslanci umožnili účast příslušníků Národní gardy na slavnosti Federace, čímž porušili královo veto. Z bouřlivé politické situace těžili nejvíce radikální sansculoti, sílila jejich autonomie a pařížské sekce mohly přijímat „pasivní“ občany. Ze 48 sekcí jich 47 poslalo do Zákonodárného shromáždění petice s požadavkem na sesazení krále. Girondini se pokusili krále donutit k demisi, ten ji ale odmítl. Vzhledem k tomu, že jeho funkce překážela vyhlášení republiky, musela být odstraněna a spolu s ní i král Ludvík XVI. *Manifest vévody Brunšvického*, sepsaný emigranty,

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 152n.

¹⁴⁵ KUDRNA a kol., 1988, s. 317.

oznamoval, že bude Paříž srovnána se zemí, pokud bude ohrožena francouzská královská rodina. Na počátku srpna 1792 tento dokument vyvolal povstání.¹⁴⁶

5.3 Konec monarchie

V obyvatelích hlavního města manifest vyvolal opačnou reakci, než jakou předpokládali emigranti. Pařížané v čele s Dantonem a Desmoulinsem začali připravovat povstání. Čekali, až se k peticím pařížských sekcí vyjádří Zákonodárné shromáždění. Lhůta vypršela 9. srpna. O den později vypuklo lidové povstání, jež bylo uspíšeno příchodem dobrovolníků z Marseilles. Téhož dne byl do čela komuny zvolen Robespierre, stal se tak jedním z vůdců povstání.¹⁴⁷ Pařížskou radnici ovládla komuna, zvolení městští zástupci byli nahrazeni zástupci pařížských sekcí. Lidé z pařížských předměstí se vydali ke královskému sídlu Tuileries (viz příloha č. 17), kde se k nim přidalo 2000 členů Národní gardy doposud věrných králi. V Tuileries krále bránilo 200 četníků, několik stovek loajálních šlechticů a 900 švýcarských dobrovolníků, z nichž bylo mnoho chyceno a povražděno hned na místě nebo odvečeno na náměstí Grève a zde popraveno.¹⁴⁸

Král se již v ranních hodinách přesunul na výzvu několika poslanců do nedaleké Jízdárny, kde zasedalo Zákonodárné shromáždění, které ho přijalo pod svou ochranu. Poslanci krále sesadili a vydali ho komuně. Ta jej i s rodinou přemístila do Templu. I v tomto případě se revoluce vyvíjela díky násilnému zásahu pařížských povstalců. Král byl ilegálně sesazen. Nyní již nebyla jeho demise potřeba. Girondini přišli o možnost ukončit monarchii legální a nenásilnou cestou. Přestože nekontrolovali vývoj

146 TINKOVÁ, Praha 2008a, s. 121nn.

147 MANFRED, 1982, s. 249.

148 LUCAS, The Crowd and Politics between „Ancien Regime“ and Revolution in France, In: The Journal of Modern History, Vol. 60, No. 3, 1988, pp. 421–457, s. 448.

událostí, opět obsadili posty ve vládě. Na post ministra spravedlnosti nově usedl Danton, jeden z vůdců povstání z 10. srpna 1792.¹⁴⁹

5.4 Nárůst vlivu komuny

Král byl sice 10. srpna 1792 sesazen, ale konec monarchie byl vyhlášen až 4. září. Zákonodárné shromáždění bojovalo až do konce svého funkčního období (20. září 1792) o moc s komunou a Výkonným výborem, v čele s Dantonem.¹⁵⁰ Komuna prosadila do funkce pařížského starosty Jeana-Nicolase Pache, zástupcem prokurátora se stal Jacques-René Hébert a Jean-Paul Marat zasedal v tzv. Dozorčím výboru. Paříž tak ovládli kordeliéři a sansculoti, 48 pařížských sekcí zasedalo denně. Právě od nich vzešel požadavek na zavedení přímé demokracie. Zákonodárné shromáždění pod tlakem ze strany komuny a sansculotů 26. srpna 1792 přijalo nařízení, že nepřisežní kněží musí do 14 dnů opustit území Francie, jinak budou deportováni do Guyany. Vrchnostenské dávky byly zrušeny o dva dny později, poslanci však odmítli zavést maximální ceny na obilí. Komuna dále prosadila zřízení mimořádného trestního soudu, který měl soudit zločiny proti revoluci, soudci a delegáti byli zvoleni pařížskými sekcemi. Od 30. srpna byly zavedeny prohlídky u „podezřelých občanů“, nakonec byl vyhlášen výjimečný stav. Zákonodárné shromáždění zůstalo vůči radikálům osamoceno, podstatná část poslanců „pravice“ tuto instituci opustila. Feuillanté se neúspěšně pokusili proti vzbouřené Paříži zmobilizovat demartementy. La Fayette byl po překročení belgické hranice 19. srpna zadržen a později vězněn v Olomouci. Girondini opustili jakobínský klub, který si změnil svůj název na Společnost přátel svobody a rovnosti.¹⁵¹

Situace se zhoršovala i mimo hlavní město. Ve Vendeé se schylovalo k rolnickému povstání, 2. září byla invazní armádou obléhána pevnost Verdun. Zároveň se začala šířit fáma, že zatčené podezřelé

149 KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 338; TINKOVÁ, 2008b, s. 84n.

150 DAWSON, 1997, s. 82.

151 TINKOVÁ, 2008a, s. 126nn.

osoby chystají povstání. Komuna a Marat vyzývali lid k lynčování. Zářijové masakry (viz příloha č. 18), tedy vraždění vězňů, začaly 2. září a trvaly pět dní. Dočasně byly zřízeny prozatímní tribunály. Jednotky federovaných spolu se sansculoty povraždily přes 1000 vězňů. Většina ze zabitých vězňů patřila mezi obyčejné zločince. Usmrceno bylo také více než 200 kněží.¹⁵² Násilí se rozšířilo i do dalších měst. Danton mohl tyto masakry zastavit, nic proti nim ale neudělal.¹⁵³

V této době také probíhaly první volby do prvního republikánského shromáždění – Národního Konventu. Jeho ustanovení bylo schváleno 11. srpna na základě Vergniaudova dekretu. Hlavním cílem Konventu mělo být sepsání nové republikánské ústavy. Na návrh girondina Guadeta bylo zrušeno rozlišování občanů na „aktivní“ a „pasivní“, do Konventu mohl být zvolen každý muž starší 25 let, nesměl však být ve služebním poměru. V poslední den svého funkčního období odhlasovalo Zákonomárné shromáždění laicizaci matrik a povolení rozvodů.¹⁵⁴

152 BLACK, 2003, s. 499.

153 MAUROIS, 1994, s. 258.

154 TINKOVÁ, 2008b, s. 87n.

6 FRANCOUZSKÁ REPUBLIKA, KONVENT GIRONDY (1792–1793)

6.1 Složení Národního Konventu

Konvent se stal prvním shromážděním republiky zvoleným v zatím nejdemokratičtějších volbách v dosavadních dějinách Francie. Shodou okolností den před prvním zasedání Konventu, tedy 20. září 1792, poprvé zvítězila francouzská armáda vedená generály Dumouriezem a Kellermannem u města Valmy (viz příloha č. 19), porazila prusko-rakouskou armádu, které velel vévoda z Brunšviku.¹⁵⁵ Konvent měl unikátní postavení v mocenském systému, neboť vedle zákonodárné funkce disponoval i funkcí výkonnou. Ministerstva zde byla nahrazena výbory, mezi ty nejvlivnější patřil Výbor veřejné bezpečnosti, ovládal totiž vnitro i policii. Konvent opět zasedal v Jízdárně královského paláce Tuileries. Dne 10. května 1793 se Konvent přesunul do vhodnějších prostor v paláci, neboť v dosavadní jednací síni byla špatná akustika a nebylo řečníkům rozumět. V Konventu zasedalo 749 poslanců a 154 náhradníků, celkem tedy 903; 96 členů Konventu již zasedalo v Ústavodárném shromáždění, 189 v Zákonodárném shromáždění. Poslanci jednali každý den alespoň šest hodin. Hlasovalo se povstáním, nominálně pouze v tom případě, pokud nebylo na první pohled jasné, jak hlasování dopadlo. Pro přihlížející občany byly vyhrazeny tribuny. První den zasedání Konventu (21. září 1792) byl jednohlasně přijat návrh Collota d'Herbois¹⁵⁶ na zrušení monarchie. O čtyři dny později odhlasoval Konvent preambuli navrženou Couthonem – Francouzská republika je jednotná a nedělitelná.¹⁵⁷

Politický boj v Konventu probíhal především mezi Girondou a Horou. Tyto dvě skupiny se lišily především odlišným názorem na události z 10. srpna 1792 a na pozdější zářijové masakry. Girondini nesouhlasili s násilným povstáním lidu a nelegálním svržením krále, členové Hory

155 MICHELET, 1989, s. 325n.

156 Jean Marie Collot d'Herbois (1749–1796), herec, dramatik, jakobín, člen Konventu a Výboru pro obecné blaho, v Lyonu nechal popravit až 2000 lidí, podílel se na svržení Robespiera.

157 TINKOVÁ, 2008a, s. 131–136.

považovali sami sebe za pravé revolucionáře a za jediné zástupce lidu. Mezi girondiny patřili jak zástupci z kraje Gironde (právníci Vergniaud, Guadet a Gensonné), tak i další poslanci, jako bývalý starosta Pétion, bývalý ministr Roland nebo matematik a filozof Condorcet. V porevoluční době se tato skupina označovala spíše podle jejich čelních představitelů – například brissotini nebo rolandisté, takto se skupina poslanců označovala spíše v hanlivém smyslu. Girondini se vzhledem ke svému původu soustředili na zlepšení situace v provinciích, také se snažili omezit moc hlavního města a především neovladatelné komuny. Prosazovali hospodářský liberalismus a ochranu soukromého vlastnictví. Hora se chtěla vydat cestou mimořádných opatření, podle nichž by měl stát zasahovat do chodu ekonomiky a fakticky ji řídit, dále prosazovala nastavení maximální cen a mezd, na vše měla dohlížet revoluční vláda.¹⁵⁸ Do srpna 1792 girondini chtěli ukončit monarchii prostřednictvím Zákonodárného shromáždění, jejich cílem bylo donutit krále, aby se sám vzdal trůnu. Po povstání pařížského lidu se girondini snažili situaci stabilizovat a prosazovali přijetí nové ústavy, která by zabránila nárůstu anarchie. Prosazovali brzké ustanovení republiky. Ta měla být vrcholem celé revoluce a fakticky ji ukončit.¹⁵⁹

Termínem Hora (francouzsky *La Montagne*, proto montagnardi), který vymysleli novináři, se původně posměšně označovali poslanci zasedající v horních lavicích Konventu. Takto pojmenovaná skupina poslanců však nebyla ani zdaleka jednotná a také neměla společný ekonomický či politický program. Pro omezení práva soukromého vlastnictví byla jen část těchto poslanců, neboť mnozí zbohatli při prodeji národního majetku. Většina z těchto zástupců lidu pocházela z Paříže. Poslanců hlásících se k Hoře byla přibližně 100, postupně se jejich počet zvyšoval, na jaře 1793 jich bylo skoro 300. Z velké většiny se jednalo o kordeliéry nebo jakobíny, největší vliv v Konventu i mimo něj měli poslanci za Paříž Robespierre, Marat a Danton. Dále do této skupiny

158 FERRO, 2006, s. 167; HROCH, 1981, s. 192.

159 TINKOVÁ, 2008b, s. 92nn.

patřili Desmoulins, Couthon, Barras,¹⁶⁰ Fouché,¹⁶¹ Collot d'Herbois, Saint-Just¹⁶² (viz příloha č. 20) nebo David.¹⁶³ Požadovali sociálně citlivější zákony s přihlédnutím na potřeby nemajetných vrstev obyvatel a sansculotů, kteří jim v červnu 1793 pomohli svrhnout girondiny. Jejich cílem byla totální demokracie i za cenu násilí a diktatury.¹⁶⁴

Třetí skupinou v Konventu byla tzv. Rovina (*Plaine*), neboli Bahno (*Marais*), protože tito poslanci zasedali na nejnižších místech.¹⁶⁵ Montagnardi takto označovali poslance, kteří se vyhýbali krvavým politickým bojům a měnili své politické názory podle nastalé situace. Do této skupiny spadala třetina poslanců, jako například abbé Sieyès, Barère,¹⁶⁶ Cambon¹⁶⁷ či Cambacérès.¹⁶⁸ Rozdíly mezi Girondou a Horou byly dány z velké části geograficky. Většina poslanců Girondy pocházela z jižní nebo západní Francie. Oproti tomu poslanci Hory byli zvoleni za hlavní město (získali zde jasnou většinu poslaneckých mandátů) nebo za oblasti severovýchodní Francie zasažené válkou a hospodářskou krizí.¹⁶⁹

160 Paul François Jean Nicolas Barras (1755–1829), vikomt, v Konventu hlasoval pro smrt krále, měl pověst krutého komisaře, napomáhal svrhnout Robespiera.

161 Joseph Fouché (1759–1820), profesor matematiky a fyziky, v roce 1788 se v Arrasu seznámil s Maximilienem Robespierrem, od roku členem Společnosti přátel ústavy, člen Konventu a komisař v oblasti Vendée, spolu s Collotem d'Herbois krvavě potlačil povstání v Lyonu, napomohl svrhnout Robespiera.

162 Louis Antoine Léon de Saint-Just (1767–1794), podplukovník Národní gardy, účastnil se návratu královské rodiny do Paříže po neúspěšném pokusu o útěk ze země, 25 let věku dovršil těsně před volbami do Konventu, člen Výboru obecného blaha, radikální montagnard, teoretik revolučního teroru a jeden z jeho hlavních strůjců, hlavní žalobce girondinů a dantonistů, popraven spolu se svým přítelem Robespierrem při thermidorském převratu.

163 Jacques Louis David (1748–1825), neoklasicistní malíř, člen Konventu, Hory a Výboru veřejné bezpečnosti, po thermidorském převratu vězněn.

164 HUSSEY, 2010, s. 199; TINKOVÁ, 2008a, s. 139nn.

165 HUNTOVÁ, 2007, s. 149.

166 Bertrand Barère de Viezuac (1755–1841), zvolen do generálních stavů, poslanec Ústavodárného shromáždění a Konventu, člen Výboru obecného blaha, měl na starosti zahraniční záležitosti.

167 Pierre Joseph Cambon (1756–1820), obchodník, finanční expert, jakobín, poslanec a předseda Zákonodárného shromáždění, člen Konventu, podílel se na svržení Robespiera.

168 Jeden z hlavních autorů Občanského zákoníku (*Code civil*) z roku 1804.

169 DUBY, 2003, s. 410.

S geografíí souvisely i jejich politické a sociální názory. Girondini z jihozápadu Francie většinou zastupovali bohatá města na pobřeží, montagnardi naopak prosazovali zájmy chudých oblastí na severovýchodě Francie. Sociální složení poslanců obou skupin se však nijak výrazně neodlišovalo. Také zde se projevilo dlouholeté soupeření mezi severem a jihem Francie.¹⁷⁰

6.2 Politická kultura

S pádem monarchie a novými volbami do Národního konventu se znatelně změnilo chování poslanců. Mohla za to jejich politická nezkušenost spojená s nižším sociálním původem, než jaký byl u poslanců v předchozích dvou revolučních shromážděních. Bylo to způsobeno tím, že kandidovat mohl jen plátce daní v určené výši. V Konventu mohli zasedat i řemeslníci, kteří měli blízko k radikálním sansculotům. Věkový průměr zvolených zástupců lidu byl nižší než 40 lety. Zpočátku měla v Konventu navrch Gironda, protože její poslanci měli s politikou zkušenosti z městské správy nebo z parlamentů jednotlivých departementů. Někteří z nich zasedali i v předchozích revolučních shromážděních. Byli mezi nimi velmi dobří řečníci, právníci i intelektuálové, kteří měli dobře připravené projevy, jak bývalo zvykem z předešlých shromáždění. Zástupci Hory (například Marat) naopak často nerespektovali jednacích řád a přerušovali řečníky hlasitým křikem, nezřídka se poslanci vzájemně obviňovali ze zrady, to vše v přítomnosti obyčejných lidí na tribunách, kteří křikem dávali najevo své sympatie (většinou k Hoře) nebo naopak nesouhlas.¹⁷¹

První vážný konflikt mezi Girondou a Horou vypukl ve sporu o zářijové masakry. Gironda, odsuzující násilí a projevy živelného lidového teroru, požadovala potrestání všech viníků těchto masakrů, které spatřovala v zástupcích komuny i ve členech Hory, konkrétně v Maratovi,

170 HANUŠ, VLČEK, Interpretace francouzské revoluce, Brno 2004, s. 42; TINKOVÁ, 2008b, s. 96n.

171 TINKOVÁ, 2008a, s. 143n.

jenž ke krvavému běsnění vybízel, a také v Dantonovi, který masakry schválil. Zástupci Hory pochopitelně s podobným vyšetřováním nesouhlasili. Hora zase obviňovala girondiny ze snahy zmenšit vliv Paříže ve prospěch departementů, Gironda by tak omezila moc pařížských radikálních revolucionářů, kterých se oprávněně obávala vzhledem k zářijovým masakrům. Z toho důvodu poslanec Buzot navrhl, aby Konvent chránila ozbrojená garda složená z departementních vojáků, kteří by mohli zabránit tlaku pouličních radikálů především na poslance z oblastí mimo hlavní město. Na návrh Saint-Justa byl tento požadavek zamítnut.¹⁷²

6.3 Proces s králem

Pařížští povstalci o vině krále vůbec nepochybovali a požadovali jeho potrestání. V jejich očích zradil vlast. Paradoxně měl být popraven ten, za jehož vlády nezemřel jediný politický vězeň.¹⁷³ Od svého zadržení byl Ludvík XVI. i se svou rodinou uvězněn v Templu. Zákonodárné shromáždění nechalo případný soud s králem na nově ustanoveném Konventu, ten se tímto případem začal zabývat až 1. října 1792, kdy si parlamentní komise, složená převážně z girondinů, vyžádala od komuny dokumenty nalezené v královském paláci Tuileries. Tato komise, nazývaná také jako tzv. Komise čtyřadvaceti (sestávala z 24 členů), měla vypracovat zprávu o nalezených důkazech vypovídajících v neprospěch krále. Tento sbor stál před mnoha otázkami. Je možné krále soudit a dokonce odsoudit? Jaký orgán může být tímto procesem pověřen? Má být král souzen jako občan, absolutní panovník, „král Francie“ nebo „král Francouzů“, který přísahal na ústavu z roku 1791? A pokud bude odsouzen, může být popraven? A jak by to všechno ovlivnilo další vývoj Francie? Girondini vyzývali k opatrnosti, neboť se báli, aby celý proces nerozpoutal protirevoluční vášně. Hora si od procesu slibovala, že se s jeho pomocí podaří definitivně ukončit monarchii. Dle ní měl krále soudit

¹⁷² FERRO, 2006, s. 168; TINKOVÁ, 2008b, s. 99n.

¹⁷³ HARTMANN, 2005, s. 289.

Konvent, protože byl zvolen francouzskými občany, může proto jejich jménem také vynést rozsudek.¹⁷⁴

Dle prohlášení Komise čtyřadvaceti mohl být král souzen, proces měl probíhat na půdě Konventu. Mluvčí komise, girondin Mailhe, dodal, že pokud bude Ludvík XVI. souzen podle ústavy z roku 1791, je jako král nedotknutelný. Existovaly však dvě výjimky. Za první mohl být souzen za činy, které nesouvisely s výkonem královského úřadu. Za druhé by musel ve svém úřadě spáchat jeden ze tří zločinů, které by jeho nedotknutelnost zpochybňovaly: opustit království, velet cizí armádě nebo odmítnout přísahat na ústavu. Král se do té doby nedopustil ani jednoho z těchto zločinů. Mailhe argumentoval tím, že král nikdy nepřísahal na smlouvu, která by z něj udělala ústavního krále, proto mohl být souzen jako nepřisežný veřejný funkcionář. Tímto směrem se však proces nemohl ubírat, neboť král přijal ústavu ze září roku 1791 a stal králem všech Francouzů. V listopadu v Konventu vystoupil Saint-Just, který celý soudní proces přesunul z roviny právní do roviny politické – dle něj je království ze své podstaty zločinem a každý občan má právo se proti němu postavit, Ludvík XVI. je nepřítel lidu, proto má být souzen podle válečného práva. Další zvrat přineslo odhalení dokumentů dokazujících královo jednání s nepřáteli revoluční Francie, zároveň se našly důkazy o tom, že hrabě Mirabeau přijímal platby od královského dvora.¹⁷⁵

Proces s králem byl zahájen 11. prosince přečtením obžaloby, která králi vyčítala kontakty s panovníky znepřátelených států, soustředování vojsk v roce 1789, útěk do Varennes, napojení na emigranty, veto kněžských zákonů a krveprolití z 10. srpna 1792.¹⁷⁶ Král se ohradil pouze proti tomu, že by zapříčinil krvavé běsnění z 10. srpna 1792. Girondini Vergniaud a Brissot vyzývali, aby byl rozsudek zrušen nebo alespoň odložen. Do poslední chvíle se snažili krále zachránit, monarchie byla s konečnou platností poražena, dle jejich mínění tak nebyl důvod krále popravovat. Zároveň vybízeli k tomu, aby rozhodnutí Konventu potvrdil

174 MAUROIS, 1994, s. 261n; TINKOVÁ, 2008a, s. 145nn.

175 BORDONOVE, 2003, s. 215n; TINKOVÁ, 2008b, s. 101n.

176 THOMA, 2000, s. 145.

v hlasování lid, byla zde totiž určitá šance, že by občané krále neodsoudili k popravě. Zároveň by se tak Konvent zbavil odpovědnosti za případnou královu smrt. Také zde existovalo riziko, že by po smrti krále vyhlásily Anglie a Španělsko Francii válku. (Paradoxně právě Vergniaud a Brissot vyzývali k válce proti monarchické Evropě.) Vergniaud navrhl, aby se král mohl odvolat k lidu. Hora to považovala za zdržování a navíc se bála rojalistické propagandy, jež by mohla ovlivnit prosté občany. Dne 11. ledna byl král uznán vinným z ohrožení bezpečnosti Francie. Dne 16. ledna byla možnost odvolání k lidu zamítnuta.¹⁷⁷ Král byl těsnou většinou odsouzen k trestu smrti. Girondini se pokusili trest odložit, ale byli přehlasováni. Spolu s králem byla poražena i Gironda, která si svým postojem ještě více zneprátelila Horu a pařížské radikály. Den před královou popravou byl rojalistou Parisem zavražděn poslanec Michel Lepeletier de Saint-Fargeau, protože mu prozradil, že hlasoval pro smrt krále. Pozoruhodné je, že jako poslanec Ústavodárného shromáždění bojoval za zrušení trestu smrti. Z jeho pohřbu se stal národní manifest, byl prohlášen za „mučedníka revoluce“. Král byl popraven 21. ledna 1793 (viz příloha č. 21).¹⁷⁸

6.4 Válka za hranicemi i uvnitř Francie, prohlubující se hospodářská krize

Do jara 1793 sbírala Francie jedno vítězství za druhým. U Jemmappes francouzská armáda pod vedením Dumourieze porazila Rakušany. Dne 14. listopadu 1792 Francouzi obsadili Brusel a o čtyři dny později Lutych. Obsazením Belgie se Francii naskytla první možnost, jak profitovat z válečných úspěchů. Byl vyvlastňován a následně prodáván církevní majetek, Belgie byla též nucena k placení reparací.¹⁷⁹ Vedle Belgie se bojovalo i na území dalších států, byl obsazen levý břeh Rýna, anektováno Savojsko, Nizza a Porýní se dobrovolně připojily k Francii. Dne 19. listopadu byla v Konventu na návrh girondinů vyhlášena nabídka

¹⁷⁷ VOKÁL, 2002, s. 43.

¹⁷⁸ TINKOVÁ, 2008a, s. 149–152.

¹⁷⁹ WHITE, 1995, s. 242.

pomoci všem národům toužícím po svobodě. Girondini plánovali vytvořit společenství sesterských republik.¹⁸⁰ Danton vyzýval k anexi okupovaných území. Někteří jakobíni dokonce snili o pofrancouzštění a pojakobizování celé Evropy. Pomalu se však začala formovat první protifrancouzská koalice. Velká Británie, znepokojená obsazením Belgie a popravou krále, se vzdala své neutrality a vypověděla ze svého území francouzského vyslance. Dne 1. února 1793 Konvent vyhlásil válku Velké Británii a Nizozemí, 7. března také Španělsku. Francie měla roztržky s papežem i s panovníky v Itálii a Svaté říši římské národa německého. Do září roku 1793 se z iniciativy Velké Británie podařilo vytvořit první protifrancouzskou koalici, díky čemuž ztratila francouzská armáda početní převahu.¹⁸¹

Po neúspěšné ofenzivě proti Nizozemí, ztrátě Jižního Nizozemí (dnešní Belgie) a po porážce z 18. března 1793 u Neerwindenu přešel generál Dumouriez k Rakušanům. Vydal jim komisaře Konventu, kteří, k jeho velké nelibosti, zasahovali do jeho rozhodnutí. Ještě před odchodem se dokonce pokusil přesvědčit celou armádu, aby se přesunula k Paříži. Válka neprobíhala jen na hranicích Francie, ale i uvnitř ní samotné. V Bretani se vzbouřil silně katolický a konzervativní kraj Vendée. Na počátku revoluce tento kraj nijak nevybočoval z revolučního nadšení, i zde panovala nespokojenost s vrchnostenskými právy. První rozkol s revolucí nastal s přijetím *Občanské ústavy duchovenstva*. Pouhá čtvrtina kněží ve Vendée složila tuto přísahu.¹⁸² Více než poprava krále místní obyvatelé na začátku roku 1793 pobouřilo rozhodnutí Konventu o nuceném odvodu 300000 vojáků. Rojalistické povstání, s významným katolickým podtextem, s podporou odbojných kněží a rojalistů, propuklo 10. března 1793 jako odpor proti městské buržoazii. Armádu vedli prostí lidé i šlechtici. Dne 19. března Konvent přijal nařízení, aby byl popraven každý, kdo v této oblasti bude chycen se zbraní v ruce nebo s bílou kokardou. Celý konflikt pak pokračoval ještě několik let.¹⁸³

180 Podobné uskupení republik se podařilo vytvořit Napoleonovi Bonaparte o několik let později.

181 TINKOVÁ, 2008b, s. 105.

182 NOWAK, Církev a Velká francouzská revoluce, Olomouc, 2003, s. 56.

183 BALÍK, 1977, s. 32; TINKOVÁ, 2008a, s. 154nn.

Francii se nedařilo nejen na poli válečném, ale i v hospodářské a sociální oblasti. V důsledku distribuce nových asignátů rostly francouzským občanům životní náklady. Krize v zásobování vyvolala nejedno drancování obchodů. Pařížské sekce požadovaly po konventu, aby přijal zákon o maximálních cenách a maximálních mzdách. Zástupci tzv. „zběsilých“ (*Les Enragés* – proto enragéti), jednalo se především o Jacquesa Rouxe,¹⁸⁴ Leclerca, Varleta a Chaliera,¹⁸⁵ požadovali daň z bohatství a zabavování obilí. Podle nich Konvent ovládali bohatí, kteří si utvářeli zákony podle svých představ. Od dubna do května prosadila Hora dva důležité zákony: byl zaveden nucený kurz asignátů a maximální ceny obilí a mouky. Girondini oponovali, že se tím omezí svoboda obchodu, někteří velcí pěstitelé odmítali za takových podmínek dodávat zboží na trh. Dne 20. května byla všem bohatým Francouzům vnutena půjčka ve výši jedné miliardy.¹⁸⁶

6.5 Zřízení Revolučního tribunálu a Výboru veřejného blaha

Přes odpor Girondy se 10. března 1793 Hoře podařilo prosadit zřízení Revolučního tribunálu, který měl ochraňovat svobodu, rovnost, jednotu republiky a vnitřní a vnější bezpečnost. Vyšetřování všech zločinů ve Francii se od té doby odbývala pouze v hlavním městě. Proti rozsudku tohoto tribunálu nebylo možno se odvolat.¹⁸⁷ Girondini hlasovali proti založení tribunálu, protože svými pravomocemi porušoval práva občanů garantovaná v *Deklaraci práv člověka a občana*. Poslanci Hory navíc prosadili, že Revoluční tribunál bude přijímat anonymní udání. Občané, kteří za starého režimu měli určité výhody, se tak pro Revoluční tribunál stali automaticky podezřelými. I přes velké protesty girondinů byla tato instituce budoucího revolučního teroru zřízena. Na popud poslanců byli i

¹⁸⁴ Jacques Roux (1752–1794), kněz, přísahal na *Občanskou ústavu duchovenstva*, zasedal v generální radě komuny.

¹⁸⁵ Marie Joseph Chalier (1757–1793), od roku 1793 byl v čele brutální vlády v Lyonu, zabit při povstání, jeho smrt se stala záminkou ke krvavému zákroku ze strany Konventu, stal se „mučedníkem revoluce“.

¹⁸⁶ TINKOVÁ, 2008b, s. 107.

¹⁸⁷ BALÍK, 1977, s. 39.

v krajích zřizovány podobné tribunály. Jejich rozsudky byly vykonávány ihned. Nejčastěji byly trestány „zločiny proti revoluci“.¹⁸⁸

Z Výboru veřejné obrany 6. dubna 1793 vznikl Výbor veřejného blaha, který disponoval výkonnou mocí, protože ministři se museli podřizovat jeho rozhodnutím. Měl sledovat pohyb cizinců, ale nakonec terorizoval i nevinné lidi.¹⁸⁹ Výbor sestával z devíti členů (pouze zástupci Hory), kteří se každý měsíc obměňovali, aby nedocházelo k přílišné koncentraci moci. Do čela výboru byl jmenován Danton. Proti zřízení Výboru veřejného blaha girondini opět neúspěšně protestovali. V období mezi březnem a dubnem 1793 bylo schváleno několik přísných zákonů: aristokraté byli postaveni mimo zákon, emigranti se nesměli vrátit na francouzské území pod pohrůžkou trestu smrti, jejich majetek byl konfiskován, trest smrti hrozil i těm, kteří by se vyjadřovali proti poslancům, byla zrušena poslanecká imunita a také hrozil trest smrti všem, kteří by vyjednávali se státy, jež neuznaly Francouzskou republiku. Dále byl vytvořen sbor komisařů dohlížejících na 11 armád revoluční Francie. Celé jaro roku 1793 také probíhaly debaty o podobě budoucí první republikánské ústavy. Girondin Vergniaud prohlásil, že jen ústava může zaručit existenci republiky a svobody. Ústavní výbor složený z velké většiny z girondinů byl založen již v září 1792. Do 29. května 1793 bylo schváleno znění *Deklarace práv člověka a občana* a šest ústavních článků. Robespierre v dubnu prohlásil, že Francie žádnou ústavu ani nepotřebuje, pouze stačí, když se zavedou přísné zákony.¹⁹⁰

6.6 Červnové povstání a pád Girondy

Za hospodářské, sociální a vojenské problémy neustále Hora obviňovala girondiny, obranou svobodného obchodu ekonomickou krizi údajně zapříčinili, zároveň byli viněni ze spolupráce s generálem Dumouriezem a vévodou Ludvíkem Filipem Orleánským (od roku 1830 francouzským

¹⁸⁸ TINKOVÁ, 2008a, s. 157n.

¹⁸⁹ HUSSEY, 2010, s. 200.

¹⁹⁰ KUDRNA a kol., 1988, s. 320n; TINKOVÁ, 2008b, s. 110n.

králem), paradoxně jeho otec vévoda Filip Orleánský zasedal v Konventu za Horu. Proti girondinům se obrátil i jejich návrh na zrušení poslancecké imunity. Jejich cílem bylo obvinít významné vůdce Hory, kteří nabádali pařížský lid, aby bojoval proti Konventu, jednalo se zejména o Marata. Vzhledem k neschválenému návrhu o zřízení ozbrojené jednotky složené z vojáků z departementů, která by chránila Konvent, si girondini tímto zákonem velmi ztížili situaci. Byla jistá možnost dohody s Horou prostřednictvím Dantona, ale s ním odmítali spolupracovat, neboť měl svůj podíl na zářijových masakrech. Dne 12. dubna byl Marat nařčen z touhy po nastolení diktatury a také z toho, že vyzýval k čistkám v Konventu. Desmoulins obvinil girondiny z přípravy vpádu intervenčních vojsk a z pokusu znovu nastolit království, vždyť právě kvůli tomu zdržovali proces s králem. Brissota dokonce vydával za agenta Velké Británie. Vůbec mu nevadilo, že se tato tvrzení nezakládají na pravdě. Dne 24. dubna byl Marat osvobozen Revolučním tribunálem, girondini opět neúspěšně protestovali, tentokrát proti nestandardnímu průběhu procesu.¹⁹¹

Zlomovou událostí se stalo uvěznění soudce Leroux z revolučního výboru, neboť nechal zajistit důkazy o možném spiknutí povstalců, o němž měli vědět i vůdci komuny v hlavním městě. Na návrh girondinů byl soudce propuštěn a zároveň byla zřízena Komise dvanácti, která měla dohlížet na aktivity komuny a lidových spolků. V reakci na toto vyzval Robespierre k povstání proti „zkorumpovaným“ poslancům (girondinům). Dne 31. května lidové povstání v Paříži donutilo Konvent zrušit Komisi dvanácti, poslanci však odmítli požadavek na vyloučení nejvlivnějších poslanců Girondy. Dne 2. června 1793 oblehla Konvent Národní garda vedená Hanriotem, požadovala zatčení 22 girondinů, které obvinil Marat ve svém pamfletu. Ještě k nim byli připočítáni bývalí ministři Clavière a Lebrun a zbylí členové Komise dvanácti, nakonec tedy 29 lidí. Červnové povstání pařížského lidu a svržení girondinů předcházelo prvnímu období teroru a nastolení diktatury jakobínů s podporou pařížských radikálů. Většina vyloučených girondinů opustila Paříž a snažila se zmobilizovat

191 HIBBERT, 1999, s. 181–182; TINKOVÁ, 2008a, s. 160nn.

odpor proti diktatuře jakobínů, Hory a komuny. Buzot, Pétion, Barbaroux, Guadet a Louvet se přesunuli do Caen, kde se s nimi seznámila budoucí Maratova vražedkyně Charlotte Cordayová. Roland uprchl do Rouenu, Brissota chytili v Moulins. Mnozí z vyloučených girondinů byli uvězněni v Paříži, jako například Vergniaud či Gensonné (viz příloha č. 22). Byli obviněni z „federalismu“, údajně měli v plánu rozštěpit republiku a nabourat tak její neporušitelnou jednotu. Kromě války v zahraničí a ve Vendée se nově rozpoutalo povstání v jižních a západních departementech (kde měli girondini největší podporu) proti jakobínům a Paříži. Hora se přicházející občanskou válku snažila zažehnat tuhou diktaturou.¹⁹²

192 BLACK, 2003, s. 502n; KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 342n; TINKOVÁ, 2008b, s. 113nn.

7 JAKOBÍNSKÁ DIKTATURA, KONVENT HORY (1793–1794)

7.1 Republikánská ústava, pokračující hospodářská a sociální krize

Nehledě na svržení girondinů se stále pracovalo na nové ústavě republiky, která byla schválena 24. června 1793. Byla vypracována Výborem veřejné bezpečnosti, za jejího hlavního autora je možno považovat Héraulta Séchellese. Ten při jejím sestavování vycházel z Rousseauových myšlenek o svobodě, rovnosti a suverenitě národa. Dle této ústavy měla být zákonodárná moc, jež měla mít převahu nad mocí výkonou, vykonávána Zákonodárným shromážděním, které mělo být voleno každý rok v přímých volbách na základě většinového volebního systému. Ústava zaručovala nárok na podporu v nouzi, právo na práci, vzdělání, povstání a také zavedla princip referenda (pro muže), kterého bylo využito při schválení právě této ústavy. Již v preambuli bylo napsáno, že cílem společnosti je dosažení všeobecného blaha, ve svých ambicích ústava tedy zašla dále než *Deklarace práv člověka a občana* z roku 1789. Lid tuto republikánskou a jakobínskou ústavu schválil. Byla spíše jakýmsi ideálem politické a sociální demokracie, který v době probíhající krize nemohl být úspěšně prosazen, proto uskutečnění jejích cílů bylo odloženo na stabilnější a klidnější dobu míru.¹⁹³ K jejímu vyhlášení došlo 10. srpna 1793, tedy ve výroční den pádu monarchie. Slavnost spojenou s přijetím ústavy francouzským lidem připravil malíř Jacques Louis David, celá událost měla i jistý propagandistický účel – demonstrovat jednotu v době hospodářské krize a války. Ústava fakticky nevešla nikdy v platnost, protože ve snaze dosáhnout všeobecného štěstí a blaha se přistoupilo k bezuzdnému teroru.¹⁹⁴

V době stále probíhající hospodářské krize schválil Konvent, který ovládala Hora, mezi červnem a červencem roku 1793 tři nové zákony.

193 BALÍK, 1977, s. 50; MARKS, From the „Single Confused Page“ to the „Decalogue for Six Billion Persons“: The Roots of the Universal Declaration of Human Rights in the French Revolution, In: Human Rights Quarterly, Vol. 20, No. 3., 1998, pp. 459–514, s. 465n.

194 KUDRNA a kol., 1988, s. 122nn; TINKOVÁ, 2008a, s. 168–171.

První zákon se týkal rozprodeje emigrantského majetku, jenž měl být rozdělen na menší celky, které by mohly být prodány chudým rolníkům, těm navíc byla udělena desetiletá lhůta na jejich zaplacení. Druhý zákon zaručoval, že každý občan dostane stejný díl při rozparcelování obecných pozemků. Třetím zákonem přestaly existovat poslední zbytky feudálního režimu, protože byla zrušena zbylá feudální práva a dávky. Na konci června byl přidán zákon, který nařizoval obchodníkům, aby vyvěšovali seznamy veškerých svých zásob, jinak jim hrozil trest smrti. Ani toto opatření hospodářskou krizi nezmírnilo, maximální ceny obilí nebyly dodržovány, hodnota assignátů dále klesala, to vše nahrávalo spekulacím, které dále zvyšovaly ceny.¹⁹⁵

Po několika neúspěšných pokusech o přijetí navštívila 13. července 1793 Marie Anne Charlotte de Corday d'Armont novináře, člena Konventu a vlivného radikální vůdce Jeana Paula Marata. Ten ji přijal během své pravidelné koupele, neboť si léčil těžkou kožní chorobu. Chorlotte Cordayová za ním přišla pod záminkou sdělení podrobnosti o chystaném spiknutí v Caen. Marata zavraždila (viz příloha č. 23), chtěla totiž zabránit nástupu diktatury a dalšímu zabíjení. Dne 27. července byla za tento čin popravena. Z Marata se stal další „mučedník revoluce“, podobně jako z Michela Lepeletiera de Saint-Fargeaua, jakobíni jeho smrti využili k další propagandě. Jeho smrt se stala impulzem pro větší aktivitu tzv. „zběsilých“, Jacquese Rouxe, Héberta, Chaumetta, Collota d'Herbois či Billauda-Varennea,¹⁹⁶ kteří varovali před zpomalením revoluce. Pařížské sekce s tímto postojem souhlasily, dále požadovaly popravit všechny girondinské poslance a zavést sociální zákonodárství. Dne 29. září vydal Konvent zákon o všeobecném maximu, vztahoval se skoro na všechny výrobky základní životní potřeby, od 2. listopadu se ceny skoro všech výrobků určovaly centrálně.¹⁹⁷

195 TINKOVÁ, 2008b, s. 122n; WHITE, 1995, s. 244.

196 Jacques Nicolas Billaud-Varenne (1756–1819), člen Konventu a Výboru obecného blaha, podílel se na masakrech v září roku 1792, hlasoval pro smrt krále.

197 MEJDŘICKÁ, 1988, s. 35; TINKOVÁ, 2008a, s. 172nn.

7.2 Občanská válka a masová mobilizace

Revoluční armáda dále nezvládala vedení války na několika frontách zároveň, na severu byla zatlačována Rakušany, na Rýně Prusy, v Alpách sardinskou armádou a v Pyrenejích Španěly. Dne 23. srpna 1793 vyhlásil Konvent masovou mobilizaci, bylo naverbováno 300000 mužů. Většina těchto nových vojáků byla použita k potlačení vnitřní hrozby ze strany povstání ve Vendée a „federalistické vzpoury“ vedené poraženými poslanci Girondy v departementech. Girondini měli silnou pozici v oblastech, kde se jim ve volbách dařilo vítězit, tedy na západě a jihu Francie, jakobíni naopak v hlavním městě a na severovýchodě země. Uprchlí girondini doufali, že se jim podaří sestavit departementní armádu, se kterou by byli schopni zlomit moc jakobínů a Paříže. Při povstání v Lyonu byl zabit předseda distriktu jakobín Chalier, jenž se stal rovněž jedním z „mučedníků revoluce“. Jednotlivá ohniska girondinské vzpoury však byla izolovaná, do konce léta 1793 se jakobínům podařilo tuto hrozbu potlačit, Guadet byl gilotinován, stejně tak Buzot, Pétion, Clavière, Roland a Condorcet. Na počátku srpna vystoupil v Konventu člen Výboru veřejného blaha Bertrand Barère. Po jeho projevu bylo schváleno, že Vendée musí být zpacifikováno za každou cenu. Do prosince 1793 byla armáda Vendée několikrát poražena. Pod dohledem komisařů Konventu bylo bez soudu povražděno několik tisíc obyvatel, víc jak 4000 lidí bylo utopeno v Loiře. K zabíjení a vypalování vesnic docházelo systematicky a plošně. Tímto krvavým způsobem měl být odpor navždy zlomen. Míru v oblasti bylo dosaženo až po pádu Robespiera.¹⁹⁸

7.3 Cesta k diktatuře

Přetrvávající politické, hospodářské i sociální problémy chtěla Hora překonat stabilizací moci a její větší koncentrací. Měla k tomu napomoci revoluční vláda, která svou podstatou porušovala principy *Deklarace práv člověka a občana*, především dělbu moci a svobodu. Veškerá moc se

¹⁹⁸ MANFRED, 1982, s. 279; TINKOVÁ, 2008b, s. 124nn; WINOCK, Historie extrémní pravice ve Francii, Praha 1998, s. 15n.

měla soustředit v Konventu, který měl 21 výborů a 12 komisí (místo bývalých ministerstev). Na pomyslném mocenském vrcholu ve správě departementů byl Výbor veřejné bezpečnosti, dále následovali tzv. zástupci Konventu s širokými pravomocemi, dozorčí výbory a od 20. září 1793 i místní revoluční výbory. Revoluční vláda byla ztotožněna s klíčovým Výborem veřejného blaha, který byl na základě voleb z 10. července 1793 personálně obměněn, jádro představovali Robespierre, Saint-Just, Couthon a také levicoví radikálové. Kordeliéri Collot d'Herbois a Billaud-Varenne spolu ovládali vnitro. Jasně se ukázalo, že v tomto složení se revoluční vláda dále radikalizuje. Výbor veřejného blaha zasahoval do činnosti ostatních výborů ve všech oblastech, také řídil státní úředníky. Cílem byla jednota mocenská i ideologická, v podobě snahy o vytvoření ctnostného společenství občanů. Dalším klíčovým orgánem Konventu byl Výbor veřejné bezpečnosti složený ze 12 členů, který měl na starosti policii a soudnictví, také prověřoval udání a předával je Revolučnímu tribunálu.¹⁹⁹

Další významnou složkou mocenské struktury vznikající diktatury byl jakobínský klub, který měl značný vliv nejen v Konventu. Kromě pařížského jakobínského klubu existovalo množství regionálních uskupení, která byla rozeseta po celém území Francie. Mezi léty 1791–1793 jich bylo více než 1500.²⁰⁰ Čelní představitelé jakobínů, Robespierre, Marat a Saint-Just, připravili svržení girondinů v červnu roku 1793 a v říjnu téhož roku zavedli revoluční teror. Jakobíni usilovali o dokončení revoluce, od něhož si slibovali jednotný národ opírající se o demokracii, sociální rovnost a ctnost. Jak se později ukázalo, mělo být tohoto stavu dosaženo skrze diktaturu a teror. V roce 1793 podporovalo jakobíny v celé Francii na 150000 příznivců, kteří jim zajistili vliv i mimo hlavní město. Moc jim zajišťoval i Revoluční tribunál, dozorčí výbory a lidové spolky, které disponovaly policejní mocí. Komisaři Konventu, kteří

199 TINKOVÁ, 2008a, s. 178nn.

200 KENNEDY, The Best and the Worst of Times: The Jacobin Club Network from October 1791 to June 2, 1793, In: The Journal of Modern History, Vol. 56, No. 4, 1984, pp. 635–666, s. 662.

měli jeho plnou moc a pověření, se dopouštěli v departementech těch nejkrvavějších zločinů – Tallien v Bordeaux, Carrier v Nantes a Fouché v Lyonu.²⁰¹

7.4 Teror

Revoluční vláda mezi léty 1793–1794 vykonávala svoji moc za pomoci síly a útlaku, neopírala se tedy o legalitu a právní moc. Za celé období mohli lidé rozhodnout pouze o přijetí ústavy z roku 1793.²⁰² Teror nabyl podoby represivního systému nerespektujícího svobodu jednotlivce ani oddělení mocí ve státě. Hlavním vykonavatelem útlaku se stala Hora, v čele s jakobíny, kteří disponovali podporou sansculotů. Po svržení girondinů 2. června 1793 jakobínům už nikdo nestál v cestě. Po vystoupení Saint-Justa v Konventu 10. října 1793 byl přijat návrh, že Výbor veřejného blaha je revoluční vládou, která je nadřazená všem ministrům a generálům. Vyhlášení ústavy bylo odloženo, neboť republika byla v ohrožení. Oficiálně se tak potvrdila diktatura a nástup teroru. Dle Robespiera byla revoluční vláda především vládou válečnou. Schválená ústava pak byla vyhlášena až po porážce vnitřních i vnějších nepřátel země. Robespierre se také domníval, že ctnost a morálka jsou úzce spojeny s republikanismem, rovnost je konečným cílem. Teror měl svůj vrchol v červnu 1794, v té době byl přijat zákon rušící obhajoby a svědectví. Útlak byl ukončen až s pádem Robespierrovy diktatury v červenci 1794.²⁰³

Teror měl několik podob, zejména se jednalo o teror politický, kdy všichni odpůrci byli nekompromisně likvidováni, mezi nepřátele režimu byli považováni členové královské rodiny, konstituční rojalisti a nakonec i republikáni v podobě girondinů, dantonistů, zběsilých či hébertistů. V ekonomické oblasti byl útlak vykonáván zákony o maximálních cenách a mzdách a řízeným obchodem s obilím, porušení těchto zákonů se

201 TINKOVÁ, 2008b, s. 128n.

202 BLACK, 2003, 503.

203 BALÍK, 1977, s. 57; MAUROIS, 1994, s. 270n; TINKOVÁ, 2008a, s. 183n.

trestalo smrtí. Náboženský teror se zaměřil na nepřisežné i přisežné kněží, republikánský kalendář nahradil kalendář gregoriánský a nakonec byl Robespierrem vytvořen kult Nejvyšší bytosti, který byl občanům násilně vnucen. Kulturní teror se zaměřoval na náboženské a královské symboly, také bylo vyžadováno, aby umělci pracovali v souladu s ideologií diktatury, na perzekuci nespolupracujících umělců se podílel i malíř Jacques Louis David. Jazykový teror se projevil ve snaze o potlačení místních dialektů.²⁰⁴

7.4.1 Politický teror I.

Před Revoluční tribunál předstoupila 14. října i bývalá královna Marie Antoinetta (viz příloha č. 24), vdova po popraveném králi Ludvíku XVI. Byla obžalována z rozhazování peněz, zhýralého života, z plánování zavraždění vévody Orleánského, posílání peněz Rakušanům a masakru švýcarské gardy v roce 1792. Dne 16. října 1793 byla popravena.²⁰⁵ Pod gilotinou skočil i její přítel Antoine Barnave, jenž byl zatčen již 15. srpna 1792 na popud Zákonodárného shromáždění a uvězněn v rodném Grenoblu. Po jednodenním procesu byl 29. listopadu gilotinován. Doplatil na korespondenci s Marií Antoinettou, marně se ho Danton snažil zachránit, neboť Barnave měl nesporné zásluhy na samotné revoluci. Nedlouho po něm byl popraven i vévoda Orleánský, další významná revoluční osobnost a poslanec Hory, který byl zatčen již v dubnu roku 1793, neboť dle obžaloby napomáhal nepřítelům revoluce.

Republikáni, 21 poslanců Girondy, stanuli před revolučním soudem již 24. října, obžalobu sestavil Robespierre a Saint-Just, podkladem jim byly pamflety sepsané Desmoulinsem, který však později litoval, že je napsal. Obhájcům nebylo umožněno pronést svou řeč, stejně tak některým z obžalovaných. Revoluční tribunál se ani nesnažil, aby soud probíhal v souladu s právem. Celý proces měl jen potvrdit předem dohodnutý rozsudek smrti. Brissot, Vergniaud či Gensonné byli odsouzeni

²⁰⁴ TINKOVÁ, 2008b, s. 130n.

²⁰⁵ SCHAMA, 2004, s.812–815.

na základě zákona z 16. prosince 1792 o nedělitelnosti republiky, pro který sami hlasovali. (Původně měl být tento zákon zaměřen proti rojalistům a emigrantům.)²⁰⁶

7.4.2 Umělecký, jazykový a náboženský teror

Umělecký teror probíhal prostřednictvím Robespierrova přítele a poslance Konventu malíře Jacquesa Louise Davida. Ten dohlížel na prosazování ideologizace umění a zároveň měl na starosti organizování revolučních slavností. Při procesu s králem hlasoval pro jeho bezodkladnou smrt se zamítavým postojem k možnosti odvolání k lidu. Také jako člen Výboru veřejné bezpečnosti posuzoval udání na podezřelé občany, kteří měli být postaveni před Revoluční tribunál. Jazykový teror měl přispět k větší jednotnosti národa. Bertrand Barère v lednu 1794 požadoval, aby se francouzština stala jazykem všech Francouzů. Skrze ni by se pak mohlo lépe ovládat veřejné mínění a vštěpovat revoluční ideály do myšlení občanů.²⁰⁷

Protináboženský teror rozpoutaný na podzim a v zimě roku 1793 byl zaměřen především na svobodu vyznání, křesťanství mělo být nahrazeno kultem Rozumu. Zájem na této změně měly především tzv. lidové spolky na venkově, v hlavním městě komuna a Výbor sekcí. Protináboženské nálady rozdmýchával list *Tatík Duchesne*, který vydával člen hory Hébert za podpory Fouchého a prokurátora komuny Chaumetta, který podal návrh, aby se kněží objevovali na veřejnosti pouze v civilním oděvu. Z iniciativy komuny byly roztaveny zvony. Hébertisté podporovali rabování a ničení kostelů nebo jejich přestavby na chrámy Rozumu. Na návrh člena Výboru pro vzdělání, Gilberta Rommea, byl přijat nový republikánský kalendář, který se měl stát připomínkou zlomu v dějinách lidstva. Rok I začínal dnem vyhlášení Francouzské republiky. Konvent, ani Výbor veřejného blaha, v čele s Robespierrem, s těmito násilnými změnami nesouhlasily, trvaly na zachování svobody vyznání. Hébertisté

²⁰⁶ KUDRNA a kol., 1988, s. 327; MAUROIS, 1994, s. 266n; TINKOVÁ, 2008a, s. 186nn.

²⁰⁷ TINKOVÁ, 2008b, s. 133n.

se postupně stávali příliš radikálními, a tudíž nežádoucími. Zároveň svou populistickou agitací dokázali strhnout pozornost a získat si vliv.²⁰⁸

7.4.3 Politický teror II.

Díky vojenským úspěchům na konci roku 1793 (potlačení povstání ve Vendée, dobití Toulonu, zastavení postupu invazních armád), získali jakobíni prostor pro potlačení politické konkurence uvnitř Hory samotné. Revoluční vláda byla mocensky ohrožena nejen populárními hébertisty, zastánci náboženského, politického i sociálního teroru, ale i Dantonem a Desmoulinsem, kteří byli považováni za „smířlivé“, neboť chtěli ukončit revoluční teror. Na agitaci hébertistů vůči chudým reagoval Saint-Just dvěma projevy v únoru a březnu, na jejichž základě byly schváleny dva dekrety, tzv. ventôské.²⁰⁹ První z nich nařizoval konfiskaci majetku nepřátel republiky, zejména emigrantů, druhý pověřil obce, aby sepsaly seznamy občanů, kterým by měl být udělen takto získaný majetek. Od dekretů si Saint-Just sliboval, že omezí vliv zběsilých a hébertistů. Po pádu diktatury se od nich ustoupilo. Stále radikálnější hébertisté 4. března dokonce vyzývali k nepokojům, Výboru veřejného blaha už nezbylo nic jiného, než tvrdě zakročit. Hébertisté byli zatčeni a 24. března popraveni spolu s obyčejnými kriminálníky, aby byli v očích přihlížejících co nejvíce zdiskreditováni. Obžalovací řeč proti nim vedl Saint-Just.²¹⁰

Danton a Desmoulini doplatili na svoji kritiku brutálního režimu držícího se u moci jen za pomoci teroru a častých poprav. Byli označováni za „umírněné“, protože veřejně zpochybňovali nutnost teroru. Po popravě hébertistů Desmoulini napadal samotný Výbor veřejného blaha a požadoval respektování svobody slova. Collot d'Herbois, Billaud-Varenne a Saint-Just žádali Robespiera, aby je nechal zatknout. Ten zprvu váhal, neboť Danton byl jedním z hlavních vůdců revoluce a Desmoulini byl dlouholetý Robespierův přítel. Obžalobu opět vedl Saint-Just, který tzv.

208 NOWAK, 2003, s. 70; TINKOVÁ, 2008a, s. 191–194.

209 KUDRNA a kol., 1988, s. 328.

210 HOTMAR, 1989, s. 192; TINKOVÁ, 2008b, s. 137n.

dantonovce obvinil z podílu na zradě generála Dumorieze a plánování kontrarevoluce. Dne 5. dubna byli všichni obžalovaní popraveni.²¹¹ Na návrh Saint-Justa byl 16. dubna 1794 přijat dekret, který vyžadoval souzení lidí podezřelých ze spiknutí jen Revolučním tribunálem v Paříži. Chtěl tak zabránit bezuzdnému teroru v departementech, proti kterému narůstal odpor. Díky Couthonovi se 8. května 1794 rozšířily pravomoci Revolučního tribunálu na celou Francouzskou republiku. Vrcholení revolučního teroru přišlo s návrhem podaným Robespierrem a Couthonem 10. června 1794, který rušil možnost obhajoby a výslechu obžalovaných. Občané přestali být souzeni, jen trestáni. Saint-Just tento zákon nepodepsal. Jen během června nechal popravit Revoluční tribunál 1251 osob. Během celého období teroru bylo popraveno 16500 odsouzených a 500000 jich bylo posláno do vězení. Robespierre a Saint-Just se spíše věnovali svým utopickým představám než reálným problémům Francie.²¹²

7.4.4 Kult Nejvyšší bytosti a druhý náboženský teror

Během svého projevu ze 7. května 1794 představil Robespierre nové státní náboženství, kult Nejvyšší bytosti, které mělo nahradit katolicismus a zamezit veškerým snahám o udržení hébertisty prosazovaného kultu Rozumu. Dále navrhl, z propagandistických důvodů, aby se významná revoluční výročí stala státními svátky (pád Bastily, pád monarchie, poprava krále, pád girondinů a nastolení jakobínské diktatury). Během kampaně hébertistů se z francouzských kostelů stávaly chrámy Rozumu, teď se z nich staly chrámy Nejvyšší bytosti. Neusilovalo se jen o nastolení nového revolučního náboženství, ale také o získání dalšího prostředku, jak mezi občany distribuovat politické a ideologické představy. Dne 8. června 1794, za režie malíře Davida, proběhla velkolepá slavnost Nejvyšší bytosti (viz příloha č. 25). Měla se stát Robespierrovým triumfem,

211 SCHAMA, 2004, s. 832–837.

212 KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 349; TINKOVÁ, 2008a, s. 197–200.

který posunul diktaturu i do morální roviny, neboť revoluční vláda měla mít za svůj cíl prosazování ctnosti na úkor neřesti.²¹³

7.5 Thermidorský převrat

V červnu a červenci roku 1794 začínal mezi poslanci Konventu narůstat strach, báli se, že by kdokoliv z nich mohl přijít na řadu po popravě girondinů, hébertovců či dantonovců. Strach neustále rozšiřoval skupinu Robespierrových odpůrců. Také došlo ke sporu mezi dvěma hlavními výbory Konventu. Výbor veřejného blaha v důsledku koncentrace moci zasahoval do soudní i trestní problematiky, tedy do oblastí kompetencí Výboru veřejné bezpečnosti.²¹⁴ Ke konfliktům docházelo i uvnitř samotného Výboru veřejného blaha. Po popravě hébertovců jejich bývalí členové Collot d'Herbois a Billaud-Varenne, ale i generál Carnot obvinili Robespiera z touhy po diktatuře. Robespierre přestal na zasedání výboru docházet a odmítal s odpůrci vyjednávat. Carnot se také přel se Saint-Justem v otázce vedení války. Vzhledem k tomu, že Saint-Just odmítl podepsat zákon z 10. června 1794, bylo zřejmé, že nepanovala názorová shoda ani mezi čelními představiteli diktatury. V červnu, také díky účasti právě Saint-Justa jako komisaře Konventu, porazila u Fleurus francouzská armáda rakousko-nizozemská vojska, otevřela tak Francii cestu k anexi Rakouského Nizozemí.²¹⁵

Robespierre v Konventu naposledy vystoupil 26. července 1794, kdy ve svém projevu naznačil potrestání všech, kteří měli na svědomí smrt bezpočtu nevinných a kteří se neoprávněně ve svých funkcích obohatili. Měl na mysli Fouchého, Talliena, Barrase, Carrieru a jim podobné, kteří se v departementech dopouštěli hromadných poprav. Jmenovaní poslanci dostali strach z případného trestu smrti a začali proti Robespierrovi popouzet i ostatní poslance. O den později chtěl v Konventu vystoupit Saint-Just s projevem, jenž měl uklidnit vášně a

²¹³ NOWAK, 2003, s. 79; TINKOVÁ, 2008b, s. 141n.

²¹⁴ SCHAMA, 2004, s. 854.

²¹⁵ SKŘIVAN, Evropská politika 1648–1914, Praha 1999, s. 137; TINKOVÁ, 2008a, s. 205n.

strach. Z důvodu obavy o vlastní životy ho poslanci ani nenechali projev dokončit. Robespierre už nestihl vystoupit. „Rovina“ a pravicová opozice se přidaly k Tallienovi, Billaus-Warennovi a Vadierovi. Robespierre, jeho bratr Augustin, Couthon, Le Bas a velitel Národní gardy Hanriot byli zatčeni (příloha č. 26). Místopředseda Revolučního tribunálu Coffinhal za pomoci části dělostřelectva zatčené osvobodil, ti se poté přesunuli na radnici, kde chtěli sepsat prohlášení ke Konventu. Členové konventu pověřili Paula Barrase, aby zalarmoval vojsko a pařížské sekce. Tomu se podařilo v brzkých ranních hodinách radnici obsadit a uprchlíky znovu zatknout.²¹⁶

Robespierre byl při zatýkání postřelen, Le Bas se zastřelil. O jejich popravě bez soudu rozhodl státní žalobce Fouquier-Tinville, jenž rozhodoval také o popravě královny, Barnava, girondinů, hébertistů a dantonistů. Dne 28. července bylo poraveno 21 odsouzených, včetně Robespiera, Saint-Justa i Couthona. Později bylo popraveno ještě dalších 70 členů komuny. Na obranu robespierovců se postavila pouze komuna. Pařížské sekce už neměly zájem na pokračování vlády teroru, stejně jako umírnění poslanci na vládě Konventu. Thermidorský převrat ukončil jakobínskou krutovládu a opět nastolil směr k republice respektující ústavu. Moc již nebyla legitimizována silou ulice, ale národní reprezentací. Výbory byly oslabeny ve prospěch vlivu Konventu. Poprvé od 17. července 1791 opět zvítězila moc volených zástupců lidu nad mocí komuny.²¹⁷ Jak Furet poznamenává: „Je to konec Revoluce, protože je to vítězství zastupitelské legitimacy nad legitimitou revoluční...“²¹⁸

216 DECAUX, Velké záhady minulosti, Olomouc 1993, s. 130nn; KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, 1987, s. 350nn; TINKOVÁ, 2008b, s. 144n.

217 FERRO, 206, s. 172; TINKOVÁ, 2008a, s. 208n.

218 FURET, 1994, s. 61.

8 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo shrnutí nejdůležitějších událostí, které ovlivnily vývoj Velké francouzské revoluce od jejího počátku do roku 1794. Od prohrané sedmileté války v roce 1763 postupně narůstala ve Francii krize, která se z hospodářské krize rozrostla v krizi politickou i společenskou. Špatný stav absolutistické monarchie byl dlouhodobě kritizován ze strany filozofů, kteří požadovali záruku svobod a rovnosti pro všechny občany. Umírnění myslitelé se spokojili s požadavkem konstituční monarchie, ve které by byl král jednou ze složek státní moci. Někteří myslitelé by však ve změnách pokračovali ještě dále. Ideálem jim byla vláda lidu s prvky přímé demokracie. Veškerá moc měla podle nich vycházet z lidu, který měl mít právo schvalovat zákony. Před rokem 1789 byl realita úplně jiná. Privilegované stavy disponovaly silnou politickou a hospodářskou mocí a rozhodně se jí nehodlaly vzdát. Drtivá většina obyvatel Francie patřila do neprivilegovaného třetího stavu, který byl fakticky jediným plátcem daní. Postupně přibývalo bohatých měšťanů, kteří se začali domáhat svých práv. Reformní pokusy generálních kontrolorů narážely na odpor privilegovaných vrstev. Řešení patové situace měly napomoci generální stavy svolané za účelem zavedení hospodářských reforem.

Přes řadu obtíží se v červnu 1789 třetí stav prohlásil Národním shromážděním a zástupcem národa, v červenci se shromáždění prohlásilo Ústavodárným shromážděním. Dne 14. července pod tlakem Pařížanů padla Bastila. Komuna, zformovaná na pařížské radnici jako nový revoluční orgán, vyzvala k založení Národní gardy. Síla měšťanů se projevila i o několik měsíců později, když jimi byl král donucen přesídlit i s rodinou z Versailles do Paříže. Z hospodářské krize měla napomoci konfiskace církevního majetku. Kněží museli přísahat na ústavu, většina z nich to však odmítla. Roku 1791 se král Ludvík XVI. neúspěšně pokusil o útěk ze země. Lidé byli pobouřeni a žádali konec monarchie. Střelba do davu na Martově poli definitivně ukončila sen o národní jednotě. V témže roce byla přijata ústava, která z Francie učinila konstituční monarchii. Král

na ústavu přísahal a stal se hlavou výkonné moci. Ústavodárné shromáždění se přejmenovalo na Zákonomodárné shromáždění, ve kterém se vyprofilovaly jednotlivé politické kluby. Přijaté dekrety proti emigrantům a odbojným kněžím odmítl král podepsat, neboť by jim hrozil trest smrti. Válka s Rakouskem situaci dále vyhrotila. Po útoku sansculotů na palác Tuileries král požádal Zákonomodárné shromáždění o ochranu. Pod tlakem radikálů ho ale shromáždění vydalo a nechalo zatknout.

V roce 1792 se ze Zákonomodárného shromáždění stal Národní Konvent a z Francie republika. Poprava krále v roce 1793 dále rozšířila počet států, které byly s Francií ve válečném stavu. V témže roce se opět projevila síla Pařížanů, kteří svrhli vládu girondinů a k moci vynesli jakobíny. Výkonnou moc reprezentoval Výbor veřejného blaha v čele s Robespierrem. Konvent zrušil veškerá feudální práva, čímž si na svou stranu přiklonil nemajetné venkovany. Hospodářské a vojenské neúspěchy přinesly revoluční diktaturu. Ta se projevovala v hospodářské, politické a ideologické oblasti. Byl přijat zákon o maximálních cenách základních potravin. Následovaly popravy politických odpůrců a radikálů, kteří ohrožovali stávající režim. Kult Rozumu měl nahradit katolické náboženství. Vojenské úspěchy poskytly diktatuře čas na boj s konkurenty.

Výbor veřejného blaha označil radikální hebertisty a umírněné revolucionáře kolem Dantona za členy jednoho spiknutí, všichni byli odsouzeni jako vlastizrádci a bezodkladně popraveni. Postupně se začala zvedat vlna odporu proti vládě teroru. Robespierre na to reagoval ještě tvrdšími represemi. V roce 1794 byl u soudu zrušen výslech, obhájci i svědci byli z procesu vyloučeni. Soud se rozhodoval mezi propuštěním obviněného nebo jeho popravou. S rostoucím počtem poprav se navyšoval odpor sansculotů, venkovanů i členů jakobínského klubu vůči diktatuře. Robespierre byl podezříván z toho, že Kultem nejvyšší bytosti sleduje své osobní zájmy. Dne 27. července 1794 byl Robespierre během thermidorského převratu svržen a o den později spolu s ostatními představiteli diktatury popraven.

Revoluce doplatila na svoji tendenci neustálých změn, sotva bylo učiněno nějaké rozhodnutí, vyskytly se hlasy, které ho zpochybnily a žádaly, aby bylo nahrazeno rozhodnutím jiným, často mnohem radikálnějším. Podobná situace panovala i co do požadavků jednotlivých revolučních vůdců. Ještě během vlády girondinů existovala reálná možnost poklidného vývoje revoluce, neboť členové Girondy byli nakloněni legální formě vládnutí, respektovali právo a zákony. To se ale změnilo v srpnu 1792, kdy bylo dodržování legálních postupů narušeno násilným povstáním a nelegálním svržením Ludvíka XVI. Od této chvíle girondini ztratili kontrolu nad chodem dalších událostí. Následná vláda radikálů, především jakobínů, vyústila v diktaturu a vládu teroru, která se držela u moci jen tím, že neustále zvyšovala počty popravených. Pod záminkou ochrany republiky před zrádci a kontrarevolucionáři bylo obyvatelstvo Francie terorizováno. Mnoho revolucionářů, kteří původně stáli u zrodu revoluce, skončilo pod gilotinou. Požadavky na zmírnění teroru byly chápány jako zrada revolučních hodnot.

Na samotný závěr je nutné poznamenat, že v této diplomové práci byla záměrně opomenuta analýza četných interpretací, které francouzskou revoluci vykládají mnoha odlišnými způsoby. Existují interpretace poplatné osobnímu světonázoru jednotlivých vědců, je možno nalézt výklady z pera marxistických historiků i z dílny badatelů, kteří se vůči takovému zaměření vymezují. Rozbor všech těchto přístupů by výrazně přesáhl téma této práce, je ho tedy možné považovat za námět pro další zkoumání.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

9.1 Literatura

ADAMOVIÁ, Karolina, KŘÍŽKOVSKÝ, Ladislav, Dějiny myšlení o státě, Praha: ASPI, 2000.

BALÍK, Stanislav, Státní zřízení Francie v letech 1789–1814, Praha: Univerzita Karlova, 1977.

BLACK, Jeremy, Evropa osmnáctého století, Praha: Vyšehrad, 2003.

BORDONOVE, Georges, Ludvík XVI.: král mučedník, Praha: Brána, 2003.

BROGAN, Hugh, Alexis de Tocqueville: prorok demokracie ve věku revoluce, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011.

BURKE, Edmund, Úvahy o revoluci ve Francii, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997.

DAWSON, Christopher, Bohové revoluce, Praha: Vyšehrad, 1997.

DECAUX, Alain, Velké záhady minulosti, Olomouc: Svoboda-Libertas, 1993.

DORAZIL, Otakar, Vládcové nového věku. Kniha 2., 1725–1792 : Kniha o vladařích 18. století: (1648–1937), Klatovy: Amlyn, 1993.

DUBY, Georges, Dějiny Francie: od počátku po současnost, Praha: Univerzita Karlova, 2003.

FERRO, Marc, Dějiny Francie, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

FURET, Francois, Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770–1814), Praha: Argo, 2004.

FURET, Francois, Promýšlet Francouzskou revoluci, Brno: Atlantis, 1994.

- HANUŠ, Jiří, VLČEK, Radomír (eds.), Interpretace francouzské revoluce, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- HARTMANN, Peter Claus, Francouzští králové a císaři v novověku: od Ludvíka XII. k Napoleonovi III. (1498–1870), Praha: Argo, 2005.
- HIBBERT, Christopher, Francouzská revoluce, Ostrava: Domino, 1999.
- HOLZBACHOVÁ, Ivana, Příspěvky k dějinám francouzské filozofie společnosti, Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- HOTMAR, Josef, Dobrodružství Velké revoluce: 1789–1799, Praha: Panorama, 1989.
- HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990.
- HROCH, Miroslav, Buržoazní revoluce v Evropě, Praha: Svoboda, 1981.
- HUNTOVÁ, Lynn Avery, Francouzská revoluce: politika, kultura, třída, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- HUSSEY, Andrew, Tajné dějiny Paříže, Praha: Beta-Dobrovský & Ševčík, 2010.
- KRSKOVÁ, Alexandra, Dějiny evropského politického a právního myšlení, Praha: Eurolex Bohemia, 2003.
- KŘIVSKÝ, Petr, Francouzská buržoazní revoluce, Praha: Mladá fronta, 1989.
- KŘIVSKÝ, Petr, KVAČEK, Robert, SKŘIVAN, Aleš, Věk starý a nový: dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18. století, Praha: Albatros, 1987.
- KUDRNA, Jaroslav a kol., Dějiny Francie, Praha: Svoboda, 1988.
- MANFRED, Albert Zacharovič, Tři podobizny z doby Velké francouzské revoluce, Praha: Mladá fronta, 1982.

MAUROIS, André, Dějiny Francie, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994.

MEJDŘICKÁ, Květa, Listy ze stromu svobody, Praha: Mladá fronta, 1988.

MICHELET, Jules, Francouzská revoluce, Praha: Odeon, 1989.

MONTESQUIEU, Charles, O duchu zákonů, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003.

NOWAK, Jerzy Robert, Církev a Velká francouzská revoluce, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003.

OZOUFOVÁ, Mona, Revoluční svátky: 1789–1799, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

PERRY, Marvin, JACOB, Margaret, JACOB, James, CHASE, Myrna, VON LAUE, Theodore H., Western Civilization: Ideas, Politics, and Society, Boston: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2009.

ROUSSEAU, Jean-Jacques, O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002.

RUDÉ, George, Revolutionary Europe 1783–1815, Oxford: Blackwell Publishers, 2000.

SCHAMA, Simon, Občané: kronika Francouzské revoluce, Praha: Prostor, 2004.

SKŘIVAN, Aleš, Evropská politika 1648–1914, Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 1999.

THOMA, Helga, Z trůnu na popraviště: tragický konec korunovaných hlav, Praha: Ikar, 2000.

TINKOVÁ, Daniela, Francouzská revoluce, Praha: Triton, 2008.

TINKOVÁ, Daniela, Revoluční Francie 1787–1799, Praha: Triton, 2008.

TOCQUEVILLE, Alexis de, Starý režim a revoluce, Praha: Academia, 2003.

TRETERA, Ivo, Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi, Praha: Paseka, 1999.

VOKÁL, Vladimír, Velká francouzská revoluce: Sieyes, [Česká republika]: Cony CZ, 2002.

WINOCK, Michel, Historie extrémní pravice ve Francii, Praha: Academia, 1998.

9.2 Odborné články

ANDRESS, David, Economic Dislocation and Social Discontent in the French Revolution: Survival in Paris in the Era of the Flight to Varennes, In: French History, Vol. 10, No. 1, 1996, pp. 30–55.

DUNNE, John, The French Nobility and the Revolution: Towards a Virtual Solution to Two Age-Old Problems, In: French History, Vol. 17, No. 1, 2003, pp. 96–107.

HANSON, Paul R., Monarchist Clubs and the Pamphlet Debate over Political Legitimacy in the Early Years of the French Revolution, In: French Historical Studies, Vol. 21, No. 2, 1998, pp. 299–324.

KENNEDY, Michael L., The Best and the Worst of Times: The Jacobin Club Network from October 1791 to June 2, 1793, In: The Journal of Modern History, Vol. 56, No. 4, 1984, pp. 635–666.

LUCAS, Colin, The Crowd and Politics between „Ancien Regime“ and Revolution in France, In: The Journal of Modern History, Vol. 60, No. 3, 1988, pp. 421–457.

MARIENSTRAS, Elise, WULF, Naomi, French Translations and Reception of the Declaration of Independence, In: *The Journal of American History*, Vol. 85, No. 4, 1999, pp. 1299–1324.

MARKS, Stephen P., From the „Single Confused Page“ to the „Decalogue for Six Billion Persons“: The Roots of the Universal Declaration of Human Rights in the French Revolution, In: *Human Rights Quarterly*, Vol. 20, No. 3., 1998, pp. 459–514.

WHITE, Eugene Nelson, The French Revolution and the Politics of Government Finance, 1770–1815, In: *The Journal of Economic History*, Vol. 55, No. 2, 1995, pp. 227–255.

WRIGLEY, Richard, Transformations of a Revolutionary Emblem: The Liberty Cap in the French Revolution, In: *French History*, Vol. 11, No. 2, 1997, pp. 131–107.

10 RESUMÉ

The object of my diploma thesis is an in-depth and critical analysis of The French Revolution from its beginning to the end of the Reign of Terror. France turned from absolute monarchy to constitutional monarchy and afterwards it became a parliamentary republic. The republic establishment was then transformed into dictatorship lead by the Jacobins.

One of the most important European states passed through many social changes. The causes of the revolution had political, financial and social character. The form of absolute monarchy is described at the beginning of the thesis. Criticism of absolute regime was primarily conducted by the philosophers of the Enlightenment. Montesquieu, Rousseau or Voltaire did not agree with absolutism and the status of the privileged. They demanded freedom and equality for all of the people. The attempts of the ministers at a monarchy reform were not successful due to the opposition of privileged people. The convocation of the Estates-General should have solved the difficult situation.

The revolution was born just from the Estates-General. Furthermore, an important role also played the citizens of Paris. The revolution could have had a different progress without the rebels' drive. Finally, the countryside was the third important element of the revolution. The National Assembly abolished the feudal system and laid the foundations for the new state where the human rights, freedom of citizens, equality of people and constitution were respected. The unsuccessful flight of the King contributed to the fall of the monarchy. France was menaced by the threats of inner and outer counter-revolution. Political clubs and the press developed an important position in political life. The Girondins attempted to mitigate the judgment for the King and tried to limit the influence of the commune. They were overthrown by the commune at last.

The revolution evolved through conflicts. Radicalism and violence grew in the society. The commune was more influential than elected

deputies. Nothing stood in the way to the dictatorship. Oppression struck many of those who stood at the birth of the revolution, and not only them. Terror took place on the economic, political and ideological level and should have been targeted at the traitors and counter-revolution. Due to his uncompromising policy Robespierre gradually lost support from members of his own club and the Parisian radicals. The dictatorship ended with the Thermidorian Reaction, which attempted to stabilize the situation.

11 PŘÍLOHY

1) **Vládní systém absolutistické monarchie ve Francii**

KŘIVSKÝ, Francouzská buržoazní revoluce, Praha, 1989, s. 7.

2) **Tři stavy předrevoluční Francie**

KŘIVSKÝ, Francouzská buržoazní revoluce, Praha, 1989, s. 5.

3) **Francouzský král Ludvík XVI. (Antoine François Callet, 1789)**

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2e/Ludvig_XVI_av_Frankrike_porträtt_erad_av_AF_Callet.jpg (15. 4. 2012)

4) **Emmanuel Joseph Sieyès (Jacques Louis David, 1817)**

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Emmanuel_Joseph_Sieyès_-_crop.jpg (15. 4. 2012)

5) **Zasedání generálních stavů (Louis Charles Auguste Couder, 1839)**

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/Couder_Stati_generali.jpg (10. 7. 2012)

6) **Honoré Gabriel Riquetti de Mirabeau (Joseph Boze, 1789)**

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6b/Honoré-Gabriel_Riquetti_%2C_marquis_de_Mirabeau.PNG (15. 4. 2012)

7) **Přísaha v Míčovně (Jacques Louis David, 1791)**

<http://www.myartprints.cz/a/david-jacques-louis/the-tennis-court-oath-20t.html> (15. 4. 2012)

8) **Dobytí Bastily (Jean Babtiste Lallemand, 1790)**

http://www.all-art.org/Visual_History/350.htm (15. 4. 2012)

9) **Revoluční kokarda v barvách trikolory**

http://www.all-art.org/Visual_History/350.htm (15. 4. 2012)

10) Deklarace práv člověka a občana

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_of_the_Citizen_in_1789.jpg (20. 7. 2012)

11) Text Deklarace práv člověka a občana

<http://icv.vlada.cz/assets/udalosti/Deklarace-prav-lidskych-a-obcanskych.pdf>
(15. 4. 2012)

12) Pochod žen na Versailles (Hippolyte de la Charlerie, 1862)

<http://www.lookandlearn.com/history-images/XB271261/The-Women-march-on-Versailles?img=3&search=H%2e%20de%20la%20Charlerie&cat=&bool=phrase>
(17. 6. 2012)

13) Maximilien François Marie Isidore de Robespierre (Autor neznámý, přibližně rok 1790)

http://www.all-art.org/Visual_History/353.htm (17. 6. 2012)

14) Georges Jacques Danton (Constance Marie Charpentier, 1792)

<http://bastille-day.com/biography/Danton> (25. 7. 2012)

15) Slavnost federace (Jacques Louis David, 1791)

<http://www.myartprints.cz/a/david-jacques-louis/the-oath-of-lafayette-at.html>
(30. 6. 2012)

16) Král Ludvík XVI. zadržený ve Varennes (Autor a rok neznámý)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/81/Arrest_of_Louis_XVI_and_his_Family%2C_Varennes%2C_1791.jpg (25. 7. 2012)

17) Útok povstalců na královské sídlo Tuileries (Jean Duplessis-Bertaux, 1793)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/80/Jacques_Bertaux_-_Prise_du_palais_des_Tuileries_-_1793_.jpg (5. 7. 2012)

18) Zářijové masakry (Autor a rok neznámý)

<http://0.tqn.com/d/europeanhistory/1/0/H/J/HultonArchiveSeptemberMassacres.jpg>
(10. 7. 2012)

19) První vítězství revoluční armády u Valmy (Jean Babtiste Mauzaisse, 1835)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/06/Valmy_battle.jpg (10. 7. 2012)

20) Louis Antoine Léon de Saint-Just (Pierre Paul Prud'hon, 1793)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/75/Saint-Just-French_anon-MBA_Lyon_1955-2-IMG_0450.jpg (20. 7. 2012)

21) Poprava krále Ludvíka XVI. (Georg Heinrich Sieveking, 1793)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/10/Hinrichtung_Ludwig_des_XVI.png
(20. 7. 2012)

22) Uvěznění girondini (Paul Delaroche, 1856)

<http://www.safran-arts.com/42day/art/art4jul/172larox/31oct93.html> (20. 7. 2012)

23) Zavraždění Marata (Paul Jacques Aimé Baudry, 1860)

http://madameguillotine.files.wordpress.com/2011/07/charlotte_corday.jpg (20. 7. 2012)

24) Marie Antoinetta (Alexander Kucharsky, okolo roku 1791)

http://www.all-art.org/Visual_History/351.htm (20. 7. 2012)

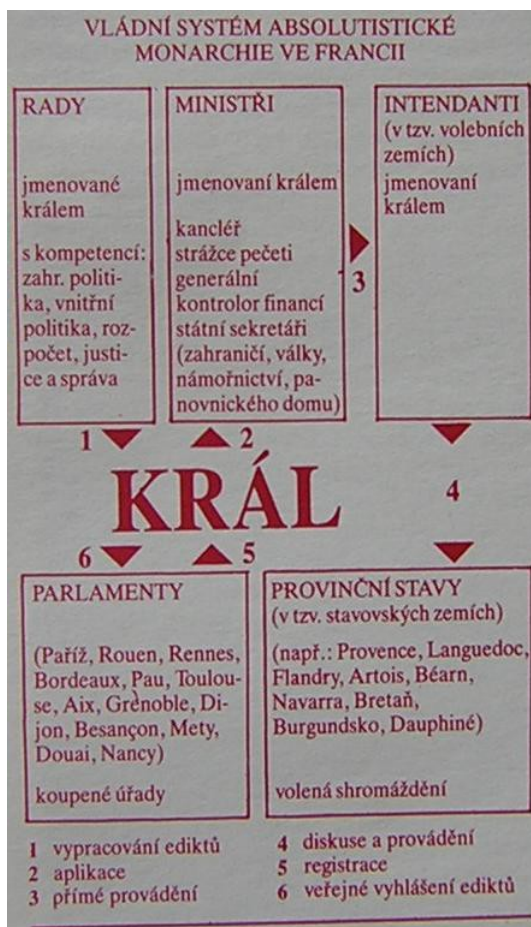
25) Slavnost Nejvyšší bytosti (Pierre Antoine Demachy, 1794)

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/19/Fête_de_'Etre_suprême_2.jpg
(20. 7. 2012)

26) Thermidorský převrat (Max Adamo, 1860)

<http://1789-1799.blogspot.cz/2012/01/le-9-thermidor-2-27-juillet-1794.html> (20. 7. 2012)

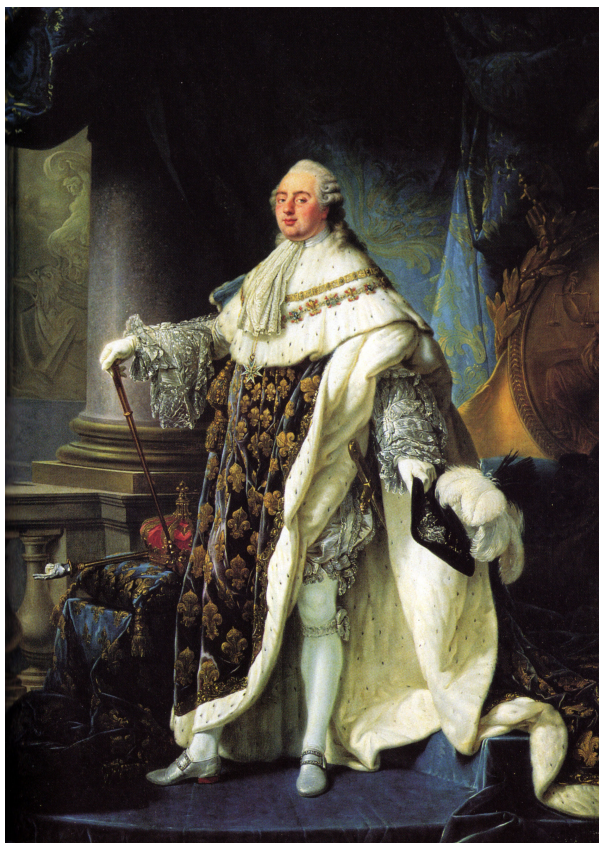
Příloha č. 1 Vládní systém absolutistické monarchie ve Francii

Příloha č. 2 Tři stavy předrevoluční Francie

Příloha č. 3 Francouzský král Ludvík XVI.

Příloha č. 4 Emmanuel Joseph Sieyès

Příloha č. 5 Zasedání generálních stavů

Příloha č. 6 Honoré Gabriel Riquetti de Mirabeau

Příloha č. 7 Prísaha v Míčovně**Příloha č. 8 Dobyť Bastily**

Příloha č. 9 Revoluční kokarda v barvách trikolory

Příloha č. 10 Deklarace práv člověka a občana

Příloha č. 11 Text Deklarace práv člověka a občana

DEKLARACE PRÁV LIDSKÝCH A OBČANSKÝCH

schválena ve Francii 26.8.1789

Úvod

Představitelé francouzského lidu, kteří se ustavili v Národní shromáždění, po uvážení, že neznalost, opomíjení či neúcta k lidským právům jsou jedinými příčinami všeobecných béd a korupce vlád, rozhodli se vyložit ve Slavnostní deklaraci přirozená, nezadatelná a posvátná práva člověka, aby tato Deklarace, stále na očích všem členům společnosti, připomínala jim bez ustání jejich práva a povinnosti...

V důsledku toho Národní shromáždění v přítomnosti a pod záštitou Nejvyšší bytosti uznává a proklamuje následující lidská a občanská práva:

I. - Lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovnoprávní. Sociální rozlišení může se zakládat pouze na společenské užitečnosti.

II. - Cílem každého politického sdružení musí být zachování přirozených a nepromlčitelných lidských práv, jimiž jsou svoboda, vlastnictví, osobní bezpečnost a odpor proti útlaču.

III. - Jediným zdrojem veškeré suverenity je Národ. Žádná instituce, žádný jednotlivec nemůže vykonávat pravomoc, která by od něj výslovně nepocházela.

IV. - Svoboda spočívá v možnosti činit vše, co neškodí druhému. Požívání přirozených práv člověkem nemá tedy jiná omezení než ta, jež zajišťují požívání stejných práv ostatním členům společnosti. Tato omezení může stanovit jedině zákon.

V. - Zákon má právo zabraňovat pouze činům společensky škodlivým. Vše, co není zákonem zapovězeno, nemůže být zakázáno a nikdo nemůže být nucen, aby činil to, co zákon nenařizuje.

VI. - Zákon je výrazem obecné vůle. Všichni občané mají právo podílet se osobně či prostřednictvím svých zástupců na jeho vytváření. Musí být stejný pro všechny, ať už chrání či trestá. Všem občanům, kteří jsou si před ním rovni, jsou stejně dostupné veškeré hodnosti, místa a veřejné úřady podle jejich schopností přičemž jediným rozlišením je jejich ctnost a talent.

VII. - Nikdo nemůže být obžalován, zatčen ani vězněn, kromě případů stanovených zákonem a podle forem zákonem předepsaných. Ti, kdož vymáhají, prosazují, vykonávají či nechávají vykonávat svévolné příkazy, musí být potrestáni. Avšak každý občan pohnaný před soud postižený na základě zákona musí okamžitě poslechnout, jinak se proviní odporem vůči veřejné moci.

VIII. - Zákon může stanovit pouze tresty nezbytné a zjevně nutné a nikoho nelze trestat než na základě zákona stanoveného a veřejně vyhlášeného před přečinem a legálně aplikovaného.

IX. - Každý je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je mu vina dokázána. Je-li považováno za nutné jeho zatčení, pak veškerá krutost, která není při zajišťování jeho osoby nezbytná, musí být zákonem přísně potlačována.

X. - Nikdo nesmí být pronásledován pro své názory, jakož i náboženské vyznání, nenarušují-li jejich veřejné projevy řád stanovený zákonem.

XI. - Svoboda šíření myšlenek a názoru je jedním z nejcennějších lidských práv. Každý může tudíž svobodně mluvit, psát, tisknout, s výjimkou toho, že by se jednalo o zneužití těchto svobod v případech stanovených zákonem.

XII. - Pro zaručení lidských a občanských práv je zapotřebí veřejné moci. Tato moc je tedy zřízena ku prospěchu všech a nikoli pro soukromý užitek těch, jimž je svěřena.

XIII. - K udržování veřejné moci a na výdaje správy je nezbytná společná daň. Musí být rozdělena stejně mezi všechny občany úměrně jejich majetkovým poměrům.

XIV. - Občané mají právo usnášet se sami nebo prostřednictvím svých zástupců o nezbytnosti veřejné daně, dobrovolně ji schválit, sledovat její použití a stanovit její výši, způsob rozložení a vymáhání i délku trvání.

XV. - Společnost má právo požadovat na každém veřejném úředníkovi, aby skládal ze své činnosti účty.

XVI. - Společnost, v níž není zajištěna záruka práv ani rozhodnuto o oddělení jednotlivých forem moci, naprosto postrádá ústavy.

XVII. - Vlastnictví je nedotknutelné a posvátné právo. Nikdo ho nesmí být zbaven než s výjimkou případu, že to vyžaduje legálně zjištěná veřejná nezbytnost a za podmínky, že obdrží spravedlivé a předem dohodnuté odškodnění.

Příloha č. 12 Pochod žen na Versailles**Příloha č. 13** Maximilien François Marie Isidore de Robespierre

Příloha č. 14 Georges Jacques Danton

Příloha č. 15 Slavnost federace

Příloha č. 16 Král Ludvík XVI. zadržený ve Varennes

Příloha č. 17 Útok povstalců na královské sídlo Tuileries

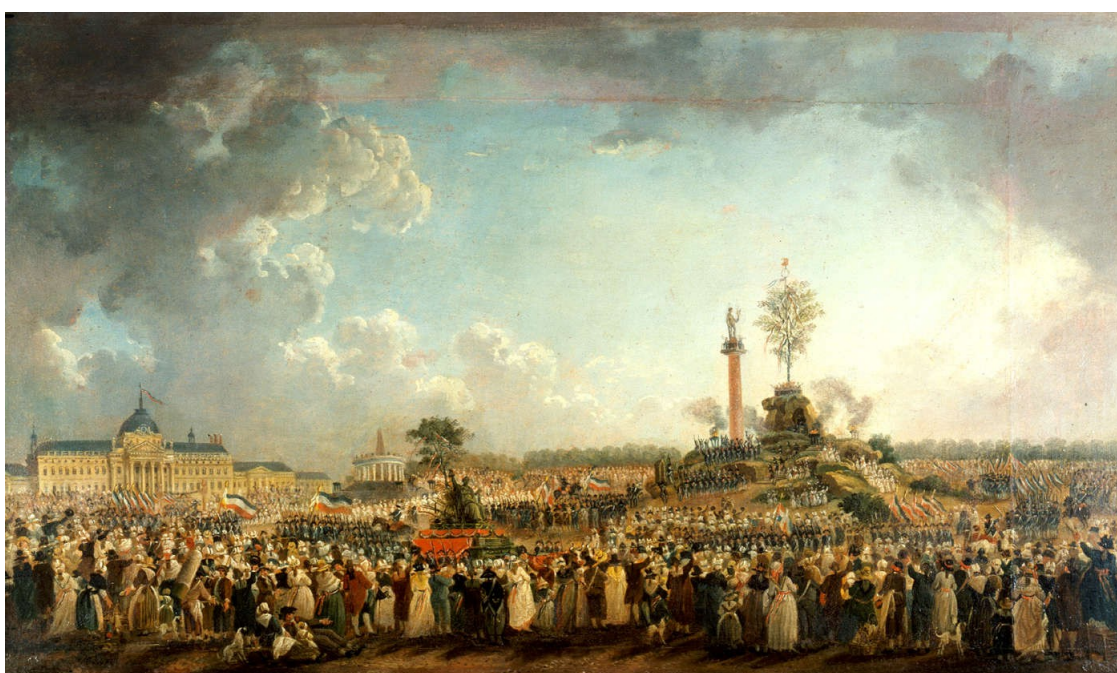
Příloha č. 18 Zářijové masakry**Příloha č. 19 První vítězství revoluční armády u Valmy**

Příloha č. 22 Uvěznění girondini**Příloha č. 23 Zavraždění Marata**

Příloha č. 24 Marie Antoinetta

Příloha č. 25 Slavnost Nejvyšší bytosti

Příloha č. 26 Thermidorský převrat